

ACADEMICA

REVISTĂ EDITATĂ DE ACADEMIA ROMÂNĂ

DIRECTOR: ACAD. IONEL-VALENTIN VLAD, PREȘEDINTELE ACADEMIEI ROMÂNE

Nr. 1
IANUARIE
2017
Anul XXVII
315

DIRECTORI:

Acad. Mihai DRĂGĂNESCU
(director fondator)
octombrie 1990 – ianuarie 1994

Acad. V.N. CONSTANTINESCU
februarie 1994 – ianuarie 1998

Acad. Eugen SIMION
februarie 1998 – aprilie 2006

Acad. Ionel HAIDUC
mai 2006 – aprilie 2014

Acad. Ionel-Valentin VLAD
din mai 2014 –

CONSILIUL EDITORIAL:

Acad. Ionel-Valentin VLAD
Acad. Cristian HERA
Acad. Bogdan C. SIMIONESCU
Acad. Victor SPINEI
Acad. Alexandru SURDU
Acad. Victor VOICU

Acad. Dan BĂLTEANU
Acad. Alexandru BOBOC
Acad. Constantin
IONESCU-TÎRGOVIȘTE
Acad. Ioan-Aurel POP
Acad. Eugen SIMION
Acad. Răzvan THEODORESCU
Acad. Maria ZAHARESCU

COLEGIUL DE REDACȚIE:

Redactor-șef
Dr. Narcis ZĂRNESCU

Redactori I
Elena SOLUNCA-MOISE
Mihaela-Dora NECULA

SECTOR TEHNIC:

Tehnoredactor
dr. Roland VASILIU

Operatori-corectori
Aurora POPA
Ioneta VLAD

ZIUA CULTURII NAȚIONALE

Ionel-Valentin Vlad, Ziua Culturii Naționale – Ziua lui Mihai Eminescu.	
Identitatea națională	5
Mesajul Președintelui României, domnul Klaus Werner Iohannis,	
cu prilejul Zilei Culturii Naționale	8
Preafericitul Părinte Daniel, Cultura populară a colindelor – tradiție și înnoire	10
Eminența Sa Ioan Robu, Educația și trăirea credinței creștine	13
Ionuț Vulpescu, Cultura română în epoca derizoriului. Reflecții cu un an înaintea	
centenarului Marii Uniri	15
Pavel Năstase, Ziua Culturii Române – o sărbătoare a identității noastre naționale ...	17
Eugen Simion, Eminescu. Ziua Culturii Naționale	19
Victor Spinei, Deziderate ale Academiei Române. Reflecții prilejuite	
de Ziua Culturii Naționale	22
Dan Berindei, Un popor dezunit..., dar unitar	26
Ioan-Aurel Pop, Identitate etnică și unitate politică românească	
în secolul al XVI-lea	28
Sabina Ispas, Noi și ceilalți. Folclor și identitate	34
Mircea Martin, Pentru o reconstrucție identitară	41
Mihai Cimpoi, Eminescu: Ideea de identitate națională	44

UNIREA PRINCIPATELOR ROMÂNE

Ionel-Valentin Vlad, Unirea Principatelor Române – credință și unitate română	
într-un context european	49
Dan Berindei, Învățămintele unei „zile de aur”	51
Mircea Păcurariu, Biserica și Unirea Principatelor	54
Nicolae Breban, Rolul spiritual al romanului românesc	58

ANIVERSĂRI

Nicu Ciobanu, Costa Roșu, membru de onoare al Academiei Române,	
la 70 de ani	60

INSTITUTE ALE ACADEMIEI ROMÂNE

Alexandru Schipor, Activitatea Institutului de Istorie „A.D. Xenopol” în anul 2016 ...	66
---	----

EVOCĂRI

Constantin Toma, Cătălin Tănase, Tiberius Balaeș, Anastasia Fătu –	
promotor al dezvoltării științelor naturii în România	69

IN MEMORIAM

Nicolae Ionescu-Pallas (1932–2017)	76
Roman Herzog (1934– 2017)	79
Constantin Ciutacu (1946–2017)	80

CRONICA VIETII ACADEMICE	82
---------------------------------------	----

APARIȚII LA EDITURA ACADEMIEI	83
--	----

GHID PENTRU AUTORI	85
---------------------------------	----

Ziua Culturii Naționale – Ziua lui Mihai Eminescu. Identitatea Națională*

Acad. Ionel-Valentin Vlad
Președintele Academiei Române

Excelența Voastră, Domnule Președinte al României, Klaus Werner Iohannis,

Preafericirea Voastră Părinte Daniel, Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române,

Excelența Voastră, Domnule ex-Președinte al României, Emil Constantinescu,

Distinși membri ai Academiei Române,

Onorați Miniștri ai Guvernului României,

Onorați oaspeți din Țară și din străinătate,

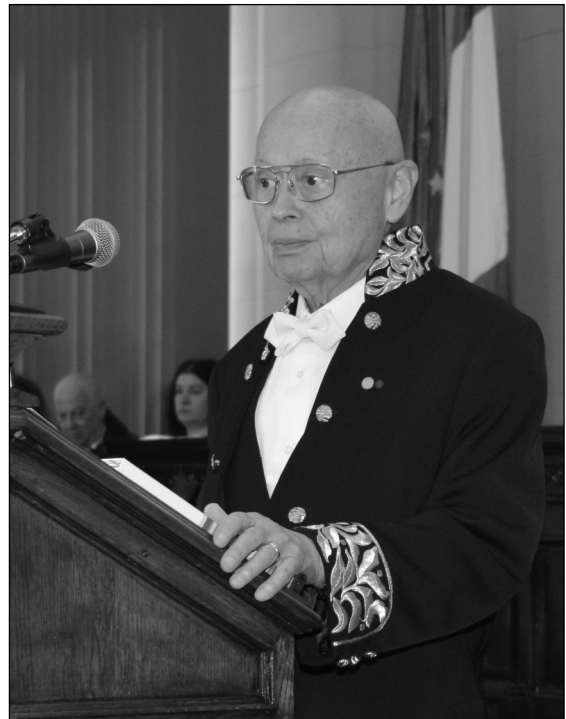
Doamnelor și Domnilor,

Sărbătorim Ziua Culturii Naționale în acest an, al 150-lea de la inaugurarea Societății Literare Române care devine, printr-o lege specială din 1879, Academia Română. Un prim simbol în această celebrare, la început de an, este ziua de naștere a marelui nostru poet Mihai Eminescu.

Ziua de 15 ianuarie este o zi de mare sărbătoare a poporului român și, printr-o fericită inițiativă a Academiei Române, susținută de conducerea Țării, a fost desemnată Ziua Culturii Naționale, prin Legea nr. 238/16.12.2010 votată de Parlamentul României.

Nu se putea o unire mai potrivită a celor două sărbători, sub auspiciile cărora poporul nostru își începe fiecare an.

De-a lungul veacurilor, credința noastră creștină (de aproape 2000 de ani) și limba au reprezentat cei doi stâlpi ai dăinuirii poporului român, ai culturii noastre, în același timp, elementele esențiale prin care ne-am integrat în cultura și civilizația europeană. Despre credința noastră creștină, care se păstrează în toate satele și orașele Țării, va vorbi cu toată înțelepciunea sa Preafericitul Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române. Eu voi prezenta în acest mesaj numai un citat memorabil al Preotului Profesor Dumitru Stăniloae asupra

Acad. Ionel-Valentin Vlad
Președintele Academiei Române

legăturii între credința noastră creștină și național (națiune):

„Națiunile sunt, după cuprinsul lor, eterne în Dumnezeu. Dumnezeu pe toate le vrea. În fiecare arată o nuanță din spiritualitatea Sa nesfârșită. Le vom suprima noi, vrând să rectificăm opera și cugețarea eternă a lui Dumnezeu? Să nu fie! Mai degrabă vom ține la existența fiecărei națiuni, protestând când una vrea să oprime sau să suprimă pe alta și propovăduind armonia lor, căci armonie deplină este și în lumea ideilor dumnezeiești.”

Al doilea pilon al culturii naționale este limba română. În primii 800 de ani de la ocupația romană s-a format limba română, într-un proces de amestec

**Alocuțiune susținută la Ziua Culturii Naționale – În jurul identității românești
(15 ianuarie 2017, Aula Academiei Române)*

al latinei vulgare cu limba localnicilor, cu alte limbi ale unor popoare migratoare, asemănător formării tuturor limbilor romanice. Cam la jumătatea acestui proces (circa 400 d.C.), Niceta di Remesiana (din Dacia mediteraneeă) creștinează triburile dacice de la Nordul Dunării (boreenii), în așa fel încât prietenii i se adresează într-o formă emoționantă: Te duci la „**Dacii boreici, cei care cântă laudă lui Hristos cu inimă romană!**”

Limba latină a fost în mare parte înlocuită de limba slavonă adaptată de Sfinții Părinți Români care se subordonau Patriarhului Ecumenic din Constantinopole. S-a scris în limba slavonă până în secolul al XVI-lea, când au apărut primele texte, utilizând deopotrivă cuvinte slavone și românești și o grafie chirilică. O carte cu mare rezonanță în epocă, tradusă și în limbile slavă și greacă, este *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*, comparabilă cu câteva texte similare din Occident, de exemplu *Il Principe* al lui Machiavelli, dar fără cinismul acestei cărți.

Trecând rapid în timp, din secolul al XVIII-lea, apar numeroase texte în limba română și, din 1860, se legisfează folosirea scrierii cu caractere latine. **Este timpul lui Mihai Eminescu.**

Pentru românii de pretutindeni, Mihai Eminescu a fost și va rămâne „**omul deplin al culturii românești**”, după cum l-a numit Constantin Noica, întrucât, continua marele filosof, „*cu numele lui magic deschidem toate porțile spiritului. Dar nu e vorba de operele lui Eminescu, de cultura lui, de proiectele lui, de variantele lui, de comorile plutonice reținute sau sistemele de filosofie posibile. E vorba de tot: de spectacolul acesta extraordinar pe care ți-l dă o conștiință de cultură deschisă către tot*”.

Mihai Eminescu nu a fost numai un poet de geniu, ci și un spirit enciclopedic, un publicist curajos, un dramaturg și un prozator de talent. A fost făuritorul limbii române moderne sau, după inspirata caracterizare a lui Titu Maiorescu, „*punctul de plecare pentru toată dezvoltarea viitoare a veșmântului cugetării românești*”.

Moștenirea lăsată de Mihai Eminescu este enormă. Frumusețea limbii românești, profunzimea gândirii, dragostea de patrie, de trecutul și de tradițiile poporului român, toate se regăsesc în opera lui poetică, de prozator și de publicist, care a văzut lumina tiparului, dar și în manuscrisele rămase, adevărate exemple de trudă intelectuală. Apropierea de Eminescu este, așa după cum l-a numit Nicolae Iorga, „*însuși drumul către sănătatea poporului român*”.

De la înființarea ei în 1866 și până astăzi, Academia Română a cultivat marile valori ale culturii naționale și s-a pus în serviciul Națiunii Române. Înființată pentru cultivarea limbii române, pentru studierea istoriei naționale, a științelor și artelor, Academia Română a promovat continuu cultura națională în înțelesul ei cel mai larg. Este emoționant ce scrie Regele Carol I, președintele de onoare și protectorul Academiei:

„*Nu mai puțin însă trebuie să ne ocupăm și de viitor... de limba noastră, care s'a păstrat neatinsă în câmpiile roditoare ale Dunărei, în plaiurile mărețe ale Carpaților, aceste ținuturi încântătoare, descrise cu măiestrie și în o limbă așa de curată de poetul nostru popular V. Alecsandri (n.b. și Mihai Eminescu). Ce sarcină mai dulce poate avea Academia decât a lua sub paza sa această limbă veche, pe care poporul o înțelege și o iubește?*”

Într-o lume care tinde să se globalizeze, o academie națională europeană, așa cum este Academia Română, **are astăzi o misiune urgentă și de mare responsabilitate**: să medieze corect între tendința integrării și identitatea națională.

Rolul predominant al Academiei este, fără îndoială, acela de a apăra identitatea noastră națională, adică valorile ei spirituale profunde, irepetabile, ținând cont și de tendințele actuale ale dezvoltării umanității. Iată de ce, în cadrul proiectelor de dezvoltare a României pe termen lung (2015–2035), Academiei Române îi revine realizarea unuia dintre cele mai de seamă dintre acestea: cel legat de cultura românească privită între național și universal, cu obiective bine definite în domeniul Școlii și educației, al atragerii spre cultură a populației țării, în special a tinerei generații, al culturii electronice, al afirmării contribuțiilor oamenilor de știință și de cultură români în știința și cultura universală.

Pentru înfăptuirea acestei misiuni, Academia Română are o rețea de 69 de institute și centre de cercetare fundamentală în toate domeniile științei și culturii, unele dintre acestea recunoscute centre de excelență atât pe plan național, cât și internațional, de cercetători de elită, căci, așa cum nota Mihai Eminescu, „*un popor, ca și un copac și ca oricare ființă organică, nu poate înainta decât din sine însuși, decât dezvoltându-și treptat aptitudinile și puterile sale înnăscute*”.

Academia Română a participat la elaborarea unei Strategii Naționale a Cercetării Științifice și Inovării, corelate cu programul „Orizont 2020”, cu cerințele Uniunii Europene. Academia Română este

organizatoarea „Strategiei României pentru următorii 20 de ani” (volumul I a apărut în iulie 2015 și volumul II a fost predat la Editura Academiei Române, cu termen de tipărire în luna ianuarie 2016).

Strategia se ocupă de **identitatea națională** și cuprinde atât obiective privind cultura națională, cât și problemele referitoare la respectul față de instituții cu specific național, politici în domenii care vizează interesul național ș.a.

Fidelă obiectivelor pentru care a fost creată acum 150 de ani, **Academia Română a fost și continuă să fie garantul menținerii și promovării culturii naționale și al afirmării ei în lume.**

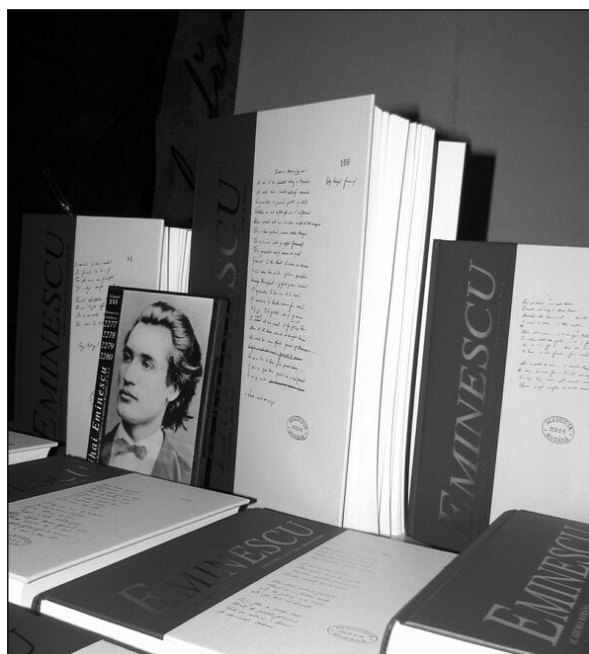
La Sărbătoarea Națională a României, 1 Decembrie 2015, Președintele Țării, domnul Klaus Werner Iohannis, a apreciat înalta misiune națională a Academiei Române și contribuția științifică și culturală a membrilor săi la dezvoltarea României:

„Academia Română reprezintă forul cel mai reprezentativ de consacrare științifică al României și păstrătoarea unei îndelungate tradiții spirituale a poporului român. Este esențial pentru identitatea

noastră națională să ne recunoaștem valorile, pe acei oameni care au demonstrat o înaltă ținută științifică pe tot parcursul vieții lor academice și profesionale. Cred cu tărie în întărirea legăturii dintre cercetare și educație, ca o condiție sine qua non a supraviețuirii unei societăți democratice, cea în care cetățenii României puternice să poată înțelege și utiliza noțiuni științifice.” Academia Română a fost onorată și prin decorarea a 15 membri ai înaltului for.

Ziua Culturii Naționale este un moment în care privim ceea ce s-a înfăptuit și **trebuie să gândim** la ceea ce avem de realizat pentru **întărirea Culturii și Unității Naționale**. Și acestea pornesc din Credița, Educația în Familie și în Școli a Limbii Române, a Istoriei Românilor și a științelor cu deschiderea lor globalizată. Și aceasta se poate face (așa cum afirma un mare om de stat român), printr-o reflecție care ar trebui să ajungă în manualele școlare: *„Numai efortul românesc dârz și demn ne poate mântui neputințele”*.

Să slujim Țara deci cu dârzenie, demnitate și cu patriotism luminat!

Mesajul Președintelui României, domnul Klaus Werner Iohannis, cu prilejul Zilei Culturii Naționale*

Cu prilejul Zilei Culturii Naționale vreau să transmit felicitări tuturor creatorilor și specialiștilor ce dau expresie și viață diversității culturale din România. În lume, respectul pentru țara noastră se clădește în bună măsură pe aprecierea internațională a culturii și artiștilor ei. Probând o dată în plus vitalitatea și originalitatea spiritualității românești, tradițiile populare, literatura, cinematografia „noului val”, teatrul și coregrafia au fost, în anul care a trecut, protagoniștii unei prezențe remarcabile a țării noastre pe marea scenă a culturii universale. Cultura continuă să fie un excelent ambasador al României, cel mai elocvent și de neînlocuit act de identitate al națiunii noastre.

După câștigarea independenței de stat și mai ales după Marea Unire, valoroasele contribuții culturale, politice și sociale, care sunt expresia identității naționale, au conturat profilul unei națiuni aspirând la o modernitate în spirit european. După o jumătate de secol de paranteză istorică, această aspirație s-a regăsit în procesul de apropiere, aderare și integrare în Uniunea Europeană.

La zece ani de la aderare, împărtășim în cadrul Uniunii Europene un patrimoniu spiritual și moral întemeiat pe valorile indivizibile și universale ale demnității umane, ale toleranței, libertății, egalității și solidarității, pe principiile democrației și statului de drept, pe respectul alterității, diversității culturilor și tradițiilor.

Statutul de țară a Uniunii Europene ne dezvoltă profilul identitar, iar spiritualitatea, expresiile, creația și practicile culturale contribuie deopotrivă la integrarea, cât și la individualizarea noastră în concertul european.

*Klaus Werner Iohannis
Președintele României*

Am încredere în rolul important al culturii și al dialogului intercultural în regăsirea echilibrelor umanității și a impulsului european fondator, în care identitățile naționale sunt punți și nu tranșee. Din acest punct de vedere, sunt convins că prin caracteristicile sale culturale, România oferă o importantă valoare și contribuție Uniunii.

Moștenirea noastră culturală este deopotrivă opera majorității românești și creația minorităților naționale; îmbogățită de dialogul cu civilizațiile cu care spațiul românesc a avut contact, ea a germinat importante expresii ale modernității europene.

În viitorul foarte apropiat, poziția și rolul țării noastre într-o Uniune Europeană post-Brexit vor

**Mesaj prezentat de prof. Sergiu Nistor, consilier prezidențial
(15 ianuarie 2017, Aula Academiei Române)*

fi determinate, sunt sigur, și de capacitatea noastră de a ne valorifica spiritualitatea și patrimoniul, tradiția schimburilor culturale și a dialogului pașnic dintre etnii și confesiuni.

Din această perspectivă, o excelentă oportunitate o constituie marile programe culturale ce vor marca anii care vin: Centenarul Marii Uniri, Programul cultural comun româno-francez, Europalia. Lor li se va adăuga pregătirea Timișoarei ca viitoare Capitală Culturală Europeană în 2021. Sunt importante provocări pentru cei responsabili și o mare șansă pentru valorizarea europeană a culturii care l-a dat lumii pe cel celebrat astăzi, Mihai Eminescu.

Parcursul european al culturii românești se fundamentează pe asigurarea unui statut demn al artistului și pe respectul valorii operei sale, probată în circuitul mondial al expresiilor culturale.

O Românie puternică într-o Europă a valorilor și competitivității nu poate exista fără o infrastructură culturală modernă, pe care să se sprijine un sistem instituțional cu o finanțare predictibilă, acționând pe direcții strategice realiste și stabile.

Dezvoltarea culturală, valorificarea enormului potențial al creatorilor și specialiștilor din toate domeniile culturii noastre nu poate fi susținută fără un cadru legal și fiscal adecvat.

La o sută de ani de la Marea Unire, recunoaștem culturii nu doar rolul de izvor al solidarității naționale și de resursă a identității colective, ci și pe cel de magistru în educarea tinerelor generații în spiritul valorilor cetățeniei democratice europene. Educația umanistă și încurajarea dialogului intercultural sunt mijloacele cele mai eficiente în respingerea urii și a manifestărilor de xenofobie, antisemitism, rasism și intoleranță. Pentru toate cele de mai sus, în ziua în care îl omagiem pe Luceafărul Culturii Naționale, reafirm determinarea mea de a fi, cu instrumentele și prerogativele de șef al statului, primul ocrotitor al spiritului și valorilor culturii naționale și cel dintâi garant al respectării libertății creatorilor și drepturilor culturale consacrate de Constituție.

Sunt încrezător că în această nobilă misiune voi avea sprijinul celor care văd în diversitatea expresiilor culturale forma supremă a libertății individului, împlinirea, destinul și șansa umanității.

*Aula Academiei Române
15 ianuarie 2017*

Cultura populară a colindelor – tradiție și înnoire*

Preafericitul Părinte Daniel

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Membru de onoare al Academiei Române

*„Azi cu strămoșii cânt în cor
colindul sfânt și bun,
Tot moș era și-n vremea lor
bătrânul Moș Crăciun”*

Colindele – cultură populară de inspirație religioasă: credință profundă exprimată în cuvinte simple

Sărbătoarea Zilei Culturii Naționale, organizată și anul acesta cu solemnitate de Academia Română, ne propune să medităm asupra *identității românești*.

Vom prezenta câteva note și elemente specifice ale unui valoros patrimoniu al identității românești, și anume colindele românești, care se disting prin mulțimea, diversitatea și spiritualitatea lor. Ritualul colindatului la români a fost de-a lungul timpului subiect al diferitelor cercetări și studii, mai mult sau mai puțin științifice. În acord cu cercetările recente ale unor etnologi români, care argumentează că ritualul colindatului la români „*nu este o practică arhaică, păgână, peste care s-au suprapus, ulterior, elemente creștine*”¹, dorim să evidențiem prezența intensă a spiritualității creștin-ortodoxe în creația populară a colindelor românești. Demersul nostru se înscrie în preocuparea firească și tot mai necesară a recuperării dimensiunii creștine a creației populare românești privind Nașterea Domnului Iisus Hristos în Betleem.

În colinde se regăsesc unele dintre dovezile cele mai vii ale culturii noastre populare, prin care s-a exprimat poetic taina iubirii smerite a Fiului veșnic al lui Dumnezeu pentru oameni, Cel ce S-a făcut Om muritor pentru a dărui oamenilor viață veșnică. La români, colindele se remarcă prin *profunzimea teologică și simplitatea artistică a formei*, ca manifestare vie a culturii teologice și duhovnicești populare.

Bogăția teologică și spirituală a colindelor de Crăciun derivă din învățătura Bisericii Ortodoxe, inspirată de textul Evangheliei și de scrierile Sfinților Părinți, care au meditat profund la taina iubirii lui Dumnezeu pentru oameni, arătată nouă prin Întruparea și Nașterea Fiului Său, Cel ce S-a făcut Om din iubire față de oameni (*Ioan 3, 16*).

Influența învățăturii Bisericii Ortodoxe în cultura religioasă populară a românilor se poate observa mai ales în modul cum colindele românești afirmă în același timp dumnezeirea Fiului lui Dumnezeu și omenitatea Lui smerită: „*Astăzi S-a născut Cel fără de-nceput, cum au spus prorocii*”; „*Mititel și-nfășățel, în scutec de bumbăcel/ Neaua ninge, nu-L atinge, vântul bate, nu-L răzbate*”. Aceeași abordare se vede în modul cum sunt descrise evenimentele legate de Taina Nașterii Domnului: călătoria Fecioarei Maria și a dreptului Iosif la Betleem, cântarea îngerilor, închinarea păstorilor, arătarea stelei și venirea magilor de la Răsărit, care aduc daruri Pruncului Iisus, furia lui Irod și salvarea Pruncului Iisus prin fuga (exilul) în Egipt, toate transpuse, cu evlavie și emoție, în creațiile poetice ale colindelor. În acest sens, un colind străvechi ne spune: „*Peștera-ntunecoasă/ a fost a Domnului casă*”. Adică, Fiul veșnic al lui Dumnezeu Se întrupează ca om de la Duhul Sfânt și din Fecioara Maria, pentru a sfinți umanitatea din interiorul ei. El Se naște în peșteră, în interiorul pământului, ca să sfințească și pământul sau întreg universul material. Pruncul Iisus, Cel născut în peșteră, este așezat apoi în iesle, *sfințind astfel regnul vegetal împreună cu regnul animal*. „*Pat moale, pe fân uscat/ numai vitele i-au dat*”, continuă versurile colindului. Dar ieslea are aici și un înțeles duhovnicesc. Prorocul Isaia zice: „*Boul și asinul își cunosc stăpânul lor, dar Israel nu cunoaște pe*

*Comunicare prezentată de pr. dr. Florin Șerbănescu, consilier patriarhal,
la Ziua Culturii Naționale – În jurul identității românești (15 ianuarie 2017, Aula Academiei Române)

Domnul său” (Isaia 1, 3). Pornind de la această constatare a prorocului Isaia, foarte adesea în iconografia creștină, lângă ieslea unde a fost așezat Pruncul Iisus, apar boul și asinul, care, deși sunt animale necuvântătoare, sunt mai ascultători față de stăpânul lor decât mulți oameni, care uită adesea de Dumnezeu Creatorul lor și nu mai simt prezența Lui în lume. Însă așezarea lui Iisus Hristos în iesle, după nașterea Sa ca Prunc în peștera din Betleem, mai are și un alt înțeles duhovnicesc: orașul Betleem înseamnă „Casa pâinii”, iar ieslea este locul unde animalele primesc hrana. Deci Pruncul Iisus este „Pâinea care Se coboră din cer (...) din Care, dacă va mânca cineva, nu moare (...), ci va fi viu în veci” (Ioan 6, 50–51). În *Sinaxarul* sărbătorii Nașterii Domnului se spune că Domnul Iisus Hristos S-a născut „în ieslea dobitoacelor ca pe noi oamenii de dobitocie să ne izbăvească”. Cu alte cuvinte, Iisus vine în lume să ne învețe să nu trăim numai trupește, hrănindu-ne doar cu hrană materială din lumea pământească trecătoare, ci să ne hrănim și spiritual cu Dumnezeu-Cuvântul, Care S-a făcut Om și Se oferă oamenilor în Sfânta Euharistie spre viață veșnică. Deci sfințirea omului prin hrănirea lui cu iubirea eternă a lui Dumnezeu-Omul, cu Trupul și Sângele lui Hristos din Sfânta Euharistie este înțelesul adânc al tainei așezării Pruncului Iisus în iesle. De aceea, icoana ortodoxă a Nașterii lui Hristos în peșteră este pictată în Sfântul Altar la *Proscomidiar*, acolo unde se pregătesc, în rugăciune tainică, darurile pentru Sfânta Euharistie, înainte de începerea Sfintei Liturghii.

Un alt colind spune: „Din răsărit vin magi cu bucurie, cu dar de smirnă, aur și tămâie!”

Colindele reamintesc adevărul că Mântuitorul Iisus Hristos este cinstit de cei trei magi sau crai de la Răsărit, de oameni înțelepți de alt neam decât poporul evreu, veniți de la mari depărtări, pentru că Dumnezeu voia să dea o lecție lui Irod, regele Iudeii, al patriei în care S-a născut Pruncul Iisus. Regele Irod căuta să-L omoare pe Pruncul Iisus, însă alți regi, de neam străin, I-au adus daruri Pruncului Iisus. Prin această lucrare tainică, neașteptată, Sfânta Evanghelie a Nașterii Domnului ne arată că Dumnezeu dorește să facă din oameni îndepărtați, oameni apropiați, să cheme și alte popoare la mântuire, alături de poporul ales. Din străini Dumnezeu face prieteni și închinători ai lui Iisus, din pelerini veniți de departe Dumnezeu face mărturisitori apropiați ai dumnezeirii Pruncului Iisus și ai împărăției Sale veșnice.

Darurile aduse de magi au și ele înțelesuri profunde. *Aurul* este simbol al demnității împărătești a

Pruncului Iisus. Tămâia arată că Pruncul Iisus va fi Mare Preot Care aduce jertfă lui Dumnezeu, fiind El Însuși jertfă și jertfitor, iar smirna arată că, mai târziu, Iisus va trece prin moarte, pentru a dăruia oamenilor muritori învierea și viața veșnică.

Putem spune, așadar, că textele colindelor românești ne surprind atât prin bogăția semnificațiilor teologice și spirituale pe care le conțin, cât și prin simplitatea formei artistice de exprimare a iubirii smerite și a sfințeniei Pruncului Iisus, Dumnezeu-Copilul, „*Cel ce din pântecul Maicii Sale conduce întreg universul*”, cum spunea Fericitul Augustin.

Colindele creează comuniune sincronică (între contemporani) și diacronică (între generații)

Fiind cultură creștină decantată prin cântare repetată și îmbogățită din generație în generație, colindele românești transmit, în cuvinte simple, adevăruri și învățături esențiale pentru credința și viața noastră. Aceste adevăruri esențiale sunt pietre de temelie pe care putem cultiva cu bucurie, prin credință și cântare comună, comuniunea noastră de iubire cu Dumnezeu și cu semenii noștri. În acest sens, credința în Dumnezeu, iubirea milostivă, bunătatea inimii, prietenia sinceră, precum și toate valorile spirituale pe care le promovează colindele de Crăciun, ne cheamă la comuniune și bucurie, la creștere și îmbogățire spirituală, la păstrarea tradiției strămoșești, dar și la promovarea ei. Colindele promovează, așadar, prin mesajul lor, comuniunea inimilor și unitatea națională sincronică, între contemporani, dar și diacronică, peste timp, între generațiile trecute și cele viitoare.

Creștinii ortodocși români au conștiința vie că în fiecare an colindele pe care le cântă ei nu le cântă împreună numai cu contemporanii lor, ci într-o neîntreruptă legătură spirituală cu generațiile trecute, cu strămoșii care au devenit creștini, începând cu predica Sfântului Apostol Andrei în Dobrogea. „*Azi cu strămoșii cânt în cor colindul sfânt și bun/ Tot moș era și-n vremea lor bătrânul Moș Crăciun*”. Acest cor tainic care leagă generațiile între ele de-a lungul veacurilor într-o mărturisirea iubirii milostive și smerite a lui Hristos pentru oameni nu este un simplu cor muzical artistic, ci este mai întâi de toate comuniunea de iubire sfântă a credinței în Dumnezeu – Izvorul vieții veșnice, iubire mai tare decât moartea, care s-a arătat în Hristos Cel răstignit și înviat, smerit și preaslăvit, Creatorul universului și Mântuitorul lumii.

În acest sens, colindele românești au ca bază de pornire viața liturgică a Bisericii. Ele sunt ecoul

popular al ascultării Evangheliei și al cântărilor liturgice din lăcașul de cult, precum și al binevestirii și binecuvântării preotului care poartă icoana Nașterii Domnului Iisus Hristos pe la casele oamenilor, împreună cu dascălul sau cântărețul de la strană. Astfel, Biserica a cultivat, prin cult și colinde, deodată cu unitatea de credință și unitatea limbii române și conștiința unității și identității noastre naționale românești. Din acest motiv, poetul nostru național, Mihai Eminescu, pe care-l sărbătorim astăzi în mod solemn, numea Biserica Ortodoxă Română: „*Maica spirituală a poporului român*”.

Colindele au aprofundat și au transmis o cultură a bucuriei și a dărniceii

O altă componentă majoră a colindelor este *cultivarea bucuriei și a dărniceii*. Sărbătoarea Nașterii Domnului este celebrată prin slujbe speciale de rugăciuni și cântări, dar și prin fapte de milostenie și daruri oferite cu bucurie atât celor dragi și apropiaților, cât și celor pe care nu-i mai iubește nimeni, celor săraci, bolnavi și singuri. Prin colinde suntem chemați să arătăm iubire și dărnicie sau generozitate în jurul nostru: „*Acum te las, fii sănătos/ Și vesel de Crăciun/ Dar nu uita când ești voios/ române, să fii bun!*”

Atunci când oferim cu bucurie altora o parte dintre bunurile noastre materiale ne îmbogățim sufletul cu iubire și har de la Dumnezeu Cel milostiv (*Luca* 6, 36). De aceea, înțelepciunea populară românească a formulat foarte plastic acest adevăr, spunând: „*Dar din dar se face rai*”, adică dărnicia creează bucurie și fericire celor ce primesc darul, dar și celor care-l oferă cu suflet bun.

Sărbătoarea Nașterii Domnului nostru Iisus Hristos ne arată că toate cele făcute de Dumnezeu, toate faptele văzute și nevăzute, toate binefacerile văzute și nevăzute, sunt daruri ale lui Dumnezeu oferite oamenilor în lumea aceasta pământească, însă *viața veșnică este darul* cel mai mare pe care Dumnezeu îl oferă oamenilor prin Persoana și lucrarea mântuitoare a Fiului Său, Iisus Hristos, Care S-a făcut Om din iubire smerită și milostivă pentru oameni. De aceea, de Crăciun, se răspunde la darul lui Dumnezeu pentru oameni cu daruri făcute de oameni pentru Dumnezeu: credință dreaptă și rugăciune smerită, iar pentru semenii: gânduri frumoase, cuvinte calde și fapte bune.

Colindele sunt lucrare misionară comună a clerului și mirenilor pentru păstrarea și promovarea culturii românești

Obiceiul de a colinda, de a merge pe la casele oamenilor pentru a vesti prin cântare Nașterea Pruncului Iisus în peștera din Betleem se păstrează și astăzi în viața românilor, atât în țară, cât și în diaspora română prin comunitățile bisericești din ea. Deși în mediul urban unele vechi datini și tradiții au dispărut, totuși obiceiul de a colinda a rămas o componentă a sărbătorii, o bucurie mare a copiilor, tinerilor și adulților care colindă, dar și a celor care primesc cu bucurie pe colindători și răsplătesc cu daruri osteneala lor.

Această tradiție frumoasă este, de fapt, o reînnoire a chemării fiecărui creștin de a fi asemenea îngerilor și păstorilor de la Betleem, adică vestitor sau apostol al iubirii milostive a lui Hristos în lume. De aceea, Biserica ne îndeamnă pe toți să devenim colindători, martori și vestitori ai venirii lui Hristos – Mesia în lume, pentru a dăruii lumii pace și bucurie, mântuire și viață eternă. Astfel, vom contribui cu bucurie și bunătate sufletească la păstrarea și promovarea culturii noastre naționale de expresie populară.

Astăzi, poporul român are avantajul de a deține încă valori patrimoniale vii, un patrimoniu imaterial bogat. Însă rămâne în responsabilitatea noastră, a tuturor celor care trăim și simțim românește, grija de a păstra, promova și evidenția așa cum se cuvine și acest patrimoniu identitar – colindele neamului românesc – care sunt un valoros tezaur spiritual național.

Adresăm mulțumiri domnului academician Ionel-Valentin Vlad, președintele Academiei Române, pentru invitația de a participa la această sesiune științifică dedicată Zilei Culturii Naționale, felicităm și binecuvântăm pe toți cei care contribuie prin multiplele lor eforturi ca această Zi a Culturii Naționale să devină o sărbătoare a afirmării tuturor valorilor spirituale autentice, a identității și demnității poporului român în context național și universal.

Notă

¹ Unele dintre cele mai recente și complete studii pe această temă sunt cercetările doamnei academician Sabina Ispas, directorul Institutului de Etnografie și Folclor al Academiei Române, dintre care amintim: *Colindatul tradițional românesc. Sens și simbol și O taină încifrată într-un text de colind sau o reconsiderare pe temeuri autentice a viziunii etnologice asupra colindei românești*.

Educația și trăirea credinței creștine*

Eminența Sa Ioan Robu

Arhiepiscop, Mitropolit al Arhiepiscopiei Catolice de București

Membriu de onoare al Academiei Române

Excelența Voastră Nunțiu Apostolic,
Domnule Președinte al Academiei Române,
Domnilor academicieni,
Onorate autorități centrale și locale,
Doamnelor și domnilor,

Ziua Culturii Naționale este un prilej minunat pentru a exprima recunoștința noastră față de înaintașii care au participat la plămădirea ființei noastre naționale prin activități culturale, fie de natură educațională, fie de natură religioasă.

Biserica Catolică din România participă cu bucurie la festivitățile organizate de Academia Română, evocând învățătura și invocând mijlocirea a doi academicieni care acum se află în cer. Este vorba de Sfântul Ioan Paul al II-lea și Fericitul Vladimir Ghika; Papa Ioan Paul al II-lea, membru de onoare al Academiei Române, Prințul Vladimir Ghika, membru post-mortem al Academiei Române. Ambii sunt modele de urmat în iubirea lor autentică față de patrie și față de patrimoniul cultural al națiunii din care făceau parte.

Iată ce spunea Ioan Paul al II-lea într-un discurs susținut la UNESCO în 1980: „*Sunt fiul unei Națiuni care a trăit cele mai mari experiențe ale istoriei, care a fost condamnată la moarte de vecinii săi în mai multe rânduri, dar care a supraviețuit și care a rămas ea însăși. Și-a păstrat identitatea, și-a păstrat suveranitatea națională, în ciuda împărțirilor și ocupațiilor străine, bazându-se nu pe resursele sale fizice, ci numai pe cultura sa. Această cultură s-a dovedit a fi în caz de necesitate mult mai puternică decât oricare altă forță. Vreau să vă spun astăzi că fiecare Națiune are dreptul de a-și înte-*

*meia cultura și viitorul său, nu pe vreo formă nostalgică de «naționalism», ci pe acel element (spiritual) stabil al experienței umane și al perspectivelor de dezvoltare ale omului. Da, există o suveranitate fundamentală a societății care se manifestă prin cultura Națiunii. Este vorba de suveranitatea prin care și omul este în modul cel mai înalt suveran. Și când spun asta, mă gândesc cu emoție interioară profundă la culturile atâtor popoare din vechime, care nu au cedat atunci când s-au confruntat cu civilizații invadatoare: ele au rămas în continuare pentru om izvorul «ființei» sale ca om în adevărul interior al umanității sale. Mă gândesc, de asemenea, cu admirație la culturile societăților mai noi, ale acelor care s-au trezit la viață în comunitatea propriei Națiuni – așa după cum Națiunea mea s-a trezit la viață în urmă cu zece secole – și care luptă acum pentru a-și păstra propria identitate și propriile valori împotriva influențelor și a presiunilor modelelor impuse din exterior”.*¹

Referitor la Fericitul Vladimir Ghika, vreau să evoc aici contribuția sa importantă la inculturarea Bisericii Catolice de rit latin în România. Sursa de inspirație pentru activitatea sa în favoarea Bisericii Catolice de ambele rituri a fost memoriul semnat de canonicul Augustin Bunea, membru al Academiei Române, și înaintat Sfântului Scaun la sfârșitul anului 1903. Printre altele, Bunea spunea în acest memoriu: „*Cele două episcopate latine din România (București și Iași) să fie dotate astfel încât să nu mai fie avizate la ajutor din țări străine și mai vârtos din Ungaria și prin aceasta să fie silite a se pune într-un chip sau altul în serviciul – fie chiar și numai aparent – al unor popoare străine, căci prin*

*Comunicare prezentată de Monseniorul Cornel Damian la Ziua Culturii Naționale – În jurul identității românești (15 ianuarie 2017, Aula Academiei Române)

aceasta Româniii acelui regat pot fi seduși ușor a crede că misiunea este identică cu desnaționalizarea lor. Pretutindeni în parochiile latine să se aplice indivizi născuți, sau cel puțin încetățeniți în regatul României, dar crescuți nu numai în seminariile catolice din București și Iași, ci și în cele mai distinse institute catolice din Apus, ca astfel să se crească un cler capabil a lua parte la toate mișcările culturale, literare și sociale ale Românilor”²

Doamnelor și domnilor,

Învățăturile Sfântului Ioan Paul al II-lea și activitatea apostolică a Fericitului Vladimir Ghika sunt ca două faruri care luminează drumul societății românești în aceste vremuri tulburi, când identitatea națională și patrimoniul cultural al țării noastre sunt sub asediu. Presiunea unor modele culturale, lingvistice, morale etc. promovate din afară este foarte puternică. Este vorba de globalizarea economică, din care au apărut individualismul violent și relativizarea morală; de colonizarea mediatică, din care se revarsă peste noi cultura efemerului; de explozia tehnologică a internetului, care a dus la dezvoltarea spiritului consumerist și egalitarist, la distrugerea valorilor înrădăcinate în

tradițiile noastre religioase și culturale. În fața acestor amenințări culturale, doresc să reafirm dreptul de a trăi prin cultura noastră națională. Consider că suntem îndreptățiți să ne apărăm acest drept, pentru că personalitățile și umanitățile noastre au fost modelate de cultura în care ne-am născut și, prin cultura primită în familia mică, în biserică și în școală, am ieșit din noi înșine și am intrat în familia mare, care este patria noastră.

Sfântul Ioan Paul al II-lea și Fericitul Vladimir Ghika să ne inspire curajul de a nu ceda în fața presiunilor culturale externe și de a ne apăra propria cultură pe care să o promovăm prin educație și trăirea credinței creștine.

Doamne, ajută-ne să înțelegem că, pentru a se salva, România de astăzi are nevoie și de materializări ale spiritului și de spiritualizări ale materiei, și de economie și de cultură!

Note

¹ Ioan Paul al II-lea, *Discurs* din 2 iunie 1980 susținut la UNESCO.

² Francisca Băltăceanu, Andrei Brezianu, Monica Broșteanu, Emanuel Cosmovici, Luc Verly, *Vladimir Ghika. Profesor de speranță*, ARCB, București 2013, p. 142–143.

Manuscrite – Mihai Eminescu

Cultura română în epoca derizoriului. Reflecții cu un an înaintea centenarului Marii Uniri*

Ionuț Vulpescu

Ministrul Culturii și Identității Naționale

Un articol mai vechi al lui George Călinescu imagina curtea Academiei Române populată de statuile uriașe ale creatorilor care nu au fost membri ai ilustrului for, în timp ce holurile instituției ar găzdui busturile mici ale membrilor. Marele critic, el însuși membru al Academiei din 1948, voia să spună, cu maliția sa cunoscută, că ilustra instituție nu trebuie să abandoneze nicio secundă misiunea sa cea mai înaltă: aceea de a oferi culturii române un Panteon viu. Un etalon cât mai exact al geniului românesc. Constatarea că, inevitabil, academiile mai și greșesc, chiar și acolo unde au tradiții mai îndelungate decât la noi, nu-l reconforta, iată, pe Călinescu, care spunea că, fie și *a posteriori*, Academia Română trebuie să vegheze la inventarul de valori al culturii noastre. Inventar care trebuie întreținut, și actualizat, permanent.

Din fericire, o privire obiectivă asupra istoriei recente a Academiei noastre arată că ea a reușit să se adapteze noii structuri a culturii (înglobând științele exacte și tehnice și promovând dialogul inter- și transdisciplinar). Mai mult, și asta mi se pare la fel de important, Academia a furnizat convenitele reparații: morale – personalităților eliminate pe motive politice în regimul comunist, care au fost imediat reprimite, după 1989 –, cât și axiologice – prin primirea, postumă, ca membri ai Academiei, a creatorilor care, deși meritau, fuseseră ignorați în timpul vieții.

Ne aflăm, însă, într-un moment în care această activitate recuperatorie, menită să prezerve valorile culturii (ale celei naționale și ale celei universale, deopotrivă), trebuie să iasă din curtea Academiei și să fie promovată la nivelul întregii societăți românești. O societate care, în opinia mea, este

Ionuț Vulpescu

amenințată atât de pericole concrete, de natură socială, precum sărăcia sau șomajul, polarizarea economică, excluderea sau marginalizarea unor largi categorii sociale, analfabetismul funcțional, cât și de fantasme, care dau naștere unor temeri iraționale, cum sunt cele legate de globalizare, așa cum apare ea în anumite discursuri autohtoniste. Toate acestea, într-o combinație tot mai evidentă, nasc un nou pericol concret, unul foarte grav: pierderea identității. Atât a celei culturale, care o definește ca românească, în interiorul identității europene, cât și a identității antropologice, aceea care deosebește poporul de populație și cultura de divertisment.

Vreau, în consecință, să spun că am intrat într-o epocă a derizoriului, care este la fel de periculoasă pentru cultură ca și epoca anti-culturală, reprezentată de defunctul regim comunist. Acum, nimeni nu

*Alocuțiune susținută la Ziua Culturii Naționale – În jurul identității românești
(15 ianuarie 2017, Aula Academiei Române)

mai amenință fățiș cultura și pe creatorul ei, nici nu-i mai cenzurează politic manifestările. Însă un vâl apăsător de deriziune și dispreț, de indiferență instituțională și iresponsabilitate, acoperă, zi de zi, tot ce se face în materie de cultură. De la școală, în care se învață tot mai puțin (mai ales limbă și literatură română și istorie), și până la mass-media, din care cultura pare că ar fi dispărut, societatea românească experimentează sinucigaș abandonarea culturii. Este, ca să fim sinceri, un fenomen care se înregistrează în toată lumea civilizată, după cum semnaleză mulți publiciști și scriitori. Însă pare că nicăieri nu are amploarea și pericolozitatea pe care îl are în societatea românească. Dacă până acum vorbeam despre dezvoltarea durabilă, acum suntem confrunțați cu deculturalizarea la fel de durabilă. Și asta într-o epocă pe care ne-o imaginăm pusă sub zodia creației, inovării, accesului nestingherit la informație, a libertății depline de cunoaștere.

Nu este nevoie de discursuri pentru a atrage atenția asupra acestei situații grave. E suficientă statistica. Finlanda, cu numai 5,5 milioane de locuitori, tipărește anual mai multe titluri, într-un tiraj total mai mare decât țara noastră, cu 21 milioane de locuitori. Nu calculatorul (deci, mondializarea) e de vină pentru această hecatombă a cărții în țara noastră. La noi, calculatorul este un turnesol al diviziunii sociale, al marginalizării și absenței solidarității culturale: avem printre cele mai bune rețele de Internet din lume, avem foarte mulți tineri conectați la tot ce e nou pe planetă, dar 45% din populația țării nu a deschis niciodată un calculator, nici măcar acum, în era tabletei și a telefoanelor inteligente.

Pe măsură ce studiul limbii și literaturii române și, respectiv, al istoriei nu-i mai oferă copilului român nicio certitudine cu privire la cine este el, ca om, în lume, și cine sunt cei în mijlocul cărora s-a născut și trăiește, consumul de cultură – de orice fel, nu numai română – scade la zero.

Ne reunim astăzi în jurul identității românești. Cine a citit măcar publicistica eminesciană știe că „*De la Roma venim, din Dacia Traiană*”. Cine a parcurs proiectele dramatice ale poetului nu are dubii cu privire la originea și destinul nostru istoric. Este suficient să citim marile creații poetice, de la *Scrisoarea I* la *Odă în metru antic*, de la *Luceafărul* la *Rugăciunea unui dac*, ca să identificăm fără dubiu pecetea spiritului european: o cultură capabilă să producă asemenea creatori este, indiscutabil, o cultură europeană. Cred că este momentul să

declanșăm împreună o bătălie culturală. O bătălie pentru valorile culturii noastre. O bătălie pentru cele de patrimoniu, dar și pentru cele contemporane, care creează și azi, în indiferența generală, spirit românesc și civilizație europeană, aici, la gurile Dunării. Nu un război, – Doamne ferește! –, ci o campanie susținută și inteligentă, prin care oameni și instituții să colaboreze întru re poziționarea culturii în societate. Aș fi bucuros să putem realiza, prin această campanie, măcar un armistițiu în războiul românoromân, care face ravagii, dacă nu putem ajunge la o pace durabilă, prin reconciliere națională.

Am din nou ocazia să vă propun să relansăm ideea Strategiei Culturale Naționale, care să nu se axeze pe proiecte goale și pe cheltuirea ingenioasă a banilor publici, naționali și europeni. Ci pe crearea unui consens în jurul promovării valorilor culturale naționale, inclusiv prin măsuri legislative.

Această strategie, în noul context pseudo-cultural al derizoriului generalizat, trebuie să vizeze, în opinia mea, trei ținte: re poziționarea socială a creatorului și, respectiv, a cercetătorului științific; re poziționarea și consolidarea instituțiilor culturale, inclusiv a cercetării științifice; conservarea și valorificarea superioară a patrimoniului, material și imaterial. Cultura (capitol în care, insist, trebuie integrată și cercetarea științifică) trebuie să beneficieze de proiecții bugetare multi-anuale și de o asumare consensuală a creșterii finanțării. Este necesară recorelarea ei cu învățământul și, respectiv, cu turismul, precum și o colaborare mai puțin inhibată cu Biserica.

Nu am venit aici, sub cupola ilustră a Academiei Române, leagănul unității culturale românești, să expun programe politice. Acesta nu este un program politic și, cu atât mai puțin, nu este un program personal. Ne aflăm în anul 2017, cu un an înaintea Centenarului Marii Uniri. Nu mai avem mult timp la dispoziție pentru a întâmpina cum se cuvine acest jubileu, într-un context în care bătălia pentru valori să poată fi câștigată.

Indiferent cât vom performa în domeniile în care suntem monitorizați, vom fi cunoscuți și respectați în Europa numai în măsura în care vom fi capabili să creăm, să protejăm și să susținem valori. Numai aducând pe scena culturii europene asemenea valori, vom putea să ne protejăm identitatea culturală.

Nu numai drepturile, ci și identitatea unei națiuni se afirmă prin creație, nu prin proclamații și butaforie.

Vă mulțumesc!

Ziua Culturii Române – o sărbătoare a identității noastre naționale*

Pavel Năstase

Ministrul Educației Naționale

Domnule Președinte al Academiei Române,
Excelențele voastre, domnilor Președinți,
Preafericite Părinte Patriarh,
Excelențele voastre, domnilor arhiepiscop și
episcop,
Alteța voastră regală,
Domnule președinte al Secției de filologie și
literatură,
Doamnă ministru,
Domnilor academicieni,
Distinsă asistență,

Sunt onorat, ca om al școlii și ministru al Educației, să reprezint acest segment important al dezvoltării sociale și intelectuale a românilor la sesiunea solemnă dedicată de către două instituții emblematică pentru spiritualitatea românească – Academia Română și Fundația Națională pentru Știință și Artă – Zilei Culturii Naționale, în chiar ziua de naștere a unui reper al culturii naționale, Mihai Eminescu.

Intelectual rasat, cu inserții solide în universul enciclopedic al cunoașterii – de altfel, în opinia lui Călinescu, un mit, „o instituție națională” –, poetul și-a exprimat diversitatea preocupărilor sale printr-o cultură vastă, cu ancore în mai toate domeniile științei și artei. Valențele unice ale operei sale literare și dimensiunea universală a creației eminesciene sunt produsul firesc al orizontului său imens și reflectă, prin complexitatea ideilor, profunzimea unei gândiri geniale.

Pe acest fond filosofic, analizele fine ale prezentului efectuate de Mihai Eminescu, în complexitatea domeniilor sale reprezentative – politică, economie,

Pavel Năstase

educație, cultură – sunt studii vizionare, argumentate, viabile, în majoritate, expresii ale unei gândiri prospective.

Substratul polemic ce definește întreaga operă eminesciană derivă din respectul profund față de ființa națională, pe care, prin analizele făcute, o detașează de nonvaloare și eșec, proiectând-o, cu bună știință, în afirmarea consecventă și argumentată a valorilor naționale în context universal. În manuscrisele sale, poetul afirmă că „Dacă o generație poate avea un merit, e acela de a fi un credincios agent al istoriei, de a purta sarcinile impuse cu necesitate de locul pe care îl ocupă în înlănțuirea timpurilor”.

*Alocuțiune susținută la Ziua Culturii Naționale – În jurul identității românești
(15 ianuarie 2017, Aula Academiei Române)

Excelețele voastre,
Distins auditoriu,

Fără a avea pretenția de a fi un specialist în Eminescu, ca diriguitor al treburilor școlii românești, aș spune câteva cuvinte despre contribuțiile și viziunea acestui mare spirit la dezvoltarea învățământului. În domeniul școlii, Eminescu a făcut, în opera sa, o subtilă analiză a unei educații eficiente, pornind de la faptul că sentimentul apartenenței la spațiul arhetipal trebuie să fie un element esențial în consolidarea statutului individului în societate. Experiența sa școlară, apoi peregrinările prin țară, studiile de la Cernăuți, Viena și Berlin au contribuit definitiv la construirea valorii afirmațiilor sale. Faptul că, în cariera sa, există o secvență în care îl găsim revizor școlar la Iași, mărturisește preocuparea pentru un sistem de educație coerent și eficient. Publicistica sa are nu puține observații pertinente, pe care Eminescu le face privind complexitatea problematicii educației. Definiția pe care i-o dă prezintă domeniul ca „o constantă deprindere la economie de puteri și la aplicarea lor pentru obiecte care merită să le cheltuim”, invocând raportul dintre memorie și judecată în formarea deprinderilor și capacităților de învățare.

Citindu-l, descoperim un deziderat actual pentru școala românească, acela de a forma capacitatea elevilor de a înțelege ceea ce se învață. Iată, ne spune poetul: „Nu vei da copilului să opereze decât cu lucruri pe care le-a înțeles pe deplin. La științele ce se memorează, cartea-i tot, pedagogul nimic. La științele... care cer dezvoltarea judecății copilului, cartea trebuie alungată din școală ca un ce periculos, căci pedagogul e-aicea tot”.

Ca revizor școlar, constată faptul că elevii trebuie „...să cugete singuri și să rezolve problemele de matematică, de geometrie, de fizică, de limba latină sau greacă”, valorificându-și potențialul indi-

vidual și interesul pentru cunoaștere, pe această cale fiind determinați să învețe prin efort propriu. Eminescu a militat și pentru aplicarea în școli a principiului intuitivității care asigură un învățământ de calitate, tocmai prin faptul că vizează înțelegerea.

Învățarea și prețuirea limbii române sunt îndatoriri ale școlii în procesul de creștere și formare ale copiilor.

Mihai Eminescu, întemeietor al limbii române moderne, a consemnat în manuscrisele sale mari adevăruri despre limba română: „Nu suntem stăpânii limbei, ci limba e stăpâna noastră”... și orice vorbă românească „este însăși floarea sufletului etnic al românului...”, argumentând nevoia învățării, prețuirii și apărării limbii române ca reale priorități, nu numai ale școlii.

Domnule Președinte al Academiei Române,
Excelețele voastre,
Distinsă asistență,

Iată că adevărurile spuse și promovate în timpul vieții de Poetul Național și pe care le regăsim în opera editată și în manuscrisele sale sunt deosebit de actuale și impun o atitudine activă și demnă din partea tuturor românilor. În fapt, complexitatea operei geniale are ca fundament un orizont cognitiv larg și consolidat prin lectură, element care l-a conectat la sistemul valorilor universale. Din această perspectivă, opera lui Eminescu rămâne o creație emblematică, un reper cultural viabil și o expresie a viziunii asupra istoriei, prin analiza prezentului, conectat la arhetipul național și universal.

Ziua Culturii Române este, prin urmare, o sărbătoare a identității noastre naționale și o expresie a existenței universale a românismului, un prilej de reflecție și vie sârguință pentru toți slujitorii școlii românești, într-un moment al deschiderilor necesare și al modernizărilor, atât de utile integrării europene!

Eminescu. Ziua Culturii Naționale*

Acad. Eugen Simion

Sărbătorim astăzi ziua lui Eminescu.

De câțiva ani, la propunerea Academiei Române, Parlamentul României a votat ca această zi să fie și Ziua Culturii Naționale. O întâlnire rodnică, o alianță simbolică pentru noi, românii și pentru toți cei care consideră că, printre valorile lumii, cultura este esențială. Esențială, pentru că ea exprimă valorile spiritului național și modul lui de a fi în lume, de a primi și de a exprima relațiile cu alții. Adică, identitatea lui. Iată de ce ne-am gândit ca anul acesta, de Ziua Culturii Naționale, să vorbim despre *identitatea românească*. Nu-i o temă nouă, este o temă chiar foarte veche. De când există documente despre noi vedem că aceia care ne-au vizitat și, desigur, aceia, dintre români, care au încercat să reconstituie istoria noastră pierdută, într-adevăr, în negurile istoriei, s-au întrebat ce este cu acești oameni care vorbesc o limbă ce nu seamănă cu limbile popoarelor din jur, de unde vin ei, ce obiceiuri au, cărui Dumnezeu se închină, cum se înțeleg cu alții și, în genere, ce respectă ei?!

Cronicarii moldoveni, apoi misionarii catolici și ortodocși care ne-au vizitat au lăsat însemnări importante despre noi. Multe dintre ele ne par astăzi corecte, obiective, menționând faptul că acest popor necăjit, așezat „în calea răutăților”, vorbește o limbă care vine de la Râm și că ei, înșiși, au conștiința că se trag de la Râm și că sunt mândri de această moștenire și o apără.

Aflăm, de asemenea, că sunt în majoritate creștini „schismatici”, adică ortodocși, că sunt, în genere, credincioși și își apără biserica, în fine, că muncesc bine pământul și că, în război, sunt luptători curajoși. Când vin alții peste ei, se retrag în munți și, după ce urgia trece, oamenii pământului (țărani) revin la *locul* lor și o iau, încet și pe tăcute, de la capăt. Și-au păstrat limba romanizată (o limbă

Acad. Eugen Simion

de păstori și de călugări) și ea s-a îmbogățit cu vremea și a devenit capabilă să exprime nu numai lucrurile din afară (*le de hors*), dar și complicațiile, neliniștile vieții interioare (*le dedans*) și formele superioare ale spiritului: abstracțiunile, conceptele, judecățile asupra lui *le dedans* și *le de hors*. Cine are răbdare să citească *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie* (scrisă la începutul veacului al XVI-lea în limba slavonă, limba bisericii și a cancelariilor de atunci și tradusă, peste un secol, în limba română de către un călugăr din preajma lui Udriște Năsturel) – această importantă operă religioasă și moralistică, scrisă cam în același timp în care Machiavelli scria *Principele* său și Rabelais

*Alocuțiune susținută la Ziua Culturii Naționale – În jurul identității românești (15 ianuarie 2017, Aula Academiei Române)

se pregătea să scrie romanul *Gargantua și Pantagruel* – rămâne uimit de frumusețea și profunzimea gândirii morale și spirituale a acestui domnitor și de concepția lui asupra „omului desăvârșit și deplin”.

Învățăturile lui reprezintă un manual de morală practică și spirituală pentru omul răsăritean, așezat, aici, cum au spus toți, între Răsărit și Apus, ca o punte între două mari spiritualități. Mircea Eliade a dovedit ce rol a avut și, mai ales, ce rol ar putea avea această punte spirituală în istoria care a fost și istoria care ar putea fi, dacă... Dacă ce? Dacă istoria ne-ar fi lăsat în pace și ne-ar lăsa în pace de aici înainte, încât să putem construi și altfel decât – cum zice cineva – în fuga cailor.

Doamnelor și Domnilor,

Am putea și, în mod sigur, ar trebui să discutăm mult, *cu cărțile* (adică documentele!) *pe masă*, despre acest *dacă al istoriei* și, mai ales, despre ceea ce românii au putut construi în jurul lui *dacă* sau împotriva lui, în două milenii. Să discutăm, altfel zis, despre *identitatea* noastră, în termenii adevărului, evitând *nombriismul* (boala spiritelor vanitoase și iraționale) și, totodată, evitând *decepționismul* (boala spiritelor care nu cred în ele și practică o pedagogie a negativității, boala celor care trăiesc doar în așteptarea apocalipsului care, nu se știe de ce, întârzie să vină), *maladii*, după mine, detestabile, necreative, paralizante. Trebuie să recunoaștem, cinstit, că noi, românii nu știm totdeauna să evităm aceste derapaje morale și spirituale. Fie că ne socotim buricul pământului, fie că ne credem pe veci pierduți, *oameni de vorbe*, inerți și resemnați, convinși că ceea ce fac alții este totdeauna mai bun decât ceea ce putem face noi, în fine, că suntem blestemați să fim și să rămânem *spirite adamice* (să începem un lucru și să nu-l terminăm niciodată), greu de guvernat, dacă nu inguvernabili în treburile noastre.

Doamnelor și Domnilor,

Dacă ne-am lua după ce ne spun oamenii noștri politici la televizor, în fiecare seară, în România postmodernă de azi nimic nu se leagă, totul se dezleagă și se risipește, nimic durabil nu se configurează, totul se destramă sau se amână. Și, din nefericire, când este vorba de politica noastră (cel puțin de aceea pe care am cunoscut-o în ultimele decenii), cam așa par a sta lucrurile. N-avem șosele dar avem, cu duiumul, *proiecte de fezabilitate*, nu avem catedrale, dar dacă începem să ridicăm *Catedrala Neamului*, oamenii politici și „elitiștii” de

serviciu se supără și protestează (*Ce ne trebuie nouă Catedrale, de Catedrale ne arde nouă?*), nu avem multe, ne trebuie multe, adevărat, dar noi nu ne apucăm să le facem, noi avem treabă să le vorbim și să ne certăm. Am trecut, recent, printr-o campanie electorală... Ce-am remarcat eu, neamestecat în politică, dar atent la ce ni se spune, nouă, românilor alegători, și ni se promite? Am remarcat că, mai nou, candidații noștri practică o *retorică a injuriei*, cu râvnă și multă demagogie. Grija lor cea mare a fost și, probabil, va rămâne multă vreme de aici înainte, să-și compromită și să-și extermine adversarii. Se practică, zic, o *retorică a injuriei*, o *pedagogie a negativității*, atunci când este vorba de identitatea românească. Am mai spus, aici, în Aula Academiei Române, o spun și azi, și vă întreb: nu vă supără faptul că în fiecare seară, auziți, când vine vorba de un lucru rău făcut sau de un proiect ratat: „*Ce vreți, suntem în România?!?*” sau „*Ce vreți, lucru românesc?*”, ori: „*Așa, suntem noi, românii, oameni de vorbe?*”? Există, parcă, o voluptate în a repeta aceste propoziții nenorocite, depresive, false în esență și atât de insistente, încât îți vine gândul că, dacă vrei să te salvezi, tu, individ, trebuie s-o iei din loc din această țară.

Doamnelor și Domnilor,

N-am auzit, în discursul politic din timpul campaniei electorale, cuvântul *cultură*. L-am auzit doar, aici, în Aula Academiei Române, atunci când i-am invitat pe miniștrii Culturii și Educației. Păreau că înțeleg că nația asta nu poate să progreseze fără o școală bună și o cultură care să exprime spiritualitatea noastră și deschiderea noastră spre lume, dorința noastră de a trăi cu fața spre universalitate, cum zicea în anii '80 din secolul al XIX-lea Maiorescu sau, cum ziceam noi, azi, dorința, voința și datoria noastră morală de a fi *români europeni*. Cum am fost, cred, prin cultura noastră, de când am putut să fim, să ne exprimăm liber. *Naționali, cu fața spre universalitate*, ca să reproduc, din nou, pe Maiorescu, „degetul [nostru] de lumină”...

Doamnelor și Domnilor,

Venind vorba de *națiune, cultură, naționalist, identitate*, trebuie să ne întoarcem la Eminescu de la nașterea căruia se împlinesc, azi, 167 de ani. Cum știți, Iorga și, după el, G. Călinescu (criticul lui cel mai performant), l-au numit „poet național”, „*expresia profundă a spiritualității naționale*”. Aceste sintagme provoacă de câțiva ani mari nemulțumiri, ca să nu zic o mânie isterică în rândul unor comentatori. Auzim, citim des:

Cum poet național? De ce poet național? etc. Au apărut cărți care tratează această dilemă și în ele se manifestă cea mai mare indignare față de ideea că Mihai Eminescu este socotit sau ar putea fi socotit poet național. Se pare că România ar sta mai bine și ar progresa mai repede, în fine, că ar deveni o țară mai europeană, dacă am renunța la formula „*Eminescu, poet național*”. M-am întrebat, citind și ascultând asemenea comentarii, pline de exces și de indignare, de unde vine atâta nemulțumire? Atât de mare și exclusivă, încât nu mai avem timp să citim poemele lui Eminescu și să pregătim alte ediții, poate mai fidele, decât acelea pe care le avem. În schimb, avem timp doar să vituperăm *poetul național* și să reclamăm la DNA, atunci când reușim să publicăm, în facsimile, manuscrisele lui, înfăptuind astfel vechiul și frumosul proiect din anii '70 al filosofului Noica? M-am întrebat, de unde vine zarva și atâta vrajbă în jurul „poetului național”?! Văzând argumentele celor indignați până la ură în această chestiune, am înțeles, întâi, ideea că Eminescu nu poate să fie socotit ca atare (adică *poet național*) din pricina „naționalismului” său, depistat în articolele sale politice sau în poeme ca *Doina* și *Scrisoarea III*.

Ce putem răspunde? Doar atât: românii, citindu-l pe Eminescu, și-au dat seama, nesiliți de nimeni, că poemele lui îi exprimă în felul lor de-a fi și, cum zice un filosof existențialist, îi exprimă în ceea ce au ei mai profund și mai bun în ființa lor. N-au făcut un referendum și n-au votat – pentru ca voturile lor să fie mistificate – au citit doar și au ascultat pe alții, mai pricepuți, în privința lui Eminescu, pe G. Călinescu, de pildă, care a scris aproximativ 4500 de pagini despre cultura, filosofia practică și, desigur, poezia lui Eminescu. Au citit și îl citesc încă, având sentimentul că Eminescu îi exprimă pe ei, lectorii români și frumusețile limbii române. O limbă pe care, tot el, a îmbogățit-o, a structurat-o, a purificat-o și a pregătit-o, astfel să exprime tristețile, fantasmemele, anxietățile, bucuriile și muzicalitatea spiritului său tânăr, bolnav de ceea ce filosofii romantismului numeau, cu bună intuiție și îndreptățire, „incompletitudine”.

Poetul național, Eminescu? De ce? Pentru că este un mare poet, da, „fără pereche” și exprimă „partea bună” a noastră, dar și căderile, inerțiile, disperările noastre. Dacă n-ar fi poezia lui, n-am mai vorbi astăzi de ele și nici n-am mai simți nevoia să-i băgăm în seamă pe detractorii și zelatorii ei de serviciu, detestabili de ambele părți.

*Aula Academiei Române
15 ianuarie 2017*

Deziderate ale Academiei Române. Reflecții prilejuite de Ziua Culturii Naționale*

Acad. Victor Spinei

Vicepreședinte al Academiei Române

Ziua Culturii Naționale reprezintă un bun prilej de retrospectivă, de cuantificare a bogăției și vitalității spiritualității românești, a delimitării orizonturilor suflului nostru creator. Pentru eficientizarea acestei sărbătoriri ar fi oportune estimări animate de suflul autenticității, despovărate de vanități indiscrete, de efuziuni formale sau emfaticе, cu nuanțe grandilocvente, de natură să deformeze realitățile. Pe de altă parte, astfel de radiografieri trebuie să vizeze nu numai sintetizarea acumulărilor trecute și prezente, neîndoios necesare, dar și să prefigureze traiectoriile proceselor viitoare, printr-o luciditate neconcesivă, în consonanță cu potențialul și aspirațiile autohtone, dar și cu tendințele înnoitoare de pe plan mondial.

Dincolo de satisfacțiile peremptorii pentru împlinirile în perimetrul diverselor paliere ale culturii naționale, de stabilirea punctelor de convergență și de consens cu ariile majore de civilizație, vicisitudinile și turbulența secolelor revolute au determinat stagnări, sterilitate și obscurități în procesul evolutiv, cu convoiul de consecințe nefaste, pentru că stările de normalitate ne-au ocolit adesea din vina potențailor vremurilor, dar – să recunoaștem obiectiv – și a noastră.

În chip firesc s-a impus și se impune să ne însușim prototipurile culturale cele mai eclatante, să ne drenăm judicios energiile încă necheltuite pentru a ne încadra în cadența accelerată și imprevizibilă a cursului devenirii umanității, să absorbim ceea ce concordă cu structurile noastre tradiționale. Totodată, autodefinirea comparativ cu lumea elevată exterioară este esențială pentru a evita izul de anticariat și a stimula elanul creator.

Acad. Victor Spinei

Pe de altă parte, urmarea cameleonică a modelelor de pe alte meridiane, cu veche și prestigioasă heraldică, ne-ar expune cufundării în marasmul globalizării, ceea ce înseamnă depersonalizare, pierderea identității și îngrădiri ale spontaneității. În această ordine de idei, ar fi poate util să rememorez percutantul verdict al istoricului și literatului spaniol Marcelino Menéndez y Pelayo de la sfârșitul secolului al XIX-lea, care declara: „Acolo unde nu se păstrează cu pietate moștenirea trecutului (...) nu vă așteptați să apară o gândire nouă sau o idee călăuzitoare”. Desigur că nici

*Alocuțiune susținută la Ziua Culturii Naționale – În jurul identității românești
(15 ianuarie 2017, Aula Academiei Române)

anchilozarea în dogmele acreditate de tradiție nu poate fi benefică, aceasta reclamând periodic implanturi novatoare. De aceea, este firesc imboldul de a tinde spre creațiile de marcă germinate în Occident, dar și în alte spații – adoptate însă doar eclectic și selectiv –, fără a ne apropria elucubrațiile teribiliste contaminate de snobism sau de dorința de epatare. Ne putem debarasa fără regrete de curentele ce propagă ostentativ și exclusivist muzica dodecafonică, pictura abstractă, literatura ermetică sau alte compartimente artistice și găsim normal și decent să repudiem persiflările la adresa preceptelor creștine, care au coagulat individualitatea Europei și i-au facilitat direcționarea spre tărâmul marilor împliniri.

Indiscutabil, nu toate valorile și idealurile culturale sunt nealterabile și eterne. Unele dintre ele, acreditate în trecut, și-au pierdut relevanța, altele au căpătat o tentă desuetă sau strict ornamentală, fiind înveșmântate într-o recuzită greu descifrabilă, astfel se explică fireasca lor substituție cu altele noi, pe măsura evoluției trepidante și ireversibile a umanității. În anii din urmă, la fiecare restructurare a demnităților înalte, inclusiv a celor guvernamentale, auzim obsesiv retorica demagogică a necesității imperioase de a întreprinde reforme și de a promova cu ostentație noul, al cărui contur rămâne adesea nelimpzit. Desigur că în numeroase împrejurări asemenea primeniri sunt de o oportunitate indubitabilă, dar în niciun caz nu se vor acomoda cu o generalizare procedurală. Înainte de a recurge la inovații, la schimbări de dragul schimbărilor, se impune desăvârșirea și consolidarea cu chibzuință a ceea ce s-a demarat mai demult, pentru a conserva ceea ce este pozitiv și a dobândi validare în medii culturale prestigioase.

În cadrul toposului „cultură” s-au distins mai multe sensuri, fără a exista un *consensus omnium* în detalierea accepțiunilor. În ceea ce ne privește, ne vom lua permisiunea să optăm pentru o structurare ce își găsește numeroși prozești, admitând o diferențiere între cultura generală și cea subsumată nivelului elitelor, chiar dacă nu este posibilă configurarea unei cezuri tranșante între cele două noțiuni. Pentru proliferarea elementelor circumscrise conceptului de cultură generală responsabilitățile revin familiei, școlii și mijloacelor mass-media, în vreme ce pentru cultura elitelor atribuțiile sunt asumate de învățământul superior și institutele de cercetare din rețeaua academică sau afiliată altor organisme ale statului. Departate de noi intenția ca prin dihotomia semantică adoptată să

sugerăm o diminuare a importanței sferei culturii generale, care vizează prioritar procesul educațional al tinerei generații. Fără un travaliu responsabil și coerent pentru propășirea acestui domeniu nu se vor profila șansele pentru formarea cadrelor capabile să acceadă spre standarde de înaltă ținută.

Academia Română nu numai că nu desconsideră aspectele legate de educație, dar s-a implicat efectiv în problemele ce țin de învățământul primar și mediu, pledând cu fermitate împotriva tentativelor de a se diminua drastic disciplinele umaniste din programele școlare, blamând scăderea nivelului instrucției publice și atitudinile letargice ale oficialităților în raport cu extinderea alarmantă și reprehensibilă a flagelului analfabetismului etc.

Totuși, competențele și disponibilitățile forului academic converg în primul rând către palierul formării elitelor și crearea premiselor pentru materializarea valențelor acestora în folosul societății. Misiunea aceasta se dovedește a fi extrem de dificilă, între altele pentru faptul că precaritățile materiale interne nu permit asigurarea unor condiții adecvate de muncă și de viață elementelor dotate cu resurse intelectuale de excepție, astfel că adesea acestea emigrează spre orizonturi mai prospere și cu mai multă determinare în a le folosi potențialul, fără ca instituțiile abilitate ale statului să întreprindă măsuri eficiente pentru stoparea acestui fenomen de o gravitate deosebită.

Dobândirea respectabilității în străinătate – pe care românii pun un preț excesiv, fiind neîncredători în verdictele compatrioților, catalogate drept subiective – nu se poate concretiza decât prin mijlocirea elitelor din toate sferile de activitate. Este de aceea imperios necesar să ne concentrăm pentru formarea elementelor polivalente și să le facilităm un cadru adecvat pentru exteriorizarea competențelor creative. Pentru a te impune și a fi omologat între valorile mondiale este oricui extrem de anevoios, căci oferta intelectuală este mult mai bogată decât posibilitatea de absorbție, dar a cunoaște consacrarea din postura de cărturar și literat din România este înfinit mai greu decât resortisanților din țările cu mari tradiții savante, rațiunile fiind intuibile pentru oricine.

Cu toate dificultățile și inconvenientele, conducerea Academiei Române nu își abjură calitatea de cel mai important for cultural și științific din țară și depune eforturi persuasive ca, împreună cu rețeaua de institute de cercetare din subordine și cu alte organisme naționale, să susțină performanțele de înalt nivel din toate disciplinele relevante.

Nu doresc să mă refer în acest cadru, nedis-punând de timpul necesar, decât la câteva proiecte care au intrat doar de curând în planul de activitate al instituției noastre, fiind nominalizate și în volumele consacrate „Strategiei de dezvoltare a României în următorii 20 de ani”, elaborate în cursul anului trecut de prestigioși membri ai Academiei și de colaboratorii acestora, sub coordonarea președintelui așezământului, Ionel-Valentin Vlad, și având tangențe nemijlocite cu tematica Zilei Culturii Naționale, privitoare la identitatea românească, dar și cu proiectele preconizate pentru apropiata sărbătorire a Centenarului Marii Uniri, pe care dorim să-l marcăm prin reușite concrete, cu perenitate pentru cultura și știința românească.

În planul de perspectivă elaborat de Academia Română s-a preconizat înființarea unor institute de cercetare științifică în afara hotarelor țării, după modelul reiterat în numeroase țări ale lumii, precum și de institutele noastre de la Roma și Veneția. Aceste institute ar avea menirea de a stimula colectarea de date inedite despre cultura, arta și istoria românească și universală păstrate în arhive, biblioteci și muzee, de a mediatiza în străinătate valențele noastre culturale, dar și de a forma specialiști de calitate în centre renumite, prin contacte strânse cu somități ale lumii savante de pe alte meridiane. Astfel de institute/academii/școli au fost întemeiate încă de aproape două secole în urmă, mai cu seamă în spațiul mediteranean și oriental, de statele occidentale dezvoltate, exemplul lor fiind preluat și de țările din vecinătatea imediată a României. Fără acumulări consistente de date noi, domenii precum istoria, istoria artei, literatura, muzica, pictura, etnologia, dar și științele tehnice etc. nu vor putea progresa corespunzător în consonanță cu dinamica științifică și culturală de pe plan mondial.

Într-o primă etapă, Academia Română vizează deschiderea unor astfel de institute de cercetare în orașe cu mare prestigiu cultural, precum Freiburg, Berlin, Viena, Paris, Madrid și Istanbul, unde se păstrează fonduri documentare de cea mai mare însemnătate pentru istoria și cultura noastră. În toate aceste orașe există așezăminte ce aparțin sau sunt pe cale de a fi dobândite de statul român, în care, într-o etapă incipientă, ar putea fi disponibilizate anual spații pentru bursierii din România și eventual din Republica Moldova.

Academia Română și-ar lua obligația de a selecta și îndruma riguros activitatea respectivilor

bursieri, ca și de a dota cu munificență bibliotecile din centrele menționate cu literatură științifică. Totodată, Academia este în măsură să aloce spații de cazare pentru cercetătorii noștri la Viena, în clădiri ce aparțin Fundației Elias, precum și la Freiburg, unde Institutul Român de Cercetări din localitate a acceptat recent, în urma diligențelor întreprinse, să-și desfășoare activitatea științifică sub egida Academiei.

Conștientizând că în multe domenii ale culturii și științei naționale lipsesc sintezele susceptibile de a oglindi succint și coerent traseul lor evolutiv – implicând marcarea celor mai însemnate împliniri și aportul punctual al reprezentanților de seamă ai domeniilor respective etc. –, considerăm util ca Academia Română să-și asume întocmirea unor astfel de lucrări complexe, care să fie editate atât în limba română, cât și în engleză, eventual și în alte limbi de circulație internațională.

Dacă astfel de lucrări concepute în limba română pentru anumite compartimente sunt măcar în parte accesibile cercurilor intelectuale autohtone, cititorului din străinătate nu i s-au oferit decât rar și aleatoriu asemenea sinteze, traduceri ale lor fiind de necesitate stringentă. Este frustrant – dar din păcate real – faptul că realizările din sfera culturii și științei naționale sunt în general puțin cunoscute cercurilor savante și marelui public de dincolo de hotare, inclusiv în cazul disciplinelor în care s-au înregistrat performanțe notabile. Examinarea standurilor de cărți uzuale din marile biblioteci ale lumii, ofertele principalelor librării, ca și parcurgerea paginilor enciclopediilor și tratatelor, puse în circulație de case editoriale de prim rang de pe diferite meridiane, conduc la constatarea dezolantă a precarității în care sunt reflectate diversele paliere ale civilizației românești. Ar fi iluzoriu să credem că neajunsurile pe care le-am menționat lapidar s-ar remedia în mod profund și operativ, dar considerăm totuși că anumite demersuri temeinice și tenace ar fi în măsură să aibă cu timpul un impact pozitiv, mai ales dacă volumelor preconizate li se vor asigura o difuzare corespunzătoare.

Pornind de la realitățile evocate mai sus, conducerea Academiei Române preconizează ca sub coordonarea tuturor secțiilor sale să se elaboreze în jur de 25 de sinteze pentru principalele branșe ale culturii și științei naționale, însumând circa 300–400 de pagini pentru fiecare tom, ce ar putea fi integrate într-o serie purtând numele de *Civilizația românească/Romanian Civilization*. În cadrul acestei

colecții de anvergură și-ar afla locul volume monografice aferente agriculturii, artei teatrale și cinematografice, artei vizuale, biologiei, bisericii, chimiei, demografiei, dreptului, economiei, etnologiei, filosofiei, fizicii, geografiei, istoriei, istoriografiei, învățământului, limbii, literaturii, matematicii, medicinei, monedei, muzicii, sistemului bancar, sociologiei, științelor geonomice, tehnicii. Consemnăm cu vădită satisfacție faptul că cei mai mulți președinți ai celor 14 secții ale Academiei s-au angajat deja în activitățile preliminare redactării lucrărilor respective, stabilind structura lor tematică și configurarea colectivelor de autori, astfel că se conturează premise ca o mare parte a sintezelor să vadă lumina tiparului cu prilejul jubileului Centenarului Marii Uniri.

În chip firesc, aspectele privind teritoriul Basarabiei vor trebui inserate organic în structura lucrărilor, la fel ca și unele secvențe aferente românilor dispersați în ținuturile din afara granițelor țării. Pe de altă parte, ar fi imperios necesar ca datele specifice spațiului românesc să fie raportate permanent ansamblului evolutiv de pe plan mondial, dat fiind că realitățile carpato-dunărene nu au purtat niciodată amprenta unei derulări autarhice. De asemenea, va trebui reliefat impactul realizărilor proeminente ale elitelor intelectuale românești în străinătate și forța lor de reverberație. O astfel de manieră de abordare – în spiritul unei depline corectitudini și în niciun caz ostentative – ar fi de natură să capteze în mai mare măsură interesul cititorului străin față de profilul cultural și științific al românității.

Membrii Academiei Române și-au propus să fie mai receptivi în privința valorilor culturale și științifice produse de comunitățile românești disi-

pate dincolo de fruntariile actuale ale țării, cu precădere în Republica Moldova, unde, după colapsul Uniunii Sovietice și proclamarea independenței de stat, s-au înregistrat contribuții notabile în toate domeniile de activitate, cu toate precaritățile traiului cotidian, ale derapajelor economice și ale fluctuațiilor maladive de pe eșichierul politico-administrativ. Astfel, în ultimii ani, a sporit numărul lucrărilor specialiștilor de peste Prut care au fost aureolate cu premiile Academiei Române, totodată continuând șirul cooptării savanților de mare prestigiu de la Chișinău între membrii de onoare ai forului nostru academic. În același timp, are loc o benefică amplificare a colaborării pe multiple planuri dintre cercetătorii de o parte și de alta a Prutului, constând din organizarea de manifestări științifice, editări de publicații, cooperări la proiecte etc.

Constatând că, în pofida relevanței lor indubitabile, multe dintre creațiile artistice și științifice ale confrăților basarabeni sunt relativ puțin cunoscute în România, din cauza curențelor de distribuție, dar și a unor meschine atitudini antinaționale, am considerat oportun să instituim o nouă serie de publicații, purtând numele generic de *Basarabica*; acestea să reunească contribuții reprezentative pentru disciplinele umaniste și științifice. Această nouă colecție, din care a apărut de curând un prim volum, urmează să fie tipărită prin colaborarea dintre Editura Academiei Române și Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I”.

Identitatea și individualitatea națională nu pot fi abordate în mod responsabil în toată plenitudinea și complexitatea lor decât printr-o asociere imprescriptibilă a entităților românești de pe ambele maluri ale Prutului, cu obârșie, tradiții și idealuri comune.

Un popor dezunit..., dar unitar

Acad. Dan Berindei

Președintele Secției de științe istorice și arheologie

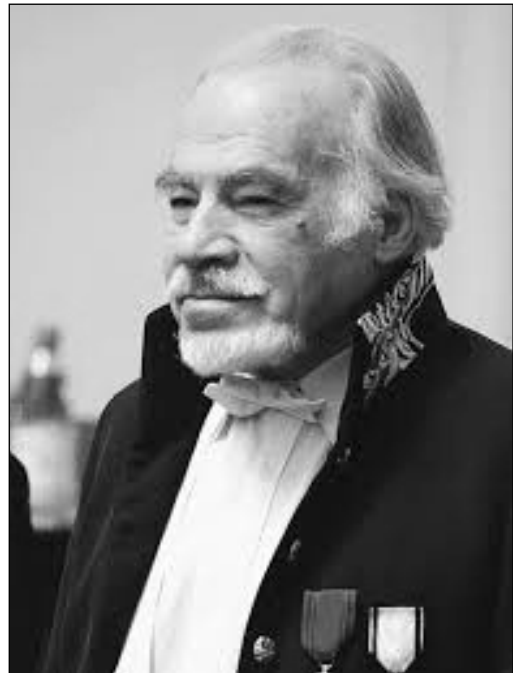
Istoria popoarelor lumii este complexă depinzând de contextul istoric, de poziția geografică, dar și de trăsăturile caracteristice ale fiecăruia. Românii nu fac excepție de la o ordine firească a lucrurilor, cu însușirile și, natural, cu defectele lor.

Pe puternicile rădăcini geto-dace s-a adăugat civilizația romană și, din această simbioză, s-a format un nou popor după un proces istoric trecut prin etape succesive, celor două popoare formatoare adăugându-li-se și alte componente, rezultate din migrația popoarelor.

Teritoriul înaintașilor și al românilor a beneficiat de o așezare privilegiată, bogată, oferind resurse îmbelșugate, dar, totodată, situat la o încrucișare de drumuri și civilizații, sau – după spusa cronicarului – „în calea răutăților”, a fost supus invaziilor popoarelor migratoare. Acestea din urmă au contribuit prin adaosuri etnice, dar o trăsătură de bază fundamentală a fost puterea civilizatoare a noului popor format în spațiul dacic sub influența Romei, noii veniți fiind asimilați și integrați succesiv în ceea ce reprezintă de două milenii romanitatea orientală.

În această parte a Europei a ființat în consecință un popor romanic, izolat între etnii diferite, înzestrat însă cu o putere de rezistență remarcabilă. Deși și-au dus existența departe de masa romanică din apusul continentului, românii au demonstrat însușiri proprii care i-au ajutat să străbată veacurile, păstrându-și drept caracteristică dominantă romanitatea. Ei sunt singurii romanici care au preluat în denumirea lor amintirea unuia dintre temeiurile fundamentale ale ființării lor și au străbătut milenii, conservând ca un tezaur neprețuit pecetea sacră a Romei.

Teritoriul lor a fost încălcat în repetate rânduri, bogăția sa atrăgând. Singularitatea lor i-a apărat însă de ceilalți și i-a ajutat să-și continue existența istorică. Așezarea în ținuturi bogate le-a favorizat dezvoltarea, dar în același timp a reprezentat și o piedică în calea constituirii lor într-o singură entitate statală. Au format însă numeroase „țări românești” strânse, la un moment dat, în trei mari unități statale – Țara Românească, Moldova și Transilvania.

Acad. Dan Berindei

Despărțirea lor a fost însă relativă. Dincolo de granițe au fost cu toții însuflețiți de o spiritualitate comună, într-un mod cu mult mai evident decât ce s-a întâmplat cu celelalte popoare romanice, ceea ce li s-a impus de situația lor de entitate etnică singulară într-o mare de alte etnii. Așezarea lor și raporturile de forță nu le-au îngăduit să se strângă la un loc – decât efemer în 1600 – dar în fapt unitatea lor spirituală nu s-a întrerupt vreodată, impusă de altfel de situația lor „insulară” etnică. I-a unit o limbă lipsită de dialecte în spațiul dacic, un ansamblu de obiceiuri, cu varietățile lor, o cultură și mai ales un fel specific de a fi, care i-a singularizat în zonă. Dar conștiința unei unicități – reflectată în denumirea pe care și-au dat-o – și tendința spre unitate au fost și ele neconținut prezente. În perioada modernă, această conștiință a unității, de altfel neconținută, a devenit conștiința națională modernă și ea avea să fie călăuză spre acțiunea dificilă și complexă de unificare, având în vedere

*Aula Academiei Române
15 ianuarie 2017*

în primul rând un context internațional, departe de a fi prielnic.

Drumul spre desăvârșirea unității moderne a avut drept călăuză cultura. Cronicarii, elitele intelectuale ale epocii lor, au contribuit prin scrierile lor la menținerea conștiinței unității de neam și de origine, iar corifeii Școlii Ardelene au îndeplinit rolul de trezitori ai românilor de pe tot întinsul dacic, declanșând un proces istoric complex, dar ireversibil, care avea să ducă la formarea statului desăvârșit la 1 Decembrie 1918.

Din Romaniile începuturilor avea să se ajungă, după succesive etape, și printr-o însemnată jertfă de sânge, la România Mare. O năzuință care părea aproape de neîmplinit a devenit o realitate, care

urmează să serbeze, anul viitor, un veac de existență istorică. A fost o realizare temeinică, întemeiată pe dăruire și jertfă, sub îndrumarea unor conducători iubitori de țară. Statul unitar a fost construit cu grijă pe o bază instituțională prin care s-a urmărit asigurarea unicității, a construcției frățești, echilibrate, reflectând realitatea unitară a României Mari.

Astăzi, ca și ieri, îi revine culturii acestei țări să contribuie la întreținerea și menținerea pe plan spiritual, mai ales în rândul generațiilor tinere, a înaltei principii de dragoste de patrie, până când vor fi atinse condițiile de deplină egalitate de dezvoltare cu statele cu care suntem asociați în acest uriaș mers în necunoscut al planetei noastre.

Identitate etnică și unitate politică românească în secolul al XVI-lea*

Acad. Ioan-Aurel Pop

Unirea politică a românilor, înfăptuită relativ târziu, a fost precedată de o unire culturală și intelectuală, prezentă – cum a spus poetul – „în cuget și simțiri”, iar această unire spirituală timpurie s-a datorat vechii identități etnice făurite încă din Evul Mediu în mințile românilor, ale unora dintre români. Acest fapt este o simplă constatare și nu are în el nimic spectacular, dar unii contemporani continuă cu obstinație să nu-l accepte. Un motiv al acestei respingeri se bazează pe o prejudecată răspândită: dacă statul român unitar este relativ tânăr, acesta născându-se abia între 1859–1918, atunci și identitatea etnică/ națională trebuie să fie de dată recentă. Or, identitatea se afirmă independent de statul național unitar și cu mult înainte, chiar de la finalul etnogenezei, de când străinii îi remarcă pe români că există și de când românii se numesc pe sine români.

Identitatea românilor se manifestă prin limbă, origine, credință, tradiții, obiceiuri și alte forme și formule de viață specifice. Identitatea românească sau felul de fi român a rămas timp îndelungat în forme pasive și latente. Cu alte cuvinte, ea a fost remarcată sau constatată deopotrivă de unii români și de unii străini, dar nu a fost urmată de acțiuni în numele său, nu a condus neapărat la fapte. Atunci când conștiința acestei identități, adică acea convingere de a fi român ajunge la maturitate, ea dă naștere unor atitudini, unor evenimente, unor întâmplări. Cele mai spectaculoase astfel de acțiuni se referă la solidaritățile românilor, adică la felul românilor de fi și de a se simți împreună, prin uniri parțiale sau, la un moment dat, chiar generale. Acest gen de manifestări ale identității românilor se întâlnesc încă din secolele medievale timpurii, dar ajung la maturitate abia la finele Evului Mediu românesc, în secolul al XVI-lea.

Acad. Ioan-Aurel Pop

În luna septembrie a anului 1547, o comisie regală habsburgică făcea o cercetare asupra cămării de sare din Maramureș și elabora în final un document în latinește, în care apărea următoarea constatare: „*De fapt, fiindcă cea mai mare parte dintre locuitorii comitatului Maramureș sunt români, și deoarece se potrivesc cu moldovenii la limbă, la religie și la obiceiuri, există pericolul să se întâmple ca acest comitat, încetul cu încetul, intrând pe furis în Moldova, să se înstrăineze cu timpul, cu vreo ocazie, de regat [Ungaria habsburgică]. Așadar, deoarece nu vor fi puține astfel de ocazii, este în interesul majestății regești ca, la o nouă cercetare și discutare, să se îngrijească să fie trimiși și chemați oameni credincioși și zeloși*”.

*Alocuțiune susținută la Ziua Culturii Naționale – În jurul identității românești
(15 ianuarie 2017, Aula Academiei Române)

Cu alte cuvinte, înalte oficialități aflate în slujba Habsburgilor au convingerea – după o detaliată și serioasă cercetare – că Maramureșul s-ar putea uni cu Moldova, fiindcă locuitorii celor două ținuturi sunt cu toții români și se potrivesc ca limbă, religie și obiceiuri. În acest fragment nu mai este vorba doar de observația unui străin privind identitatea românilor din interiorul arcului Carpaților cu cei din afara acestui perimetru, ci chiar de posibilitatea unirii Maramureșului cu Moldova, pe baza unității de limbă, confesiune și tradiții. Iar acest fapt s-ar fi putut întâmpla pe la jumătatea secolului al XVI-lea.

Sunt zeci de mărturii din secolul al XVI-lea din care reiese că străinii știau de identitatea românilor, de latinitatea lor. Mai mult, unii dintre acești martori străini spun că au aflat despre originea romană a românilor de la românii înșiși, care se chemau pe sine romani, mândrindu-se cu acest fapt. **Astfel, solul-diplomat Tranquillo Andronico (1490–1571) – susținătorul aventurierului venețian Aloisio Gritti – spune despre români că „și acum se numesc pe sine romani” (...Et nunc se Romanosvocat)¹.** Firește, ei se numeau români, dar pentru italian aceasta suna ca romani.

Un alt italian, secretar al lui Aloisio Gritti, anume padovanul Francesco della Valle (mort după 1545), după ce a stat de vorbă cu românii, spune că aceștia „se cheamă în limba lor romani, pentru că zic a fi venit din vechime de la Roma” (*si dimandano in lingua loro Romei, perche dicono esser venuti anticamente da Roma*); padovanul spune același lucru și despre limbă, pe care românii nu o numesc valahă (*valacca*), ci romană (*Sai tu Romano?*)², ea semănând cu italiana. De altfel, Francesco della Valle vorbește și despre conștiința romanității românilor, constatată direct, pe când era găzduit la Mănăstirea Dealu, ai cărei călugări le-au povestit italienilor „toată istoria așezării locuitorilor din această țară” și cum „împăratul Traian, învingând și cucerind această țară, a împărțit-o între soldații săi și a prefăcut-o în colonie romană, încât aceștia, trăgându-se, după cum se spune, din vechi «coloniști», păstrează numele de romani”³. Și mai elocvent este transilvăneanul Johannes Lebel (circa 1490–1566), părintele istoriografiei săsești, care spune că numele de *Valachus* este dat de străini românilor, că aceștia sunt de fapt „italieni romani” (*Romanenses Italiani*), că sunt numiți în chip popular ca atare (*Romuini*), că limba lor este romană, că ei înșiși au păstrat numele de roman, care li se cuvine (*Solo Romanos nomine, sine re, representantes*)⁴. Un alt umanist, transilvănean prin adopție, dalmatul

(croatul maghiarizat) Anton Verancsics sau Verantio (1504–1573), episcop de Alba Iulia (devenit apoi cardinal și vicerege al Ungariei habsburgice, sub urmașul lui Ferdinand I), spune și el că „*valahii se numesc pe sine romani*” (*Valacchi, qui se Romanos nominant*) și exemplifică: „*Întrebând ei pe cineva dacă știe valaha: oare știi, spun, romana? și «când întreabă» dacă este valah îl întreabă: dacă este roman?»*” (*Interrogantes quempiam an sciret Valacchice: scisne, inquunt, Romane? et an Valachuseset: num Romanus sit? quaerunt*)⁵. În același mod scriu polonezul Stanislav Orzechowski, comentând evenimentele anului 1552 (el spune că românii sunt născuți din italici romani, că în limba lor se cheamă *Romini*, din *Romanis*, iar în polonă *Wloszy*, ceea ce înseamnă *Italici*)⁶; francezul Pierre Lescalopier, care a străbătut Transilvania în august 1574 (spune că românii se consideră adevărați succesori ai romanilor și că își numesc graiul lor *romanechte*, adică *romain* = roman)⁷. La fel, autorul anonim al descrierii Moldovei din 1587, venit cu rol misionar, constată că acești oameni, „*amici ai numelui Romano*”, au părerea că descind din *Romani* și se cheamă între ei *Romani*⁸. Alte două mărturii, de data aceasta interne (ca și a sasului Lebel), sunt semnificative. Una aparține umanistului sas maghiarizat Gaspar Helth (Heltai, mort în jurul anului 1579). Acesta spune că, în Transilvania, din romani au rămas valahii (*az Oláhok*), care se numesc pe sine romani (*Romások*)⁹. Cea de-a doua, chiar din ambianța princiară transilvană, vine de la Wolfgang Kowachoczy, cancelarul umanist al lui Ștefan Báthory (pomenitul prinț al Transilvaniei și rege al Poloniei), care susține într-o lucrare (sub formă de dialog) tipărită la Cluj, în 1584, prin gura lui *Philodacus* (=iubitorul de daci), personaj fictiv, că românii au locuit în Transilvania cândva și că „*valahii noștri, care chiar și acum se dau în mod obișnuit drept romani*” (*Valachi nostri, qui se nuncetiam vulgo Romanos venditant*), ar fi rămășițele lor (*eorumreliquiae*), ale romanilor¹⁰. Un contemporan și un omolog al lui Kowachoczy, din ambianța polonă de data aceasta, cancelarul Ioan Zamoyski (1542–1605), se adresa, la 27 august 1595, boierilor moldoveni, cu ocazia instalării lui Petru Movilă ca domn la Iași, numindu-i – după obiceiul polon – pe moldoveni valahi, iar pe munteni de-a dreptul români (firește, în formă latină, adică *Romani*): ... *Et non fictum quendam stirpis palatinorum Valachiae... necaliquem Romanorum, sedgentis Valachiae nobilem, virum probum, qui est sanguis de sanguine, illustrem et magnificentum d. Heremiam*

Mozilam, vobis praeficeremus; cu alte cuvinte, Ieremia Movilă era un domn autentic „valah”, din dinastia locală și nu unul precum fuseseră alții, străini (Iancu Sasul și Ștefan Răzvan) sau „romani” (munteanul Petru Șchiopul)¹¹. Deși procedează – din motive politice – la o separație artificială între munteni și moldoveni, cancelarul polon îi numește aici pe locuitorii Țării Românești după numele lor intern, acela de români (*Romani*). Ceva mai târziu decât Kowachoczy și Zamoyski, dar tot la finele secolului al XVI-lea, un tânăr maghiar întors de la studii (făcute la Heidelberg și Padova, chiar cu ajutorul pomenitului cancelar Kowachoczy), avea să ajungă, după câteva tribulații amare, custode al Capitlului din Alba Iulia, arhivist la curtea princiară și chiar cronicar oficial al curții transilvane. Este vorba despre Ștefan Szamosközy (1570–1612) – pe latinește Zamosius – care publica în 1593, la Padova, o carte (*Analecta lapidum vetustorum et nonnullarum in Dacia antiquitatum*) cu referiri și la latinitatea românilor, a limbii lor și la faptul că românii înșiși denumesc pe sine romani: *Neceosquisquam colonas Romanas unquam fuisse cens eretnisi lingua originem proderet, quaelicet tot seculorum spacio in catalectum quendam degeneraverit, non obscure tamen Latinissermo in ea agnoscipotest. Quin etiam sese adhuc Romanos appellant...*¹². Toate aceste texte – interne, din ambianța principilor transilvani sau externe, provenite de la umaniștii străini – arată faptul că se știa și se scria în cercuri largi, elitare și oficiale, în a doua jumătate a secolului al XVI-lea mai ales, că „valahii” se numesc pe limba lor „români”, ceea ce nu se putea reda în limba latină decât sub forma *Romanus* (și derivate din ea). Și mai tulburător este faptul că străinii aflau toate acestea de la unii dintre români, care se mândreau cu numele și cu originea lor.

Din surse catolice tot din secolul al XVI-lea, aflăm că unii dintre domnii Moldovei și Țării Românești își stimulau oștenii la luptă amintindu-le de gloria de odinioară a strămoșilor lor romani¹³.

Asemenea idei – comune aproape tuturor popoarelor Europei din acea vreme – nu puteau să nu dea roade, să nu predisună la acțiune, să nu conducă la anumite înfăptuiri, mai trainice ori mai labile. În Franța finalului de secol al XVI-lea, regele Henric al IV-lea de Bourbon considera că toate provinciile în care se vorbea franțuzește trebuiau să fie ale sale, ale Franței, iar în Italia, Niccolo Machiavelli, în faimosul tratat politic *Principele*, făcea o pledoarie credibilă pentru unitatea Italiei, pe baza istoriei comune, a originii comune, a aspirațiilor similare. În

Țările Române, după secole întregi de acumulări, prima acțiune de unitate panromânească s-a petrecut sub Mihai Viteazul (1593–1601). Principele român nu a unit cele trei țări ca să creeze România, ci ca să dispună de un puternic front centralizat antiotoman, dar a făcut-o cu românii și nu cu polonezii ori cu balcanicii, generând în epocă interpretări și atitudini etnice. Identitatea românească s-a manifestat cel mai evident la intrarea domnului român în Transilvania și în vremea domniei sale transilvane, dintr-un motiv simplu. Identitatea națională se formează mai repede în confruntare cu celălalt, cu străinul, adică prin alteritate. Iar în Transilvania, alteritatea a fost la ordinea zilei mereu.

De exemplu, pomenitul cronicar umanist Szamosközy István sau Zamosius – care-i lauda odinioară pe români pentru romanitatea lor și-l proslăvea pe Mihai, luptătorul antiotoman – nu poate înțelege și nici accepta domnia în Transilvania a unui principe român. Motivul este clar și este expus de autor în mod direct: ungurii nu pot răbda un principe de aceeași etnie cu disprețuții valahi ardeleni, cu iobagii, cu truditarii, cu locuitorii de mână a doua. O spune clar și un alt cronicar contemporan, Mikó Ferenc: un comandant maghiar (Székely Mozes), tratând cu căpitanii oștilor maghiare din Țara Bârsei, „i-a îndemnat pe aceia, ca unguri, să fie doritori de bine față de patria și națiunea lor și să nu rabde astfel de tiran <Mihai Viteazul>, să nu rabde ca valahi ticăloși să fie stăpâni asupra acestei națiuni nobile”.

După octombrie 1599, Mihai este numit de Zamosius numai „Valahul” și „Tiranul”, iar populația românească în întregul său este apreciată ca „leneșă”, „murdară” și înclinată spre „tâlhării” și „prădăciuni”. Același cronicar observă alăturarea românilor transilvani la politica lui Mihai Viteazul și răscoala țăranilor români contra nobililor odată cu intrarea oștilor „Valahului” în zona intracarpatică. El pune toate acestea pe seama solidarității de tip etnic: „Într-adevăr, la vestea luptei nefericite <de la Șelimbăr, din 28 octombrie 1599>, care s-a răspândit foarte rapid în întreaga țară, națiunea românilor, care locuiește în fiecare din satele și cătunele Transilvaniei, complotând peste tot, s-a unit cu poporul venit <din Țara Românească> și, atât împreună cât și separat, au prădat în lungul și în latul țării. Căci încurajați de încrederea că aveau un domn din neamul lor [...], au ocupat drumurile și au ucis pretutindeni [...]. Acum, fiind încurajată nebunia lor de principele român și sporindu-le îndrăzneala din pricina războiului [...], cu atât mai multă cruzime au atacat cu acest prilej,

cu cât anterior, când țara era liniștită, dovedită prin decizia judecătorești cu vreo faptă rea, erau pedepsiți cu cele mai grele pedepse. Peste tot, spânzurătoarele, butucii, securile, cârligele, funiile și toate locurile de osândă erau pline mai mult de români”. Opinii asemănătoare au exprimat și cronicarii Somogyi Ambrus (Ambrosius Simigianus) și Georg Krauss, cronicarul anonim de la Prejmer și alții. Somogyi subliniază că s-au răsculat românii, care-i prindeau și-i jefuiau pe unguri, iar Krauss vorbește despre „românii murdari, hoți, ucigași, răsculați în acel timp, deoarece Tiranul era de națiunea lor, adică un român”. Mikó Ferenc spune că nobilii maghiari erau „îngrozii de stăpânirea românească” a lui Mihai Viteazul.

Multe izvoare ale epocii consideră dezordinile din anii 1599–1601 drept un rezultat al războiului, al unor abuzuri ale oștilor străine, al urii țăranilor față de nobili sau chiar al unei aplecări spre violență a românilor. Mai puține astfel de surse notează faptul că românii erau sever discriminați, că erau „iobagi ai ungurilor”, disprețuiți și lipsiți de bunuri. Unele mărturii, precum cele evocate mai sus, pun tulburările din acei ani pe seama stăpânirii românești a lui Mihai și chiar pe seama unui „complot” urzit din timp de domn, de românii ardeleni împreună cu cei din Țara Românească. Ridicarea țăranilor este considerată o răscoală națională a tuturor românilor (*natio Valachorum*) contra ungurilor. Perechea de termeni sociali „țărani-nobili” este înlocuită cu denumirile etnice „români-unguri”.

Pentru prima oară, ideea de stat capătă în Transilvania sens românesc, nu numai pentru că principele era român, ca și unii dintre oamenii săi, promovați în funcții importante, nu numai pentru măsurile luate în favoarea românilor sau prin folosirea limbii române de către oficialități, ci și prin faptul că vechii stăpâni ai Transilvaniei conștientizează acest lucru, se tem de el și acționează contra lui. Stările văd o amenințare în „crăia românească” pe cale de se face sub Mihai Viteazul. Pentru unii membri ai elitei ungare, cucerirea Transilvaniei de către Mihai a fost plănuită din timp, cu ajutorul românilor locali: „Mihai, încă înainte de intrarea sa, a instigat pe ascuns întregă sărăcimea românilor din Transilvania, prin tainica lucrare a preoților săi care se numesc călugări”. Aici se vede rolul bisericii și al credinței în unitatea românească. În mai multe locuri apare ideea colaborării strânse între românii de la sud de Carpați și cei din Transilvania, în vederea instaurării regimului românesc, a derulării complotului contra națiunilor recunoscute, iar această „colaborare”

pornește înainte de venirea lui Mihai cu trupele sale peste munți. Toți românii sunt socotiți potențiali colaboratori ai „Valahului”, iar cei reclamați au și fost pedepsiți. Încă din septembrie 1600, când Mihai părea pierdut, stările poruncesc omorârea românilor care ar fi răspuns îndemnurilor de colaborare cu voievodul. În urma morții acestuia (survenită în august 1601), autoritățile lansează știrea că „Tiranul” valah ar fi ordonat uciderea preoților maghiari și decid, pe această „bază”, ca „popă românească să nu mai poată intra vreodată din celelalte două Țări Românești, iar călugării «români» să fie cu toții proscrisi din toată țara”. Dieta din ianuarie 1601 (când Mihai era pribeag în căutarea împăratului) pedepsește aspru pe preoții români din Transilvania, cu taxe suplimentare și cu alungarea din țară pentru aceia care s-au răzvrătit și au pus foc. Chiar și *Approbatæ Constitutiones* din 1653, care au mai atenuat unele dintre măsurile luate contra românilor și Țărilor Române de dietele din 1600–1601, stipulează că „preoții valahi”, bănuți de diverse rele, să poată fi prinși și închiși de oficiali. Delegații aceleiași diete din ianuarie 1601 cer împăratului, cum mai făcuse și altădată (mai ales după episodul din anii 1551–1556), să guverneze țara numai cu consilieri unguri și cu dregători unguri, să admită ca armata țării să fie de neam unguresc și, mai presus de orice, principele să fie ales de dietă numai din neamul unguresc. Mihai, *Valahul*, este acuzat că a ruinat țara, firește, țara legală, adică națiunile și confesiunile recepte. După moartea voievodului, condamnările la adresa lui și a românilor se întetesc, iar amintirea stăpânirii principelui român apare decenii în șir în documente și acte: este făcut vinovat că a distribuit moșii, cetăți, castele și curți românilor săi, că le-a dat demnități, că a clădit „biserica schismatică” la Alba-Iulia, care, negreșit, trebuie dărâmată (cum se va și întâmpla). Același Szamosközy se gândea chiar la stăpânirea din rădăcină a tuturor românilor, așa cum ar fi voit să facă – spune el – și regele Sigismund de Luxemburg (1387–1437) în 1429.

În concluzie, pentru stări, cu precădere pentru nobilimea maghiară, care se identifica tot mai frecvent cu „națiunea maghiară”, fapta lui Mihai și amintirea ei au rămas ca o amenințare gravă. După secole întregi de la cucerirea Transilvaniei de către Regatul Ungar, timp în care se clădise un edificiu al privilegiatilor, inclusiv prin marginalizarea și discriminarea românilor, aceștia se ridicaseră brusc la putere sau fuseseră pe punctul s-o facă sub Mihai Viteazul. Nu mai conta că Mihai venise în numele „împăratului creștin”, că garantase vechile

privilegii, că avea o armată eterogenă sub aspect etnic, că obținuse atâtea victorii în numele Creștinătății; conta doar caracterul lui românesc, aidoma cu al disprețuiților supuși valahi transilvani. Chiar și actele lui fără substrat etnic erau percepute ca românești, după cum „românească” era considerată, în bloc, armata sa, „români” erau declarați și acei colaboratori alogeni, din rândul popoarelor balcanice etc. Nobilimea a perceput brusc primejdia românească sau, mai clar, a înțeles – cum remarcase încă David Prodan – că „*Transilvania, țară majoritar românească sub aspect etnic, fusese pe punctul să devină românească și din punct de vedere politic*”. Nu atât uniunea celor trei țări vecine fusese periculoasă pentru stări, cât prezența românului în fruntea noii alcătuirii politice. Doar și Sigismund Báthory s-a visat „principe al Daciei” și și-a pus formal în titulatură numele Transilvaniei, Țării Românești și Moldovei, cum au făcut-o și alții, vremelnici lideri de talia Mariei Christierna sau a lui Andrei Báthory. Numai că dintre toți, Mihai singur a transformat visul în realitate cu sabia, cu fapta, adică în mod concret; și tot singur el – lucru capital, înțeles de mulți contemporani – a inversat sensul actului, fiind de aceeași etnie cu majoritatea locuitorilor, cu cei ținuți în supunere. Iar stările sau „națiunile”, adică elitele care dominaseră de secole, care-i „răbdaseră” pe românii cuceriiți, supuși și „schismatici”, care păstrau cu mândrie amintirea Ungariei de odinioară și a vasalității Țării Românești și Moldovei față de acea Ungarie, se vedeau dintr-o dată amenințate. Și de cine? Tocmai de acești valahi disprețuiți! Totul era însă hiperbolizat de mentalitatea îmbibată de teamă și de ură a unora dintre membrii elitei conducătoare, fiindcă Mihai fusese departe de a-i transforma pe români în stăpânii Transilvaniei. Erau doar semne ale unor timide măsuri de eliminare a discriminărilor, în vederea egalizării statutului românilor cu cel al națiunilor recunoscute. Însă și egalitatea prevestită era foarte primejdioasă pentru stări, fiindcă românii veneau cu forța numărului lor.

Prin urmare, cei care spun că Mihai Viteazul, prin actul de la 1599–1600, nu a făcut decât să imite ceea ce principii transilvani făcuseră anterior, nu înțeleg nimic din semnificația actului în sine: Mihai Viteazul a instituit pentru prima oară în Transilvania puterea românească, amenințând întreg edificiul politic vechi al țării, clădit cu greu, pe temelia sistemului celor trei națiuni politice și patru confesiuni recepte. De-acum, stările, cu precădere nobilimea maghiară, vor veghea cu mare grijă ca astfel de fapte

să nu se mai repete. Puterea aceasta românească, ridicată în parte de jos, în urma venirii principelui român reformator, a rămas ca un *memento* pentru vechii stăpâni. De aceea, măsurile luate după moartea voievodului au vizat deopotrivă pedepsirea românilor transilvăneni și ruperea legăturilor cu Țările Române extracarpatice, fiindcă – se spunea – „ruina și primejdia” de acolo veniseră.

*Pentru români, dimpotrivă, fapta lui Mihai – cu un grad de conștientizare mai mic în epocă – a rămas ca o binecuvântare. Ea a fost receptată încă de-atunci, de către mulți, ca având conotații etnice, din moment ce martorii spun că țaranii s-au ridicat la luptă contra nobililor unguri, împinși de încrederea că aveau un principe din națiunea lor. Mai târziu, pe bună dreptate, actul de la 1599–1601 s-a transformat în simbol al unității naționale românești. În 1599–1601, au fost anumite momente în istoria Transilvaniei în care lungă perioadă de aspirare, discriminările, timide inițial, dar accentuate mereu, prin șerbirea în masă, prin confiscări, prin actele din 1366 (ale lui Ludovic de Anjou), prin *fraterna unio* după 1437, prin Tripartitul lui Werböczy din 1517, prin statuarea regimului celor trei națiuni și patru religii etc., păreau uitate și trecute. În locul acuzelor și disprețului, al aparatelor de tortură, al etichetărilor de hoți, jefuitori, răufăcători, al traiului umil, la marginea societății, păreau că se vor așeza demnitatea, colaborarea și înțelegerea. Totul a fost însă o iluzie, din cauza momentului neprielnic, gravelor deosebiri de mentalitate, urilor acumulate în timp, exceselor și violențelor, venite din ambele tabere. Armata lui Mihai a fost percepută de stări, de vechii stăpâni, ca o oaste de ocupație, inamică, ce trebuia sabotată, pe de o parte, iar pe de alta, această forță militară a făcut rechiziții forțate, a jefuit, a atacat, a luat măsuri silnice, într-un mediu ostil, al unor autorități ostile.*

Toate acestea, dar mai ales stăpânirea românească sau ideea că s-ar fi putut impune o asemenea stăpânire, nu au fost niciodată uitate și nici iertate de unii. De aici violențele de limbaj și de acțiune îndreptate de stări contra românilor și invers. Stările erau înspăimântate de perspectiva Transilvaniei organizate ca stat românesc, încins la sud și est de alte două state românești. Totuși, unii cunoscători unguri și sași ai istoriei trăgeau semnale de alarmă: dinspre Valahia și chiar Moldova, agregate politic prin impulsuri venite din Transilvania, dinspre aceste două state românești vasale odinioară Ungariei veneau semne rău prevestitoare la 1600; Mihai dăduse destule exemple despre intenția sa de

a-și fixa centrul stăpânirii sale în Transilvania, de a schimba în folosul său sensul ideii de *restitutor Daciae*, de a se chema „crai”, de a conduce din Alba-Iulia blocul politic creat, de a fi principe ereditar, de a obține acordul împăratului pentru acest plan al său etc. Mihai a vrut să impună o dublă cărmuire, cu un domn la București (fiul său, Nicolae) și altul, ca instanță superioară, la Alba-Iulia (el însuși). La fel era planul și în Moldova: un domn deplin la Iași (tot Nicolae și apoi nepotul domnului, Marcu) și altul la Alba-Iulia (el însuși). Fiul său urma să moștenească domnia în fiecare dintre cele trei țări. Era o concepție dinastică unificatoare și ereditară, cu Mihai Viteazul domn suprem („crai”) la Alba-Iulia și cu alți doi domni (rude de sânge) la sud și est de Carpați. Organizarea acestui centru de stat românesc în Transilvania nu venea atât din trecut, cât privea spre viitor. Un popor mare, dar divizat, se organiza unitar sub aspect politic, după cum observa în secolul al XVII-lea Gheorghe Brancovici: „Domnul Mihaiu [...] au lătit puterea neamului românesc, cu fericire stăpânind Măriia Sa câte trei țări, adevă Ardealul, Moldova și Țara Muntenească”.

Prin urmare, în secolul al XVI-lea, conștiința românilor de a fi români rodea atitudinilor, acțiuni, fapte. Cu alte cuvinte, nu se mai constată doar că românii sunt aceiași, ca anterior, ci se arată că, în numele identității, românii pot comite sau chiar comit acte de solidaritate, încercări de unitate. La 1547, românii maramureșeni sunt bănuși că încearcă unirea Maramureșului cu Moldova, iar la 1599, românii ardeleni sunt acuzați că s-au ridicat la luptă mânăți de încrederea că aveau un suveran din poporul lor și se spune că aceste acțiuni ar fi datorate unității de limbă, religie (confesiune), tradiții și obiceiuri ale românilor.

Mihai Viteazul a fost o personalitate europeană, un luptător pentru Creștinătate, membru al Ligii Sfinte, un vasal al împăratului creștin, al principelui transilvan sau al sultanului otoman, dar și un general vestit, un posibil eliberator al Balcanilor și al Constantinopolului, dar și un principe român, conducător al Țării Românești, al Transilvaniei și al Moldovei, conștient de rolul Țărilor Române de „Poartă a Creștinătății”, de originea romană a poporului său, de unitatea românească. Prin toate acestea, el a intrat în istorie, legendă și în folclor. Mihai nu a unit cele trei țări din rațiuni naționale, dar stăpânirea sa asupra celor trei țări a creat interpretări și reacții naționale, deopotrivă la 1600 și ulterior. Nu a scăpat nici străinilor și nici românilor faptul că sub Mihai Viteazul unitatea politică și

militară a vechii Dacii – cum numeau umaniștii Țările Române – se realizase pe un fond etnic prioritar românesc și chiar, în anumite cazuri, de solidaritate românească.

Confruntările cu substrat național care au urmat intrării principelui român în Transilvania, precum și politica desfășurată atunci de Mihai și de stări arată că, pe la 1600, se trecea și în zona central-sud-est-europeană de la solidaritatea instinctivă la solidaritatea efectivă, de la identitatea pasivă la cea activă și de la națiunea medievală la națiunea modernă.

Note

¹Nam/ cum incolecomitatus Maromarusiensis maxima ex parte/ Walachi sunt, et cum Moldavis lingua et religione ac mori/bus convenient, periculum est ne iste comitatus Moldavis/ ut fit paulatim sub intransibus, cum tempore aliquo casu a/ Regno alienatur. Cum itaque non parvimentires sit,/ intererit Maiestatis Regiae, ut ad eius revisionem et discusionem/ homines fideles atque industrios transmittendos et adhibendoscuret. Österreichische Staatsarchiv, Allgemeines Verwaltungsarchiv – Finanz – und Hofkammerarchiv Wien, Hoffinanz Ungarn, Rote nr. 2 (1545–1549), Jahr 1547, fol. 93.

² A. Armbruster, *Romanitatea românilor. Istoria unei idei*, ediția a II-a, revizuită și adăugită, București, 1993, p. 90.

³*Ibidem*, p. 90.

⁴Maria Holban (volum îngrijit de), *Călători străini despre Țările Române*, vol. I, București, 1968, p. 323.

⁵A. Armbruster, *op. cit.*, p. 95–96.

⁶*Ibidem*, p. 100–101, inclusiv nota nr. 67. Maria Holban (volum îngrijit de), *op. cit.*, p. 403.

⁷ A. Armbruster, *op. cit.*, p. 115.

⁸ *Ibidem*, p. 127.

⁹ *Ibidem*, p. 131.

¹⁰ *Ibidem*, p. 133.

¹¹ *Ibidem*, p. 134–135.

¹² *Ibidem*, p. 145.

¹³ *Ibidem*, p. 153–154 (textul latin la p. 154, nota 40). Pentru date ample despre Zamosius și români, vezi Ioachim Crăciun, *Cronicarul Szamosközy și însemnările lui privitoare la români (1566–1608)*, Cluj, 1928, passim.

¹⁴ I.-A. Pop, *Națiunea română medievală. Solidarități etnice românești în secolele XIII–XVI*, București, 1998, p. 114–115.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ Șt. Pascu, *Mișcări țărănești prilejuite de intrarea lui Mihai Viteazul în Transilvania*, în „Studii și materiale de istorie medie”, I, 1956, p. 132.

¹⁷ I.-A. Pop, *Identity and Alterity in Transylvania during the Confrontations of 1599–1601*, în „Transylvanian Review”, IV, 1995, nr. 4, p. 173.

¹⁸ S. István, *Történeti maradványai. 1542–1608. Eredeti és egykoru példányokból*, editor Szilágyi Sándor, volumul IV, Budapesta, 1880 (*Monumenta Hungariae Historica*, XXX), p. 344.

¹⁹ L. Marcu (ediție de), *Constituțiile aprobate ale Transilvaniei (1653)*, Cluj-Napoca, 1997, p. 232.

²⁰ D. Prodan, *Supplex Libellus Valachorum. Din istoria formării națiunii române*, București, 1984, p. 113.

²¹ I.-A. Pop, *Solidaritatea românească medievală...*, p. 113–114.

Noi și ceilalți. Folclor și identitate*

Acad. Sabina Ispas

Definirea identităților pare a fi devenit o preocupare centrală pentru mulți intelectuali, în vremea noastră, aceasta fiind inserată printre activitățile permanente ale celor care lucrează în diferite structuri culturale, politice, economice și de putere, „în ultimele decenii ale secolului al XX-lea și la începutul celui de al treilea mileniu”, fiind stimulată de particularitățile dinamicii societăților postindustriale, ale celor postcomuniste și de explozia tehnologică actuală, factori determinanți pentru „disputatul proces al mondializării culturale” (Ispas, 2004, p. 261). Fenomenul nu este nou – să ne amintim numai de importanța acestei acțiuni în timpul celui crucial „secol al națiunilor” –, dar se manifestă astăzi cu deosebită intensitate, acoperă, teritorial, arii vaste și necesită, pentru a fi cunoscut, corect și obiectiv, o diversitate de abordări metodologice, care ar fi fost greu de proiectat anterior.

Pe continentul european, procesul definirii identităților, nu numai etnice, are rădăcini pe cât de vechi, pe atât de speciale. Cele mai accesibile și mai convenabile perioade de referință pentru studierea acestor tipuri de fenomene, prin calitatea surselor documentare, sunt cele legate de atestarea (crearea!) identităților culturale în cuprinsul marilor imperii, de-a lungul perioadelor, mai lungi sau mai scurte, în care acestea s-au constituit, au atins apogeul și s-au destrămat. Nu trebuie excluse din proiecția identitară nici instrumentele culturale cu care acționau marile imperii ale Antichității, un exemplu elocvent fiind Imperiul roman.

Dacă viziunea asupra lumii, vieții și morții transmisă prin scrierile savate a constituit o informație specială, cunoscută de un segment restrâns de oameni cultivați, o altă formă de cunoaștere, complementară, concretă, directă și, de aceea, mai impor-

Acad. Sabina Ispas

tantă și cu efecte de adâncime în plan cultural s-a datorat mișcărilor de populații, activate fie pentru cucerire (cu scopuri economice, religioase etc.), pentru dezvoltarea comerțului, fie pentru apărare, această din urmă motivație, cu mai mică autoritate, fiind semnificativă, cu deosebire, pentru problematica în discuție.

În timpul marilor deplasări de populații pe întinderea Eurasiei și dincolo de granițele acesteia, purtători ai diverselor culturi indo-europene, hamito-semite, uralo-altaice, fino-ugrice etc. s-au întâlnit, s-au luptat, au conviețuit sau au fost asimilați în cadrul unor procese a căror durată se măsoară în secole și, uneori, în milenii. În acest interval larg de timp ar putea fi plasat începutul construirii multora dintre sistemele normative pe care le descifrăm în

*Alocuțiune susținută la Ziua Culturii Naționale – În jurul identității românești
(15 ianuarie 2017, Aula Academiei Române)

culturile tradiționale (folclorice) europene contemporane, care s-au stabilizat și individualizat odată cu precizarea profilelor etnice distincte.

Cultura populară românească, folclorul – segment esențial al oricărei identități etnice –, este o rezultată a unui proces început odată cu constituirea limbii și poporului român, care a străbătut secolele și care continuă să fie activ și astăzi tot ca un proces care se bazează pe ceea ce am numit, cu alte prilejuri, „sistemele de sisteme” specifice culturilor profunde, orale, care se constituie și se transmit prin mijloace de tip audiovizual. *„Termenul folclor a început să semnifice întreaga cultură spirituală, cu circulație dominant orală, a unei comunități, în care sunt incluse, alături de literatură, muzică și dans, credințele, obiceiurile, practicile, normele comportamentale, juridice, formele artistice materiale etc. /.../ Folclorul este un sistem tradițional interpersonal de cunoaștere. Acest sistem se manifestă atunci când se transmite informație inclusă în setul colectiv de cunoștințe și în cel expresiv; folclorul include atât tradiția, moștenirea culturală, cât și inovația izvoarăta din necesitățile actuale ale grupurilor umane. Calitatea de normă verificată și acceptată social de către colectivitate apare în limitele impuse de solicitările cotidiene. Un produs creat de un individ devine folclor numai prin preluarea, asimilarea și transmiterea acestuia de către o colectivitate”. /.../ Folklore (or traditional and popular culture) is the totality of tradition-based creation of a cultural community, expressed by a group of individuals and recognized as reflecting the expectations of a community in so far as they reflect its cultural and social identity...”* (Ispas, 2003, p. 23, 28).

Nu pot fi neglijate, atunci când se urmărește procesul alcătuirii culturii etnice, la români, nici constanta și intensă mișcare sezonieră, de tip transhumant sau pendulatoriu, precum și deplasările negustorilor și caravelor acestora pe drumuri practicate încă din neolitic, de-a lungul cursurilor mari de apă, pe plaiuri, sau prin văile munților, care au continuat până în zilele noastre. *„Imaginea generală /.../, departe de a fi asociată unui spațiu izolat, fixat în nemișcare, amintește de un uriaș amfiteatru sau hipodrom pe care se încălcesc rețele de drumuri arhaice, mijloace de transport medievale, sisteme de comunicare moderne, toate dând naștere unor cadre favorabile familiarizării tuturor locuitorilor cu modele culturale, limbi și sisteme de organizare dintre cele mai diverse”*. La nivel continental, imaginea aceasta poate fi asociată *„unei cunoașteri dinamice, care se îmbogățește permanent /.../, un progres fără*

de care nu ar fi putut exista niciuna dintre țările civilizate ale Europei de astăzi” (Ispas, 2003, p. 66–67).

Un rol important în procesul conștientizării identităților și nevoii de a le defini revine perioadei marilor descoperiri geografice și constituirii imperiilor coloniale. Călătorii, exploratorii – etnografi, folcloriști, arheologi, geografi, lingviști – au adus, din drumurile lor, informații care i-au fascinat pe oamenii Europei secolelor al XV-lea –al XVIII-lea, despre culturi, civilizații, religii exotice. *„O tematică marcată de idealism și de fantastic, care creează o lume paralelă cu cea a basmului miraculos și a legendei hagiografice apocrife, capătă contur din ce în ce mai precis, cu o autoritate care o face să supraviețuiască până astăzi /.../”* (Ispas, 2003, p. 67).

Sub înrâurirea umanismului Renașterii se realizează o desprindere treptată de dominanta religioasă și se deschid căile pentru ceea ce va deveni marea răscruce pentru cunoașterea seculară, epoca luminilor. În spațiul românesc aceasta *„înseamnă o afirmare științifică în cadru european; /.../ față de literatura veche avem de-a face cu o treaptă nouă de cultură, corespunzătoare întru totul enciclopedismului din Europa timpului. Cei mai de seamă luminiști sunt spirite «enciclopedice», erudite. Problemele care îi preocupă sunt diferite: istorice, lingvistice, literare, chiar filosofice”* (Istoria literaturii p. 26).

Desprinderea de cunoașterea prin transcendent netezește calea spre un „antropologism” care plasează omul în centrul preocupărilor, în timp ce rațiunea devine mijlocul prin care iluminiștii tind să descopere adevărurile fundamentale. Noua viziune asupra lumii a fost cunoscută românilor chiar de la început. Exemplare ale unor volume cu astfel de orientare au fost identificate în biblioteca lui Ianache Cantacuzino sau în cea a învățatului episcop Chesarie Râmnicănean. Spiritul luminilor se regăsește, mai ales, în lucrările cărturarilor pe care specialiștii, preocupați de studierea istoriei culturii românești, i-au asociat cu așa-numita Școală Ardeleană.

Scriind despre caracteristicile și funcțiile baladei populare în culturile popoarelor din zonele central și sud-est europeană, categorie al cărei rol în configurarea identităților etnice a fost evidențiat în lucrările multor specialiști de renume, Dumitru Caracostea observa că *„afirmarea interesului conștient pentru literatura poporană este, în ordine cronologică, a doua mare dată a istoriei literaturii noastre moderne. Întâia a fost alcătuirea crezului renașterii ardelenice. Dar dacă aceasta este întâia ordine cronologică, afirmarea interesului pentru folclor marchează întâia*

dată, prin însemnătate” (Dumitru Caracostea, membru titular al Academiei Române, director al Institutului de Istorie Literară și Folclor din București, director general al Fundației Regale pentru Literatură și Artă, ministru al Educației Naționale.)

Comentând evenimentele petrecute în sud-estul Europei între 1396 și 1402, cronicarul bizantin Mihail Dukas consemnează uzanța ca tineri cavaleri captivi să cânte la ospețele sultanului Baiazid Fulgerul cântece vitejești în limbile neamului lor și îi amintește și pe valahi, alături de slavi, maghiari, germani. Un document datat 1 septembrie 1399, la Marienburg, menționează „Ein Walachischer Spielman”.

Letopisețul moldovenesc relatează cum, în ziua de Sfântul Nicolae din anul 1497, Ștefan cel Mare a făcut, la reședința de la Hârlău, un ospăț cu boierii și vitejii săi, la care lăutarii au interpretat cântece voinicesti. Trecând prin țările române în drum spre Constantinopol, la 1574, cronicarul polon Matej Strykowski este uimit de existența în aceste țări a unui „glorios și antic obicei” de a cânta în toate adunările, în acompaniament de viori, alăute, cobze, cântece care vorbesc despre fapte de arme ale principilor și vitejilor, obicei care desfată „peste măsură” poporul de jos.

Fiind prizonier de război, în trecere prin Transilvania, poetul maghiar Balassa Balint (1551–1594) amintește două cântece românești și tot el este cel despre care se spune că a jucat la încoronarea împăratului Rudolf (25 septembrie 1572) un dans pe care analiștii îl consideră a fi un „căluș ardelenesc”.

În *Tabulatura* lui Jan din Lublin (1540) sunt redată o variantă asemănătoare melodiei *Banu Mărăcine* și o alta care amintește de Țarina Abrudului. Ioan Caioni, călugărul franciscan „de natione Valachus ex parentibus Schismaticis”, notează în manuscrisul său miscelaneu (1652) mai multe melodii de joc și cântece românești, dar și câte o variantă a cântării *Cana Galileii* și a *Cântării Voivodesii Lupii* (Ovidiu Bîrlea, 1974; Ispas, 1995). Am menționat toate aceste informații pentru a atrage atenția asupra faptului că percepția identităților etnice exprimate prin folclor – cultură profundă, cum preferă, în ultima vreme, să numească unii specialiști acest foarte important și semnificativ fenomen atestat universal, prezent în toate tipurile de culturi, indiferent de nivelul dezvoltării tehnice – este o constantă de-a lungul multor sute, noi am spune, chiar mii, de ani.

Originea gândirii moderne despre folclor și a exegezelor de orice tip efectuate asupra lui pot fi

identificate în Epoca Luminilor, când descoperim rădăcinile celor mai multe dintre teoriile referitoare la originile, funcțiile acestuia și identitățile creatorilor lui; adoptând această perspectivă am putea înțelege mai ușor de ce în momentul actual se încearcă o desprindere, mai mult sau mai puțin violentă, de folclorul tradițional, privit ca un tip de ofertă artizanală alcătuită de intelectuali care s-au străduit să articuleze o perspectivă teoretică, fără a deține datele empirice în întregimea lor.

Anul 1848 a avut un rol fundamental pentru evoluția multor state europene. Odată cu apariția preocupărilor pentru fixarea unor strategii eficiente în vederea sprijinirii națiunilor, a conștiințelor și, procesual, a statelor naționale, s-au creat contexte favorabile pentru alegerea și definitivarea unor însemne prin care respectivele state sau grupuri de state să se identifice. Aceleași perioade îi datorăm și marele interes al oamenilor de cultură pentru publicarea folclorului (Ispas, 2003, p. 77).

Urmând traseul marcat de intelectualii luminilor, 48-iștii au fost printre cei dintâi care au înțeles nevoia alcătuirii unui set de creații valoroase care să aparțină patrimoniului imaterial, în care națiunea să se regăsească, prin care să fie reprezentată, care să ofere grupurilor cu istorii diverse și idealuri comune posibilitatea să se unească și să se simtă reprezentate egal și plenar. Acest comandament se regăsește în activitățile și atitudinile patrioților români. Atunci s-au precizat câteva repere valorice pe care le-am numi „embleme culturale”, imagini (sau obiecte) care poartă, în mod convențional, un anumit interes, care simbolizează o anumită idee, o figură alegorică etc. „Emblemele acestea au fost emanații ale unor grupuri care au gândit și au acționat în perfectă armonie, pornind de la un sistem de inițiere comun” (Ispas, 2003, p. 79).

Normele și modelele păstrate și promovate prin tradițiile culturale nu sunt structuri imobile, nepermisive, incapabile de înnoire și adaptabilitate la nevoile în schimbare ale grupului; ele alcătuiesc un „sistem de sisteme” aflate în interrelație, care dau un profil identitar unui grup uman. Acesta nu se poate schimba decât în urma unor acumulări în adâncime, care să ducă, în timp, la revoluționarea sistemului, pe baza căruia se dezvoltă orice cultură folclorică; identitățile culturale „tradiționale” nu sunt alcătuite din forme și mesaje care se exprimă prin mai multe tipuri de limbaje asociate întâmplărilor, fragmente de activități așezate într-o ordine relativă, fără coerență și finalitate. Orice cultură tradițională trebuie să le ofere purtătorilor ei un țel pe

care aceștia trebuie să îl atingă în timpul vieții lor, tocmai pentru că ea se sprijină pe un sistem care răspunde marilor probleme general umane: viața și moartea, relația pe care se cade să o aibă omul cu semenii, cu natura și cu transcendentul. „*Every human being grows up in a certain culture, a way of living, that shapes his individual view of the world through tradition and the world around him, resulting in a conception of the world in a sort of collective world view. Every culture, every population forms its own philosophy about the world, determined by the hierarchy of values*” (Petzoldt, p. 17).

Identitatea de grup, într-o situație particulară, cea etnică (apropiată, de către unii comentatori, de o „variantă rudimentară” a „interesului național”?) care se află, de obicei, printre tematicile prioritare abordate în cadrul studiilor folclorice, este „*în fapt, o sumă de identități locale, sătești și orășenești /.../ în care sunt încorporate identitățile individuale*”. Prin identitatea etnică se realizează acea „*fuziune între teritoriu, limbă și popor*”, legitimate printr-o „*genealogie și un spațiu conceptualizate ca atare*” (Ispas, 2003, p. 52). Fiecare purtător de cultură tradițională își găsește reperele identitare în sistemele și structurile sociale, psihologice, rituale ale grupului. *Prin ele și alături de purtătorii lor, el se simte în siguranță, existența lui este echilibrată, iar el deține un statut bine precizat.* Folclorul (exprimat prin texte literare, muzicale, coreice, practici rituale, credințe, religia majoritară în cadrul grupului) este o componentă esențială prin care se manifestă „idealul de viață” al grupului (Ispas, *ibidem*). În cadrul acestuia – să acceptăm că ne referim la segmentul etnic – siguranța individului este garantată, în primul rând, de coerența pe care trebuie să o perceapă la nivelul culturii profunde, pe care o împărtășește cu toți ceilalți participanți la actul de comunicare, fie el ritual sau neritual, educativ, de divertisment etc. Fiecare membru al grupului tradițional își cunoaște „rolul” și le recunoaște pe ale celorlalți, cunoaște și acceptă scopurile pentru care se efectuează actele culturale sau de alt tip. El este „parte componentă” a complexului cultural care se pune în practică, de fiecare dată, spre binele grupului căruia îi aparține, al lui și al familiei lui. Excluderea, dar și autoexcluderea, prin propria voință, din viața grupului, îl lipsește de protecție, de cele mai multe ori de esență rituală, și are urmări implicite, în plan social (Ispas, 2003, 2005).

Definirea și asumarea identităților au un caracter procesual și se manifestă direct prin activități și prin expresii narative care sunt acceptate, în timp, drept

embleme pentru ceea ce înseamnă *sinele*. Această conștientizare a generat ceea ce lumea de acum câteva sute de ani a perceput a fi „ *imaginea celui-lalt*”. Dar pentru asta, este nevoie să accepți, să cunoști și să conceptualizezi existența *celuilalt* (Ispas, 2005). Definirea identităților semnalate, descrise și înțelese atunci de către exploratori (sau cuceritori) era necesară nu numai pentru a se elabora o strategie a comunicării (colaborării, exploatării, valorificării!) cu purtătorii acelor culturi, ci mai ales pentru constituirea unui arsenal de atitudini și acțiuni pe care trebuiau să le adopte cei care intrau în contact cu *ceilalți*.

Termen folosit în literatura folcloristică și etnologică a ultimilor ani, la noi mai ales după publicarea, în limba română, a lucrării lui Tz. Todorov *Cucerirea Americii. Problema celui-lalt* (1994), acel *celălalt* devine un element cheie pentru înțelegerea mesajelor transmise prin intermediul structurilor folclorice.

„*We have to be aware by which facts the world-view of the individual determined: religion and economy, history and background, and last but not least the social structure of the society in which he lives*” (Petzoldt, p. 18). Istoriile despre ceilalți, care au contribuit autoritar la crearea stereotipurilor, au funcționat intens și în situațiile amintite ale epocilor de început, când acționa autoritatea marilor imperii sau când călătorii – păstori, marinari, comercianți, exploratori, ostași – povesteau și, mai apoi, consemnau în scris cele văzute și trăite în alte locuri. Cercetătorii trebuie să aibă în vedere, în analizele lor, faptul că stereotipia nu ajută cunoașterea obiectivă. „*The ethnocentrism, as global form of in-group-out-group-thinking is an archaic form of self assertion in an early stage of societies*” (Petzoldt, p. 17).

Schimbarea domiciliului pentru a ocupa un loc de muncă bine plătit, oferit de piața internă dar, mai ales, de cea internațională a muncii, tinde să devină obișnuință, cel puțin pentru un mare număr de români. Cei care revin temporar sau definitiv „acasă” aduc cu ei multe și diverse informații din locurile prin care au trecut și unde au trăit o vreme: fotografii, consemnări în sistem digital despre experiențe personale sau ale cunoscuților din acele locuri; este pusă în circulație o mare cantitate de „informație”, mai ales prin mijlocirea câtorva categorii narative: amintiri, istorii de familie, snoave, bancuri cu tematică etnică sau relaționată unor grupuri minoritare etc. Colportorii și ascultătorii consideră relatările respective veridice. „*Așa își fac loc în noile reprezentări despre țările Europei sau ale*

altor continente pe care le dobândește insul folcloric al mileniului al treilea, imagini idilice sau șocante, se construiesc spații idealizate și se transferă spre alte locuri, mai puțin accesibile oamenilor obișnuiți, zonele «obscure» și, deci, primejdioase pentru viață. Cu cât este mai mare spațiul pe care se deplasează purtătorii unei culturi etnice, cu atât mai mari sunt șansele ca ei să înțeleagă mai bine dinamica proceselor mondializării și să li se atașeze” (Ispas, 2012, p. 203). În același timp, procesele de alienare, înstrăinare, dezorientare care pot declanșa chiar „crize identitare” vor fi din ce în ce mai acute, stimulate de cadrul globalizator. Este în desfășurare un „proces de redimensionare și redefinire a conceptului de celălalt, străinul, care în cultura tradițională era, obișnuit, prieten sau dușman și care, în noile condiții devine, pentru cel înstrăinat, stăpânul, anagajatorul, cel cu care vorbești o altă limbă decât a ta și ale cărui reguli culturale trebuie să le accepți. Sau, atunci când participi la tot mai răspânditul turism cultural, celălalt devine purtătorul de exotic care îți oferă divertismentul și experiența stranie” (Ispas, 2012, p. 204).

Dacă problema identității a fost percepută în secolul al XIX-lea ca o materie ce trebuie mai mult prezentată și, într-un fel, demonstrată „în afara” granițelor României, acum mesajul se adresează unei mari diversități de receptori, unii dintre ei fiind chiar purtători ai unor informații fracturate sau deformate despre propriile sisteme culturale în care trăiesc sau au trăit până nu demult. De aceea, am afirmat la început că astăzi sunt necesare strategii mult mai elaborate, pragmatice, proiectate cu maximă luciditate.

Complexul identitar pare a fi resimțit acum la nivele foarte inegale; de o parte, este o categorie a elitelor parțial alienate sau care își doresc o desprindere radicală de tradiția pe care nu o mai înțeleg și nu o mai apreciază, în primul rând pentru că o percep prin interpretări diletante, care se situează în sfera unui primitivism jenant pentru secolul al XXI-lea; de altă parte, se află o grupare fixistă, recrutată din amatorii de lecturi pseudo-științifice, care își simte primejduită viziunea egocentristă, izolaționistă, care oferă un anumit tip de siguranță celor nedepriși să comunice cu lumea exterioară și să accepte alteritatea.

Trebuie să avem în vedere faptul că fiecare dintre noi este perceput, ca persoană, în circumstanțe multiple și diverse și, la rândul său, îi percepe, asemănător, pe cei din preajmă. Față de stabilitatea și siguranța pe care le resimțea insul societății tradiționale, datorate norme-

lor culturale proprii comunității în care trăia, pe care le cunoștea și le practica, această dublă perspectivă la care se raportează fiecare individ, astăzi, creează ambiguități, stări de nesiguranță și, uneori, generează reacții neprevăzute.

Calitatea de străin a celui „din afară” este stabilită în concordanță cu standardele lumii în interiorul căreia ne simțim în siguranță. Celălalt este străin față de termenii care ne sunt nouă familiari și care simțim că ne protejează. În urmă cu câțiva ani, la un congres a cărui temă generală a fost „narațiunea populară și perspectiva asupra vieții”, folcloristul danez Bengt Holbek a prezentat câteva observații pertinente desprinse din studiile pe care le-a întreprins asupra istoriilor care circulă oral – narațiuni populare –, despre „străini”: *Stories about Strangers*, cei pe care „we do not see /.../ as they see themselves, but as representatives of strangeness, as embodiments of the stories we carry on our minds beforehand. The technical term for it is projection /.../ The stranger is under these circumstance, i.e., when we feel threatened and insecure, the inverted image of the familiar, a more or less complete denial of the standards and values we grew up with. /.../ his looks are wrong. He dresses wrong. He smells wrong. He speaks wrong. From this we infer that his beliefs and standards are also wrong” (Holbek, p. 304). Aprecierile acestea, transmise, de obicei, prin mijlocirea narațiunilor din categoriile amintite, pot induce grupurilor purtătoare de cultură tradițională informații neconforme cu realitatea. Pentru a se simți în siguranță și pentru a se apăra, membrii grupului majoritar acționează de multe ori „preventiv”, ignorând informația concretă. Schimbul de informații multidirecționate, dar nu totdeauna obiective, provoacă tensiuni, complexe, stări de angoasă, pierderea, negarea sau augmentarea propriilor valori. „Conceptiile, mentalitățile, credințele se definesc sub influența contextului sociocultural, a modului în care ne-am format, ne desfășurăm existența. Capitalul cultural reprezentat de limbă, tradiții, habitat, tipurile de relații interpersonale, vestimentație ș.a. este achiziționat de familie, școală, mediu social frecventat”. Între factorii sociali, „educația ocupă un loc primordial, modelează stilul gândirii personale, ancorată în gândirea colectivă” (Raliade, p. 317).

„Turismul cultural” devine o preocupare a tuturor vârstelor, profesiilor, categoriilor sociale. Afirmăm cu alt prilej că aceia care au trăit aproape jumătate din secolul al XX-lea în așa-numitul „lagăr comunist” „recuperează handicapul” pseudoizolării de o jumătate de secol, împânzind planeta, mulți înzestrați cu o remarcabilă capacitate de adaptare și

mobilitate. Instruirea pentru cunoașterea „celuilalt” pe care generațiile anterioare o dobândeau cu ajutorul atlasului geografic și al cărții de istorie devine, datorită „democratizării” sistemului de călătorie, diversificării și perfecționării mijloacelor de transport, o formă de educare prin contactul direct cu purtătorii altor culturi. Apare o nouă temă de cercetare, din care nu poate fi ignorată preocuparea pentru înțelegerea mecanismelor pe care se bazează interesul material, care stimulează multe dintre aspectele „oferitei” celui care se lasă cunoscut.

Exotismul continuă să fascineze, iar turismul cu specific „etic” se dezvoltă. Responsabilitățile legate de procesul cunoașterii nu mai sunt atribuite profesorilor și lucrărilor savante, ele revin celor ce organizează călătoriile și gazdelor care se lasă vizitate. Oferta pentru contactarea „celorlalți” este gândită și asamblată după alte criterii decât cele ale obiectivității și exactității informației furnizate. Se elaborează și se pun în circulație „embleme” identitare care pot avea mare grad de generalitate, pot fi speciale, individuale, locale, pot fi caracteristice întregului grup care se lasă cunoscut, unei structuri etnice sau naționale, dar și unui grup restrâns, familial, de exemplu; sunt alese expresii diferite pentru a se adresa turiștilor oarecare, politicienilor, savanților etc. Alegerea acestor forme de prezentare implică multă responsabilitate și mult risc, mai ales din partea celor care „vând turism etnic”.

Trebuie subliniată importanța cunoașterii sistemelor tradiționale pentru ceea ce s-ar putea numi „siguranța” internă și externă a grupurilor etnice. *„Cunoașterea se cere, astăzi, organizată sistematic sub forma unei strategii de apărare a insiderilor și outsiderilor în egală măsură. Este mai mult decât o instruire în sistem tradițional referitor la valorile materiale și spirituale specifice, la tehnici și mijloace de producție, concepte fundamentale de viață și toate celelalte. Cunoașterea și înțelegerea celuilalt se face numai după ce ai o solidă și obiectivă cunoaștere a sinelui. Pentru aceasta trebuie să deții informația complet și sistematic și acest lucru nu se poate face decât în cadru organizat”* (Ispas, 2012, p. 205). Cel mai sigur și eficient sistem de instruire este învățământul, dar din programele școlare românești s-au eliminat aproape toate informațiile referitoare la cultura tradițională. Pentru a evita depersonalizarea și negarea sinelui, care poate să apară în urma conviețuirii cu alte culturi, trebuie să fie cunoscut și acceptat sistemul normativ al propriei culturi tradiționale; astfel poți înțelege, accepta și conviețui împreună cu alte identități culturale.

Omul universal pe care se crede că îl va crea milenul cel nou, ar trebui să fie, pentru noi, un european, român și, totodată, oltean, mehedințean, bucovinean, dobrogean, maramureșean, dar și bucureștean, ieșean, craiovean, clujean etc.

Identitatea românească este și ar trebui să fie toată această sumă de identități acceptate prin liberă voință, cu demnitate și competent. Această cunoaștere oferă stabilitate pentru omul modern care se mișcă în lungul și în latul planetei pe care locuiește și devine un punct de sprijin și de securitate în tot spațiul locuit, în zonele de contact și interferență. *„Întâlnirea culturilor, care nu poate fi nici ignorată, nici negată, nici împiedicată se poate realiza fără traume și suspiciuni numai din dubla perspectivă a cunoașterii, echitabile, a sinelui și a celuilalt”* (Ispas, 2012, p. 205), în ceea ce constituie reperele de identitate tradițională, exprimate prin toate tipurile de limbaje și transmise prin toate mijloacele de comunicare, fără deformare sau interpretări tendențioase. *„The world of «post-moderne» built up of different complex systems, has like all epochs before its own problems. A world in which all traditional values become questionable, and the question for the sense of it all have been reactivated, is calling for a global value- and norm-system, for a macro-ethic who's binding force is unquestionable”* (Petzoldt, p. 19). În tot acest proces al cunoașterii, viziunea *fiecărui* despre sine dobândește valori și putere deosebite.

În consens cu unele tendințe dezvoltate în cercetările etnologice din Occidentul Europei, o perioadă de timp destul de lungă, ale cărei începuturi pot fi asociate aceleiași epoci „a luminilor”, invocate anterior, cercetării etnologice i s-a solicitat, cu deosebire, să identifice cât mai multe date care să poată fi asociate componentelor „arhaice” ale culturii populare. Acestea erau sortite să devină elemente semnificative ale unui fond „străvechi”, presupus a fi conservat numai în memoria colectivă, practicile și credințele straturilor neinstruite ale populației (folosim termenul *etnologie* într-o accepțiune particulară, în care înglobăm folcloristica, etnomuzicologia, etnocoologia, etnografia, în concordanță cu tradiția cercetării românești). La începutul secolului al XX-lea influența unor personalități culturale a dus la reorientarea direcțiilor și strategiilor politice, economice și, implicit, culturale; folcloriștii au devenit tot mai interesați de expresiile moderne, contemporane ale fenomenului culturii profunde. În același timp s-a acordat o atenție absolut firească cercetării valorilor culturii românești medievale,

importanței acestei perioade pentru configurarea culturilor europene, fără de care sinteza culturală, care este folclorul, nu poate fi înțeleasă cu adevărat. Perspectiva teoretică, de importanță crucială pentru studierea culturii imateriale populare, a fost brutal întreruptă de cel de Al Doilea Război Mondial căruia i-a urmat, în România, aproape o jumătate de secol de revenire la teoria „*maselor creatoare de cultură populară, identități amorfe, cu rădăcini cât mai adânc implantate într-un trecut nebulos, creat ad-hoc din fragmente de informații arheologice, istorice, lingvistice, ordonate din perspectiva socialismului științific și a materialismului dialectic*” (Ispas, 2003, p. 64).

„*Din rațiuni care nu țin de esența fenomenelor, ci de o comandă a unei suprastructuri ideologice*”, s-au ignorat, unidirecționat și, prin intermediul sistemelor instituționalizate de instrucție, au fost eliminate din discursul savant teme și sensuri esențiale pentru specificul românității; s-a evitat cercetarea unor componente fundamentale ale folclorului și, astfel, s-a deformat esența multor mesaje tradiționale.

„*Piața cărții*” etnologice din ultimii zece ani oferă cititorului imaginea unei diversități de sisteme culturale, cele mai multe obsedant ancorate în viziunea numită „mitologică”. Ne aflăm în prezența unui fenomen de resuscitare a mitologismului secolului al XIX-lea, a cărui agresivitate nu o mai putem argumenta prin invocarea complexelor identitare induse de perioada anterioară formării statelor naționale. Dar nici nu putem face abstracție de caracteristicile care apropie epoca de mare efervescență culturală, ce a premers cu un secol și jumătate realizarea statului național unitar la începutul secolului al XX-lea și momentul numit de cei mai mulți comentatori „de tranziție” spre o societate postindustrială, care, ca și cea de la sfârșitul secolului al XIX-lea, ridică probleme de identitate, acum din ce în ce mai acutizate de procesele mondializării și ale diversificării grupurilor sociale.

Studiul folclorului prin intermediul disciplinei numită, îndeobște, folcloristică înlesnește înțelegerea felului în care privește viața cel care respectă normele societății tradiționale, valorile acceptate, dezvoltate și formalizate în sisteme folclorice de-a lungul multor secole, pentru că are în studiu și forma cea mai accesibilă și cuprinzătoare a comunicării care se realizează prin intermediul cuvântului.

„*Textul literar, cu funcție rituală, ceremonială sau de divertisment este purtătorul celor mai clare mesaje care se deschid, atunci când realitatea vieții o cere, inovației pe care o generează progresul și cunoașterea*”.

Încă de la început, în statutul Consiliului Europei, semnat în 1949, se menționează „*salvarea și promovarea idealurilor și principiilor care sunt patrimoniul comun*”. Acest patrimoniu, material, profund sau imaterial, al instituțiilor și valorilor democratice etc. preocupă organisme recunoscute, cum ar fi UNESCO. Prin câteva dintre acțiunile de mare amploare, Organizația a inițiat programe pentru conservarea patrimoniului imaterial al umanității.

Problema patrimoniului care definește și consacra etnicitatea este una dintre cele mai complexe. Ea depășește cadrul nostru de referință și comentariu, dar ni se pare obligatoriu să o semnalăm.

Note

Holbek, Beng, *Stories about Strangers*, în Leander Petzoldt (Hrsg.), *Folk Narrative and World View*, Innsbruck, 1992, p. 303–311.

Ovidiu, Bîrlea, *Istoria folcloristicii românești*, București, 1974.

Dumitru, Caracostea, *Poezia tradițională română: balada poporană și doina*. Ediție critică de D. Șandru. Prefață de Ov. Bîrlea, volumele I–II, București, 1969.

Sabina, Ispas, a) *Cântecul epic eroic românesc în context sud-est european. Căntecele peșirii*, București, 1995; b) *Cultură orală și informație transculturală*, București, 2003; c) *Călători peste mări și țări. Actualitatea unei cosmografii din secolul al XVII-lea*, în „Anuarul Institutului de Etnografie și Folclor «C. Brăiloiu»”, Serie nouă, Tom 14–15, 2003–2004, p. 261–275.

Istoria literaturii române, II, București, 1968.

Leander, Petzoldt (Hrsg.), *Folk Narrative and World View*, Innsbruck, 1992, *Introduction*, p. 17–20.

Rodica, Raliade, *Actualizarea povestitului ca valoare patrimonială tradițională*, în „Anuarul Institutului de Etnografie și Folclor «C. Brăiloiu»”, Serie nouă, Tom 11–13, 2000–2003, p. 317–325.

Tzvetan, Todorov, *Cucerirea Americii. Problema celuilalt*. Traducere de Magda Jeanrenaud, Iași, 1994.

Textul acestui articol reproduce, în mare parte, punctele de vedere prezentate în comunicarea „Sinele și celălalt – un parteneriat socio-cultural psiho-comunicațional” publicată în volumul celei de-a XI-a sesiuni de comunicări științifice a Academiei Naționale de Informații „România și consolidarea rolului acesteia ca furnizor de securitate”, București, 2005, p. 183–192. A fost reeditat în: Sabina Ispas, „Rosturi și moravuri de odinioară”, București, 2012, p. 200–205.

Pentru o reconstrucție identitară*

Mircea Martin

Membru corespondent al Academiei Române

După deznaționalizarea brutală din anii '50, după reacreditarea ideii naționale în anii '60 și după abuzul ei până la caricatură în ceaușismul anilor '80, dar și după manipulările populiste postcomuniste ale sentimentului național, cât de actuală mai poate fi, astăzi, problema identității românești? Cum se vede ea din perspectiva integrării europene și, mai ales, din cea a globalizării? Ce le mai spune ea intelectualilor vârstnici, care au luat o distanță igienică față de ea încă din anii '80, păstrând-o consecvent și în următoarele decenii postrevoluționare? Dar celor tineri, care par să o trateze cu indiferență, dacă nu chiar cu o rezervă dezabuzată?

Un succint rapel istoric ar fi util în context. În primul rând, nu trebuie să uităm faptul că România a ajuns foarte târziu să fie un *stat* care să cuprindă întregul spațiu al românității, care să-i adune între frontierele sale pe toți românii. Apoi n-a trecut nici măcar un sfert de secol și aceste frontiere au fost din nou călcate și schimbate, unele dintre ele pentru încă multă vreme, spre a nu spune definitiv. A urmat ocupația sovietică, ceea ce a însemnat spoliere nu numai economică, dar și *simbolică*: un proces de distrugere a identității naționale s-a desfășurat vreme de peste trei lustri, între 1948 și 1964. Aproape tot ceea ce avea mai reprezentativ cultura română a intrat sub incidența tezelor leniniste-staliniste-jdanoviste, iar consecințele se cunosc prea bine. Reorientarea politicii internaționale românești, începută în 1964, sub Gheorghiu-Dej, și continuată sub Ceaușescu, a condus la o repunere treptată în drepturi și în circulație a valorilor naționale, a mărcilor identitare, începând, bineînțeles, cu cele din domeniul *cultural*.

Din păcate, acest proces restaurator a fost împins cu timpul înspre excесе tipice, pe care degradingolada economică de după 1977 le-a supradeterminat și accentuat. Astfel că, în anii '80, odată cu adoptarea ideii protocroniste ca viziune semioficială asupra culturii, se poate spune că tema identității românești era

deja în mare parte erodată. Dacă adăugăm la toate acestea reversul dictatorial, izolaționist și antieuro-pean al monedei naționaliste, pe care o tot bătea regimul ceaușist, avem o imagine concludentă a marasmului la care a fost adusă ideea națională. Ceea ce explică decizerea tot mai evidentă a intelectualilor demni de acest nume și apoi, după 1989, reținerea lor de a se mai atinge de tematica identitară.

Efectul negativ cel mai grav al acestei retrageri l-a reprezentat, însă, monopolizarea, în anii '90 și chiar mai târziu, a ideii naționale de către un extremism de dreapta, care a preluat, în bună măsură, vechi slogani xenofobe. În absența unei implicări intelectuale autentice, asistăm, în ultimele decenii, la un fenomen de regresie identitară, în care un ortodoxism rudimentar se combină (armonios!) cu un populism de duzină, ciclic reactivat.

Corupția politică și economică, manifestată chiar la nivelurile de vârf ale statului, polarizarea socială și sărăcirea în creștere – spre a nu mai vorbi despre degradingolada învățământului și despre *analfabetizarea*, la rândul ei crescândă, a păturilor sociale defavorizate –, toate acestea și încă altele creează un climat favorabil *extremismelor*. Faptul că nu s-a ajuns încă la situații explozive, faptul că, la ultimul scrutin, de pildă, formațiuni de această factură nu au atins pragul parlamentar pot fi considerate miracole ale bunului-simț popular.

În aceste condiții, nu e de mirare că tot mai multe componente ale societății românești, indivizi, grupuri, categorii sociale, nu se mai lasă astăzi mobilizate de un proiect național împărțit; proiect pe care – coruptă, cum e, în majoritate, și obsedată de înavuțire – clasa politică actuală nici nu este capabilă să-l gândească și să-l propună. Cu atât mai puțin să creadă cu adevărat în el, câtă vreme preocuparea ei majoră este să *politi-zeze* toate formele vieții sociale și în primul rând instituțiile. Nu omul potrivit la locul potrivit (adică în funcția potrivită), ci omul potrivit interesului nostru

*Alocuțiune susținută la Ziua Culturii Naționale – În jurul identității românești
(15 ianuarie 2017, Aula Academiei Române)

partinic, amical, personal. Așa se face că o sintagmă precum „interesul național“ a căzut într-o deriziune care o face greu de invocat – și chiar de pronunțat aici și acum – de către o persoană decentă.

Ar fi fost, îmi îngădui să cred, datoria intelectualilor să intervină și să propună un asemenea proiect societății românești, un proiect care să țină seama de interesele majore ale acestei societăți în lumea de astăzi. Din păcate, fie din inerția nonimplicării publice anterioare, fie din dezgust față de ceea ce se întâmplă în politica autohtonă, cei mai mulți dintre intelectualii români au rămas strâns legați de catargul profesiei lor. Iar așa-numiții „intelectuali publici”, în loc să mențină o distanță demnă și lucidă față de câmpul puterii, în loc să-și folosească prestigiul spre a critica derapajele acesteia de la un regim la altul, s-au implicat în partizanate de grup și chiar de partid, s-au înscris, de fapt, în jocuri politicianiste.

Mai preocupante sunt însă ecourile unei astfel de atitudini în rândurile tinerilor – pe fondul scăderii alarmante a instrucției generale și al unei politici instituționale (ministeriale) care defavorizează flagrant studiul istoriei (naționale și universale) și al culturii (naționale și universale). Fără să cunoască trecutul acestei țări – și trecutul, în genere –, mulți tineri aderă la ceea ce pare să fi devenit o modă, un fel de a fi interesant și „cool”, anume disprețul față de ceea ce vine „dinăuntru” sau este „înăuntru” și atracția exclusivă pentru „afară”. E simptomatic faptul, printre alte fapte asemenea, că exprimarea sentimentului național a rămas, la noi, pe seama galeriilor de fotbal.

Indiferentismul național este vizibil mai cu seamă în rândurile tinerilor, și cu deosebire ale intelectualilor. Dincolo de multiplele precarități locale – economice, politice și morale –, există însă și explicații mai largi, referitoare la contextul internațional – economic, politic și cultural – în care s-a produs, după 1990, inserția treptată a României. Fenomenul cel mai caracteristic, la nivel mondial, pentru istoria ultimelor decenii – fenomen a cărui amploare a crescut semnificativ după prăbușirea comunismului – este, fără îndoială, *globalizarea*.

În ordinea discuției noastre, important este faptul că subiectul și, în același timp, agentul globalizării este corporatismul supranațional; aici se află sursa unor motivații majore, ca și punctul de plecare al unor direcții de gândire, cât se poate de influent îndreptate împotriva identităților naționale.

Să ne înțelegem: nu am în vedere poziții antinaționaliste în sensul de antișovine, antixenofobe, anti-antisemite – poziții ce trebuie afirmate în conti-

nuare cu fermitate –, ci ofensiva masivă împotriva problematicii naționale în ansamblul ei și împotriva conceptului de stat național, considerat a fi depășit de istorie, de istoria ultimelor decenii.

În subminarea naționalului, a națiunii și a preocupării pentru identitatea națională sunt mobilizate mai vechi rezerve și neliniști îndreptățite, stărnite de ororile fascismului și ale nazismului. O memorie traumatică este invocată în vederea echivalării naționalului cu naționalismul și a naționalismului cu rasismul și xenofobia. Echivalare ce a avut loc, din păcate, în istorie, știm prea bine, dar care nu s-a produs – și nu e obligatoriu să se producă – întotdeauna și pretutindeni. Nu trebuie să uităm că însăși înfrângerea fascismului și cea a nazismului ar fi fost imposibile fără o alianță a națiunilor și fără coeziunea lor internă.

La fel, nu trebuie să uităm că trecutul României nu se reduce la comunism și fascism. Nici comunismul românesc nu se reduce la ceaușism, nici interbelicul românesc la ultimii săi ani, cum încearcă unii istorici și politologi foarte la modă astăzi să ne convingă.

Dincolo de aceste antecedente istorice, frontierele naționale, oricât de permeabile ar putea deveni, constituie un factor de rezistență în fața nevoii de expansiune continuă a economiei globale și a capitalului multinațional. Era inevitabil ca ideologia globalistă să facă o țintă din statul național și din valorile naționale; iar împreună cu ea, inspirate în bună măsură de ea, diverse alte doctrine, teorii, școli de gândire.

Corectitudinea politică, de pildă, prin strategia de cultivare și apărare a minorităților contra unui stat național înțeles și definit nu altfel decât ca opresor, ori studiile *postcoloniale*, prin militantismul lor dirijat împotriva naționalismului minorității imperiale, s-au înscris în aceeași direcție antinațională.

În viziunea reprezentanților acestor școli, a susține o cauză identitară, alta decât una strict locală, regională sau minoritară, devine o întreprindere ce riscă să stârnească suspiciuni. Eliminarea naționalului ca suspect sau anacronic este prezentată, în genere, drept o urmare firească a progresului cunoașterii înseși, ca un spor în cunoaștere incontestabil. Nu puțini intelectuali tineri de la noi adoptă, cu grăbire și cu satisfacția de a fi la zi (*updated*), această „doxă” globalistă, scuturându-se de apartenența națională ca de un stigmat.

Cât de adecvate, în context local și regional, sunt însă aceste poziții și aceste teorii? Nu cumva proiectăm asupra realităților noastre social-culturale o viziune și o terminologie produse – și, probabil, eficiente – în alte spații geoculturale și istorice?

Cu riscul de a cădea în empirie, să aruncăm, totuși, o scurtă privire numai asupra regiunii geografice și istorice în care ne aflăm. Putem accepta ipoteza că problematica națională este depășită în această parte a lumii euroatlantice, care este Estul Europei? Nu am în vedere numai guverne și politici din Grecia, Serbia, Croația, Ungaria și, mai nou, Polonia, ci și situații concrete din Bosnia, Kosovo, Ucraina, Republica Moldova. Lăsând la o parte Rusia, ce se întâmplă mai departe, în Turcia, Georgia, Armenia, Azerbaidjan? Dar în Israel, țară dintr-o cu totul altă categorie, în care dezvoltarea economică și tehnologia de ultimă oră au atins niveluri invidiabile chiar dinspre Occident, nu numai dinspre Orient? Cât de „postnaționale” pot fi dezbaterile intelectuale din aceste locuri?

Nu e rostul acestor pagini să abordeze tema, enormă în complexitatea ei, a globalizării. M-am oprit asupra unui singur aspect, cel al implicației sale antinaționale, implicație cu consecințe grave, îndeosebi asupra națiunilor mici și a limbilor mici. Dimensiunile culturale ale globalizării se cer tratate în cu totul alt mod decât cele economice și politice.

Revenind la discuția noastră, mi se pare important să fortificăm apartenența noastră europeană. Înainte de a fi – ideal vorbind – cetățeni ai lumii, suntem cetățeni (chiar dacă de rang secund) ai Europei. Avem, așadar, o dublă identitate, o dublă apartenență, românească și europeană. Românitatea, polonitatea, germanitatea nu constituie apartenențe conflictuale în raport cu europenitatea. Această dublă identitate se cere conștientizată și apărată atât de localismul defensiv și necreator, de încercările de recuperare a unor specificități originare oricum iluzorii, cât și de acțiunile de separare și izolare etnocentrice, care au loc chiar foarte aproape de noi.

Discursul european și europenizant este – sau ar trebui să fie – rezistent la ofertele facile și la consensurile superficiale ale globalizării, la indiferentismul național. Uniunea Europeană a fost gândită ca o uniune de state naționale, fără supremații și consensuri forțate. Europenitatea asumată este o șansă pentru țările componente, în măsura în care se constituie și ca un obstacol în fața riscului tot mai evident al *aculturației* pe care îl reprezintă globalizarea, cu presiunile ei eficiente și facil-atractive, o globalizare ce se confundă cu o *americanizare* – la rândul ei, redusă adesea la *fast-food*, *thriller* și individualism violent. Nici Faulkner, nici Whitman, nici Thoreau, nici Woodrow Wilson nu intră, din păcate, în modelul american de succes planetar.

Desigur, astăzi nu mai privim identitatea, în genere – și nici identitatea națională –, ca organică, naturală, în legătură cu „sângele care nu se face apă” sau cu moștenirea genetică. Astăzi admitem caracterul contingent al trăsăturilor identitare, precum și determinarea lor socială, chiar dacă nu integrală.

Identitatea afirmată, declarată, definită presupune întotdeauna o selecție. Construcția și descrierea ei nu sunt neutre, sunt „inflexate cultural” și determinate de relațiile de putere dinlăuntrul comunităților. Identitatea, în genere, și identitatea românească trebuie gândite într-un mod actual, nu ca date fixe, imuabile, ci în schimbare, într-o formare și reformare continuă: ca un proces, nu ca o stare pe loc.

Nu se poate ignora, în această discuție, problema tradiției și nici aceea a moștenirii culturale. Nu numai trecutul trebuie însă consultat aici, ci și, mai ales, prezentul înțeles ca actualitate: e vorba despre trăsături specifice, ce pot fi actualizate, performate, nu numai despre virtualități presupuse ori deductibile dintr-o experiență consumată cândva. Acest mod nou de reprezentare a identității implică, prin urmare, o *alegere*, o negociere cu contextele ce se configurează și se reconfigurează în timp. Accentul în definirea acestei identități cade pe practica social-culturală, nu pe esențe atemporale („spațiul mioritic”, „neantul valah” etc.).

Consider că, în ciuda unor tendințe ce se vor dominante, în ciuda unor mode intelectuale, este necesar să încercăm *acum* un efort de *reconstrucție identitară*. El presupune, nu încapă îndoială, discernământ critic și autocritic și, s-ar înțelege de la sine, bună-credință. Susținând un asemenea proiect, nu cred că este posibilă o singură interpretare – „așa și numai așa” – și nici atingerea unui consens unanim. Cred, totuși, că măcar o anumită convergență este posibilă și, în orice caz, necesară. Exact acum 11 ani, în ianuarie 2006, pledam – fără ecou, din păcate – pentru coeziune între intelectualii români: vedeam în ea nucleul firesc, logic, al unei coeziuni naționale.

Cred că, odată cu *aquis*-ul comunitar impus de Uniunea Europeană, este nevoie să recompuem, să reformulăm, să redefinim și un *aquis* național. De aici s-ar cuveni să repornim, de la o critică și de la o re-creditate (în urma acestei critici) a valorilor noastre simbolice, atât de neglijate și chiar discreditate astăzi. Ar trebui să înțelegem că între aceste valori și suveranitatea noastră – nu numai națională, dar și individuală – este o strânsă legătură. Nu am în vedere aici un colectivism gregar, nici aderențe iraționale, ci o conștiință personală a apartenenței.

Eminescu: Ideea de identitate națională*

Mihai Cimpoi

Membru de onoare al Academiei Române

Preferăm mai vechilor noțiuni de *specific național* și de *naționalism* aceea de *identitate națională*, frecventă în dezbaterile de azi despre procesele integraționiste (europenizare, mondializare sau globalizare).

Despre specificul național cu derivatele regionalism, culoare locală (*spiritus loci*), „sentimentul spațiului” s-a vorbit mai mult în domeniul literaturii, apărând și în filosofia culturii (la Spengler, Frobenius, Blaga). Gustave Lanson, bunăoară, își începe *Istoria literaturii franceze* prin expunerea elementelor dezvoltării limbii și a caracterelor rasei (*l'esprit qauloies*), Jean Chabeas trece în revistă, în *Istoria literaturii spaniole*, unele „caracteristici spaniole” și elementele fundamentale ale limbii pe care o vorbesc ibericii, Călinescu își încheie *Istoria...* cu un capitol intitulat *Specificul național*.

Modul de a înțelege naționalismul, de obicei extrem de politizat, apare cu conotații nuanțate sau chiar contrare în diferite contexte istorice, sociale, culturale, schimbându-și cameleonice orientarea și sensul sau imprimându-și modele străine ca pe pielea de șagrin. La noi, s-au atribuit preponderent semnificații negative, menținute ca atare în unele dicționare explicative: „*Naționalism – politică și ideologie care urmăresc întreținerea izolării și ațâțarea urii de rasă și naționalitate; tendință de a aprecia exclusiv și exagerat tot ceea ce aparține propriei națiuni*” (Florin Marcu, *Marele dicționar de neologisme*, ediția a VII-a, București, 2004). Alte dicționare dau o definiție mai nuanțată:

„1) *Sentiment, tendință, practică politică bazate pe promovarea ideii naționale, a dragostei pentru specificul și tradițiile propriei națiuni.*

2) *Tendință de a aprecia exclusiv și exagerat tot ceea ce aparține propriei națiuni.*

3) *Exacerbare a interesului propriei națiuni în detrimentul celorlalte, fapt care conduce la crearea premiselor izbucnirii unor conflicte interne și intersta-*

Mihai Cimpoi

Membru de onoare al Academiei Române

tale” (DEXI, *Dicționar explicativ ilustrat al limbii române*, coordonat de Eugenia Dima, Chișinău, 2007).

Părerile în ceea ce privește *naționalismul* eminescian sunt împărțite: unii (Lovinescu, Negoieșcu, Manolescu) văd o latură negativă, alții (N. Iorga, D. Murărașu) identifică o dimensiune absolut pozitivă; cea de-a treia categorie o constituie cei care (detractorul Grama) consideră că nu exprimă sentimentele naționale („*iubirea de patrie, iubirea de națiune, iubirea idealului, iubirea libertății, iubirea virtuții*”); dintr-o a patra categorie fac parte cei care nu au făcut caz de acest aspect, Călinescu fiind printre aceștia; nu lipsesc nici cei care l-au crezut de-a dreptul cosmopolit (Hasdeu, de exemplu).

Reacțiile critice față de *naționalismul* eminescian au luat forme radicale de acuze, fie de regret discret (formulat prin raportare la „universalitatea”

*Alocuțiune susținută la Ziua Culturii Naționale – În jurul identității românești (15 ianuarie 2017, Aula Academiei Române)

gândirii, profunzimea simțirii sale și personalitatea artistică). „*Nepieritor în formă de exprimare, neajuns de niciun român în universalitatea gândirii și neîntrecut în bogăția simțurilor, M. Eminescu s-a condamnat pe sine însuși, și-a mărginit propria sa operă la o meschină notorietate când, ca ideal de progres s-a mulțumit să dovedească doar binele țării sale*” (Panait Istrati, *Între neam și umanitate*, în „Adevărul literar și artistic” din 21 septembrie 1924).

„Naționalismul” apare ca o dimensiune implicită, intrinsecă a personalității sale axate pe integritate, intransigență, deci pe moralitate desăvârșită, și a ființei sale nervurate, sensibile la orice manifestare a răului, la orice contravine „firii și dreptății”.

Eminescu e „naționalist” din simplul motiv că în opera sa atestăm o rostire esențială a ființei românești. Naționalismul său are, prin urmare, un adânc substrat ontologic (și nu doar unul superficial-ideologic).

Concluzia singurei monografii în care e abordat fenomenul e că „*sub toate vorbele, toate atitudinile, toate faptele se întrevede o idee la care Eminescu se raportează fără încetare: ideea națională*”, că prin forța cu care e dominat de ea, prin multiplicitatea aspectelor sub care-i înfățișată, prin substratul ideologic „*Eminescu e cea mai caracteristică expresie a naționalismului epocii lui frământate*”. Sentimentele fundamentale apar în egală măsură în poezie și în proza jurnalistică, el fiind „*și naționalist mare poet*”: „*În Scrisoarea III și Doina apare fondul sufletesc exprimat de ziaristul de la Timpul, în scrierile ziaristului izbucnește pretutindeni sensibilitatea și uneori chiar și expresia poetică a Epigonilor, Scrisorilor, Glossei. Același suflet apare și în poezia naționalistă și în opera militantă. Opera întregă a lui Eminescu își are rădăcinile înfipte în realitățile vieții personale și naționale. O bună parte din viața lui Eminescu e o luptă în slujba națiunii. Pentru națiune are el o dragoste care merge până la idolatrie, din națiune a făcut el categoria socială supremă căreia totul i se subordonează. Națiunea-i feteșul căruia Eminescu i-a jertfit cea mai bună energie a ființei sale*” (D. Murărașu, *Naționalismul lui Eminescu*, București, 1999, p. 373–374).

Firește, găsim la Eminescu o expresie a manifestării plene a sentimentelor naționale sub formele supradimensionale, hiperbolizate ale iubirii „fetișizate”, exprimate patetic-immic, dar și sub forma „mâniei homerice” (Klaus Heitmann).

Figura piramidală a personalității eminesciene se clădește nu doar pe temeiul ideii naționale, care e, bineînțeles, un factor formativ esențial. „*Prinsă foarte de aproape, postulează Hegel, istoria ne dovedește că acțiunile oamenilor pornesc din necesitățile, din pasiunile, interesele, caracterele și talentele lor, și anume astfel încât în această dramă a activității umane numai asemenea necesități, pasiuni și interese apar ca mobile, ca factor activ principal. Nu-i vorbă, există și mobile cu caracter general, precum voința de a face bine ori nobila iubire de patrie: dar aceste virtuți, acest caracter de generalitate, se află în proporție neînsemnată în raport cu lumea și cu ceea ce se întâmplă în ea*” (Hegel, *Prelegeri de filozofie a istoriei*, București, 1968, p. 23).

Dacă în aceste pasiuni apar și exagerări diabolice, la Eminescu găsim totul în limitele rațiunii cumpătării și disciplinei etice.

Ceasul de față al istoriei ne oferă motivația urmării consecvente a codului deontologic „naționalist” de către autorul lui *Mureșanu* în care cheamă „*înțoarce la fire și dreptate*”.

Conform *Enciclopediei Universale Britannica*, naționalismul înseamnă „*loialitatea și devotamentul față de națiunea sau țara proprie, mai ales înțeleasă ca superioară loialității față de alte grupuri sau interese individuale*”, avându-și începuturile genetice în credința individului față de localitatea sau grupul religios căruia îi aparține. După apariția statelor-națiuni centralizate mari, această loialitate se diminuează, în ciuda faptului că factorii ce solidarizează masele sunt religia, rasa, moștenirea politică și istoria. Primele mișcări naționaliste apar în Europa în secolul XVIII și începutul secolului XIX, fiind liberale și având caracteristici internaționaliste. Fiind, în Franța, mai întâi de stânga, ostil tradiției și favorabil „primăverii popoarelor”, el devine de dreapta, pacifist și internaționalist, animat de patriotism cu Comuna și Louis Rossel și de consensul în jurul Republicii parlamentare.

Notând că la începutul secolului al XIX-lea se înregistrează o deșteptare a naționalismului datorită acțiunilor intelectualilor, scriitorilor și oamenilor de cultură, Richard Dubreuil constată că secolul al XVI-lea a fost cel în care au apărut statele-națiuni, că secolul al XVIII-lea a impus moda cosmopolitismului și că secolul al XIX-lea e dominat de fenomenul național, Italia și Germania constituindu-se ca națiuni în 1870 (polonezii, irlandezii și popoarele balcanice aspiră și ele să formeze state independente).

După René Rémond, există două surse ale mișcării naționale: Revoluția Franceză cu voința ei de independență ce decurge din principiile de la 1879 („Dreptul popoarelor de a fi stăpâne pe propria soartă este o prelungire a libertății individuale și a suveranității naționale”) și curentul tradiționalist, care propune popoarelor „să se întoarcă înspre trecutul lor, să-și cultive particularismele, să-și exalte specificitatea... universalismului abstract al Revoluției concrete a trecutului național, iar abstracției raționaliste și geometrice a Revoluției, instinctul, sentimentul și sensibilitatea. Alimentându-se din cunoașterea trecutului și din cultul tradițiilor, el se definește prin istorie, limbă și religie”.

„Curentul tradiționalist, glosează în continuare istoricul francez, reabilitează culoarea istorică, nostalgia medievală, interesul pentru dialectele populare și sensul identităților religioase”.

Romantismul german îi oferă poetului un model de patriotism. „Cercetarea limbii și a legendelor germanice, remarcă Richard Huch, de care este definitiv legat numele fraților Grimm, a fost rezultatul fericit al orientării patriotice a romantismului” (Romantismul german, București, 1974, p. 345).

Se constată, la sfârșitul secolului al XIX-lea, un avânt deosebit al naționalismelor, o „afirmare, uneori vehementă, a drepturilor suverane ale statului-națiune, o exaltare a identității și a unității naționale” (Frédéric Laupies, Dicționar de cultură generală, Iași, 2008, p. 535). Termenul de naționalism apare în Anglia încă în 1715, dar se impune definitiv în anii '80 ai secolului al XIX-lea. Istoricul cel mai reductabil al naționalismului, Raoul Girardet, găsește că „mișcarea naționalistă se organizează în jurul a patru teme principale: suveranitate, unitate, moștenire istorică, aspirație la universalitate” (Ibidem).

În anii timpurii ai elaborării romanului *Geniu pustiu* și ai studenției, Eminescu este preocupat de fenomenele cosmopolitismului și naționalismului. După cum a demonstrat Zoe Dumitrescu-Bușulenga, Toma Nour, personajul central, al cărui nume indică apartenența la arhetipul catilinar, problematic, fiind împotriva monarhilor și a războaielor, și elogiul cosmopolitismului: „Cosmopolit? Cosmopolit sunt și eu; aș vrea ca omenirea să fie ca prisma, una singură, strălucită, pătrunsă de lumină, care are însă atâtea culori. O prismă cu mii de culori, un curcubeu cu mii de nuanțe. Națiunile nu sunt decât nuanțele prismatice ale omenirii și deosebirea dintre ele e atât de naturală, atât de

explicabilă, cum putem explica din împrejurări anume diferența dintre individ și individ”.

Naționalismul este privit ca o reacție logică la iminența pierderii identității naționale: „Naționalismul este un semn rău la un popor. Nimeni nu ține atât la existența sa decât acela ce are s-o piardă în curând (și aceasta se simte instinctiv) și nimeni nu-ngrijește mai mult pentru ținerea la un loc a individului său, decât cel ce are să se desfacă prin moarte. Nicăieri nu se manifestă voința de viață mai tare decât acolo unde viața este periclitată sau prin boală internă sau prin pericol extern” (Fragmentarium, ms. 2264).

Într-o însemnare manuscrisă poetul face o mărturie ardentă că strănepoții „vor citi odată despre luptele naționale, reflectate nu în lumina nouă a teoriei, care o preface într-o luptă de interese, ci în lumina viorie a simțământului, cu toată bogăția de culori, de pasiune, de înamorare specifică în fetișurile naționalismului –, citirea acestor fapte va face asupra lor impresia romantică, care asupra noastră o face rebelul cruciaților și cavalerismul de atunci”. Însemnarea continuă în spiritul postularilor hegeliene mai sus citate: „Cum că în fond este sâmburele vecinic al tuturor acțiunilor omenești – egoismul, care vivifică aceste forme, asta nu va interesa pe nime –, acest sâmbure-l vor avea și strănepoții noștri cine știe sub ce formă – dar bogăția de forme exterioare ale vieții noastre, mulțimea de culori prismatice, de limbe varii și multe, de poezie și arte care de care mai originală în felul ei, de apăsarea cu animozitate asupra unor teorii și puncte, necrezute în fond de cei ce le susțin (de exemplu, drept, istorie, religiune ș.a.), această minciună în aparență atât de frumoasă, în fond țesătura durerilor noastre – atât de strălucită în arătare, atât de cumplită în esența ei – va procura, ca fenomen, se înțelege, căci nu mai implică voință și [ilizibil], multe ore de petrecere strănepoților noștri” (Ibidem, ms. 2287).

Strănepoților li se propune, în această însemnare manuscrisă, un tablou romantic, constituit dintr-o minciună „frumoasă” și „dureroasă”, dintr-o bogăție de forme exterioare, de culori prismatice, de limbi varii și multe de poezie și arte, care din care mai originale.

În 1932 a apărut primul studiu sistematic *Naționalismul lui Eminescu*, aparținând istoricului literar D. Murărașu, care a dat și o ediție comentată a poeziilor eminesciene. Monografistul și-a propus să arate „formele sub care se prezintă naționalismul

lui Eminescu, natura acestui naționalism în dezvoltarea și în trăsăturile lui generale, și caracteristice, expresia lui literară, fixându-l statornic în ambianța sentimentală și ideologică a societății românești contemporane”.

Sunt utilizate, în studiu, scrierile rezultate din conflictul cotidian cu împrejurările de viață politică și socială și urmărind un scop practic și scrierile pur literare, în care gândirea și simțirea sunt prinse în forme de artă.

Ambele lucrări sunt luate în bloc, căci demonstrează unitatea creației sale. „Naționalismul entuziast și afirmativ” se manifestă în dragostea de neam și țară, în iubirea față de trecutul strămoșesc, în preocuparea de destinele tuturor provinciilor românești și în profetizarea viitorului în îndemnurile de solidarizare națională. „Naționalismul criticist” se concretizează în satiră, în critica păturii superpuse a politicianismului, a formelor de fond, a dușmanilor națiunii, a „străinismului, a organizării sociale”.

Un comportament aparte este consacrat „naționalismului cultural”, reprezentat de limba și literatura națională, de menirea civilizatoare a neamului.

Trecutul neamului românesc și prezentul neliniștit de grijile viitorului și cu aspirațiile spre împlinirea formelor capabile să-i vădească individualitatea „au atins sufletul lui Eminescu și l-au făcut să vibreze, când intonând imn de slavă, când scriind plin de revoltă și ură neîmpăcată” (ediția a II-a, p. 254).

„Toate națiunile trebuie aduse la valoarea lor proprie”, afirmă el decis, convins că și națiunea română, subjogată de Austro-Ungaria, fărâmițată de Rusia, va avea noroc de un destin mai bun („E pietroasă și încovoiată calea Dreptății, dar e sigură”). Părerile sale asupra statului au la bază concepția despre națiune „care reprezintă o sumă de puteri vii care merg în direcția hotărâtă de propria lor natură”. Limba, literatura, cultura trebuie să contribuie la păstrarea și triumful spiritului național.

Pentru Eminescu, cosmopolitismul este o înșelăciune, o minciună: „Națiunea e singura realitate, ea trebuie salvată prin orice mijloace, fie și în dauna umanității, fie și prin duplicitate și bizantinism”; este singura realitate nelimitată ca durabilitate, este singura creatoare de civilizație.

Naționalismul eminescian este considerat de o mare noblețe, fiindcă a simțit intens, ca nimeni altul, „emoția eminent socială de a te crede reprezentantul unei colectivități” și de a scrie și a lupta

numai și numai pentru interesele ei. E un caz fără precedent de identificare deplină cu ea. E replica lui dură față de cei ce nu se prețuiesc decât pe ei înșiși, fără a se supune colectivității: „*De parte de Eminescu atitudinea de plantă stearpă, blestemată să nu înalțe niciodată mireasma ei în concertul miresemelor unei pajiști. Eminescu trăiește în ritmul freamăturului vieții naționale*” (Ibidem, p. 322).

Din categoria politicului trebuie scos, evident, ceea ce, în imaginarul poetic eminescian, ține de arhetipalitate și mitopo(i)etică propriu-zisă (imaginea Daciei, codrul „dacizat”, Decebal ca „eu neîmplinit” și Ștefan cel Mare ca „eu împlinit”, proiecțiile epeice din *Dodecameronul dramatic*, panorama sociogonică *Memento mori*, Andrei Mureșanu ca *Faust român* etc.).

Apreciată la ora apariției de D. Caracostea, N. Cartoian, Ovid Densusianu, D. Gusti, în cazul reeditării, în 1999, a stârnit protestul vehement al lui Z. Ornea, care emitea păreri radicale că ideile naționaliste eminesciene seamănă cu cele ale lui Hitler din *Mein Kampf*. Reacția acestui istoric literar împotriva doctrinei politice eminesciene nu a fost singulară, atestându-se, după 1989, și alte atitudini de vehementă contestare. Ele vin din partea lui Virgil Nemoianu, care cere imperativ „*lepădarea de Eminescu*”, a lui H.-R. Patapievic, care-l considera „*cadavrul din debara*”, convins că nu mai poate supraviețui ca *poet național*, deoarece este „*exasperant de învechit, nemaiinteresând*”, a lui I. Negoșescu, care vorbește în finalul capitolului din *Istoria literaturii române, I*, despre „*influența rea pe care ideile lui sociale și politice au exercitat-o mai târziu, în prima jumătate a veacului al XX-lea*”, care „*vine dintr-o gravă neînțelegere, dintr-o nefastă evaluare a rătăcirilor pragmatice eminesciene*” (discursul publicistic eminescian e taxat chiar drept „*protolegionar*”), a lui Moses Rosen, care-l acuză de antisemitism, a unui grup de autori porniți să-l demitizeze cu înverșunare în „*Dilema*” din 15–21 septembrie 2000 (Mircea Cărtărescu, T.O. Bobe, Pavel Geo Radu, care a mărturisit ulterior că nici nu a citit publicistica lui Eminescu; a se vedea volumul lui Adrian Dinu Rachieru *Eminescu după Eminescu*, Timișoara, 2009).

Atare contestări radicale se realizează, în fond, opiniilor lui E. Lovinescu. Acesta vorbește de „*o dictatură a ideologiei eminesciene*” la începutul secolului al XX-lea, „*fără ca, de altfel, să aibă și vreo înrâurire asupra desfășurării formelor sociale*”: „*Popularizată, mai ales, sub forma paseismului și a țărănismului și impusă chiar ca o dictatură*”

spirituală de mișcarea «Sămănătorului», ideologia eminesciană a fost împinsă la consecințele ei extreme, sub forma naționalismului integral sau a antisemitismului de d. A.C. Cuza și sub forma reacționarismului de bănățeanul Aurel C. Popovici” (E. Lovinescu, *Istoria literaturii române contemporane*, 1926, p. 52–53, alte ediții, vezi și E. Lovinescu, *Mihai Eminescu*, col. „Eminesciana”-37, 1984). În opinia criticului „Sburătorului”, repunerea în circulație prin mișcarea sămănătoristă după un anumit timp a influenței eminesciene și continuarea ei prin oameni și acțiuni felurite îi determină supraviețuirea în unele manifestări xenofobe sau fasciste, ce se reclamă încă de la „actualitatea lui Eminescu”.

În studiile sale, Tudor Nedelcea a demonstrat că întreaga sa proză politică afirmă plenar curentul sociologic organic, inițiat de Spencer, că „antisemitul” și „protolegionarul” Eminescu abordează „problema evreiască nu din punct de vedere al confesiunii religioase și al rasei, ci doar dintr-un strict punct de vedere economic” (volumul *Eminescu*, București, 2013).

Procesul de democratizare a societății românești, asociat și cu un proces de caragializare, a polarizat receptarea și a împins-o la extreme absurde – iconoclaste, dar și idolatre –, reactualizând, așa cum observă George Lateș, și mai vechea dispută dintre diasporeni și exegeții din interior. „Dincolo de problema naționalismului eminescian de văzut disputa politică pe teme precum holocaustul, legionarismul, antisemitismul, antiliberalismul, ecumenismul etc.” (volumul *Gradul zero al receptării eminesciene*, col. „Eminesciana”-7, Iași, 2003, p. 89).

„Iarăși suntem obligați să constatăm, continuă exegetul, că urmașii, oameni politici de tipul lui A.C. Cuza, Nae Ionescu, Corneliu Zelea-Codreanu ș.a., s-au folosit de ideile eminesciene prin scoatere din context și mobilizarea lor în pledoarii «pro causa sua». Atitudinile și faptele acestora au fost judecate și condamnate de istorie, dar vina lui Eminescu, atâta cât este, ține mai degrabă de latura inefabilă a ființei sale, de indignările și visele de mărire a neamului, de poezia istoriei și visul său voievodal. E o vină, dar una poetică, mai ales” (*Ibidem*, p. 93).

Pentru românii basarabeni, Eminescu a fost, în perioada postbelică, o călăuză în lupta pentru eliberare națională, pentru valorile spirituale. Dezbaterile curente despre națiuni, naționalități și naționalisme vorbesc în favoarea viabilității ideii naționale eminesciene, cel puțin sub unele aspecte generale. Tratatul de la Maastricht reactualizează

din 1992 îcoace, în Franța, problema suveranității (Mișcarea pentru Franța, Adunarea pentru Franța, Frontul Național ș.a.). *Aspirația la unitate* e axială în gaulism, istoria națională și conștiința valorilor, sentimentul specificității socio-culturale mențin în Japonia, țară cu un înalt nivel economic și tehnic, „japonitatea” culturală.

Aspirația la universalitate a civilizației naționale se menține atât în cadrul statului-națiune, cât și dincolo de el; vechea deviză *Gesta Dei Francos*, noțiunea de hispanitate (*Spania are mereu problema Spaniei, vorba lui Chabas*), precum și cea de *american way of life* demonstrează, după Richard Dubreuil, aceeași ambiție (*Dicționarul de cultură generală* citat mai sus, p. 535–536).

Eminescu exercită o influență modelatoare sau catalitică asupra unor mișcări literare importante, cum ar fi simbolismul, sămănătorismul și poporanismul, asupra unor poeți ce cultivă poezia de inspirație socială și națională (Goga, Păunescu, Mateevici, Vieru), dar și asupra unor poeți de altă orientare (Bacovia, Stănescu).

Într-o conferință, susținută la Iași în 2012, Eugen Simion stabilește, în cadrul dezbaterilor despre cultura Europei, câteva puncte cardinale ale identității românești, în care regăsim punctele-cheie ale modelului „naționalist” eminescian: a) *spațiul identitar* („pământul”, țara cu istoria și cultura ei); b) *limba* (elementul esențial); c) *ideea de unitate* (în baza originii comune și a modului de a fi); d) *religia* (majoritar ortodoxă într-un spațiu lingvistic latin); e) *toleranța activă* (morala comună, mila creștină, omenia); f) *teama de risipire în istorie, de pierdere a valorilor spirituale și morale*; g) *spiritul critic*, uneori exagerat, paralizant; h) *vrerea de a fi naționali „cu fața spre universalitate”*, cum spune Maiorescu, români europeni (în termenii de azi), și dintre care cel mai puternic este „sentimentul că valorile noastre nu sunt cunoscute, și, mai ales, recunoscute”; i) *a fi român*, la 2011, înseamnă a fi un om politizat” (E. Simion, *Identitatea românească*, Iași, 2013; a se vedea și volumul nostru *Modelul de existență Eugen Simion*, București, 2013).

Bibliografie

N. Iorga, *Istoria literaturii românești*, ediția a II-a, 1925; 1985; alte ediții; M. Eminescu, col. „Eminesciana”-25, Iași, 1981; D. Murărașu, *op. cit.*, G. Lateș, *op. cit.*; Adrian Dinu Rachieru, *op. cit.*; *Conviețuirea cu Eminescu*, col. „Eminesciana”-18, Iași, 2013; Tudor Nedelcea, *op. cit.*; Theodor Codreanu, *Mitul Eminescu*, col. „Eminesciana”-7, Iași, 2004; Ioan Stanomir, *Eminescu: tradiția ca profesie publică*, Timișoara, 2008.

Unirea Principatelor Române – credință și unitate română într-un context european*

Acad. Ionel-Valentin Vlad
Președintele Academiei Române

Preafericirea Voastră Părinte Daniel, Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, membru de onoare al Academiei Române,

Înaltpreasfințiile Voastre Părinți Mitropoliți ai Bisericii Ortodoxe Române,

Preacucernici Părinți,

Distinși Vicepreședinți, Membri ai Prezidiului și Membri ai Academiei Române,

Onorați invitați,

Frați și Surori întru Hristos,

Unirea de la 24 ianuarie 1859 împlinea o parte a unui ideal la care aspirase de secole poporul român. Acest act apare ca un rezultat firesc al dezvoltării treptate a conștiinței de origine, de credință și de limbă a tuturor românilor.

Dar acest mare eveniment are loc și **în timpul unor mari schimbări europene**. În Principatele Române, mișcarea națională a trecut în mâinile unei tinere generații însuflețite de idealurile Revoluției de la 1848, mulți dintre ei, fii de boieri educați la Paris, s-au organizat în societăți revoluționare secrete, după modelul carbonarilor. Mișcarea este încurajată de unificarea micilor regate și principate din Italia (prin generalul Giuseppe Garibaldi) într-un Regat al Italiei condus de Victor Emmanuel II (din Casa de Piemont) și de Primul Ministru Camillio Benso Conte de Cavour (iulie 1871). Alți susținători ai Unirii Principatelor Române (Dunărene) au fost Regina Victoria și Împăratul Napoleon III, care voiau să diminueze influența rusească în regiunea Mării Negre și să întărească Imperiul otoman pe baze mai liberale, astfel încât interesele lor să fie mai bine servite în Orientul Apropiat (în special după Războiul din Crimeea, din 1854–1855). În

aceleși timp, are loc unificarea și instaurarea Imperiului german (1871) condus de Kaiser-ul Wilhelm II și de Cancelarul său, Otto von Bismarck, de la Berlin.

Prin dubla alegere a lui Alexandru Ioan Cuza pe tronurile de la Iași și București începea în istoria țării o epocă de realizări profunde în toate domeniile, înfăptuiri fără de care nu ar fi fost posibile celelalte mari acte ale românilor: Independența de la 1877 și Marea Unire din 1918. Toate domeniile vieții economice, militare, politice, instituționale, administrative, culturale s-au bucurat de atenția Domnitorului Cuza și a colaboratorilor săi apropiați. Alexandru Ioan Cuza a reușit să fie nu numai „Domnul Unirii”, dar și al reformelor, așa cum îi urase sfetnicul său apropiat, Mihail Kogălniceanu. În domnia sa, Biserica Ortodoxă Română obține recunoașterea autocefaliei de la Patriarhia Ecumenică din Constantinopol. Alte reforme importante sunt: reforma secularizării averilor mănăstirești, reforma agrară (desființarea iobăgiei), reforma instituțiilor (inclusiv a justiției) și reforma educației – clasele primare obligatorii și gratuite și educația superioară, prin înființarea Universităților de la Iași și București, activitățile pentru înființarea Societății Literare Române. Nu totul a fost perfect, dar progresul a fost uriaș.

Domnia Principelui Cuza a pregătit terenul și personalitățile care vor duce la un progres și mai mare, după urcarea pe tron a Principelui Carol I de Hohenzollern-Sigmaringen (1866), înființarea Societății Academice Române (1867) și apoi a Academiei Române (1879). Carol I este chemat să intre în Războiul ruso-turc (Războiul pentru Independență, 1877) și obține recunoașterea inde-

*Alocuțiune susținută la sesiunea organizată cu ocazia sărbătoririi Unirii Principatelor Române (24 ianuarie 2017, Palatul Patriarhiei Române)

pendenței Principatelor Române Unite la Congresul de la Berlin (1878) și proclamarea Regatului României (1881). Numește Prim-Ministru pe același iscusit Mihail Kogălniceanu (care va fi și al șaselea Președinte al Academiei Române), înființează Banca Națională, introduce moneda națională; prin miniștri, ca Spiru Haret și Titu Maiorescu, ajunge la alfabetizarea unei jumătăți din populația țării și la formarea unei elite intelectuale, susține construcția unor rețele de căi ferate, de drumuri și de comunicații prin telegraf și telefon, demne de o țară europeană dezvoltată ș.a.

Am afirmat la Ziua Culturii Naționale că, de-a lungul veacurilor, credința noastră creștină (aproape bimilenară) și limba noastră romanică au reprezentat cei doi piloni ai dăinuirii poporului român, ai culturii noastre, în același timp, elementele esențiale prin care ne-am integrat în cultura și civilizația europeană.

Cu aceeași ocazie, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel, Întâistătorul Bisericii Ortodoxe Române, ne-a adresat un mesaj, cu toată înțelepciunea sa, asupra credinței noastre creștine, care se păstrează în toate satele și orașele Țării, prin atâtea și atâtea lucrări misionare comune ale clerului și mirenilor pentru păstrarea culturii românești.

Biserica și Academia Română sunt cele două instituții fundamentale ale statului, strâns legate prin aceleași obiective de promovare a Credinței (într-un singur Dumnezeu), Unității naționale, de cultivare a culturii și de respectare a marilor valori ale neamului românesc. Academia Română a fost, atât prin componență, cât și prin obiectivele sale, „*mărețul arbore al culturii și sintezei etnice a neamului românesc*”, după cum se exprima un alt Președinte al Academiei Române, dr. Constantin I. Istrati.

Unii dintre marii făuritori ai Unirii Principatelor Române au fost și creatori ai Academiei Române: Vasile Alecsandri, autorul poeziei *Hora Unirii*, memorialistul George Sion, publicistul C.A. Rosetti, viitorul mare om politic Ion C. Brătianu, istoricul și marele om politic Dimitrie A. Sturdza (al cincilea Președinte al Academiei Române), medicul și botanistul Anastasie Fătu, cel dintâi președinte al Secțiunii științifice, juristul Constantin A. Crețulescu și episcopul istoric Melchisedec Ștefănescu, autorul înflăcăratei predici intitulată *Jertfă pentru Unirea Principatelor*.

Ca și Biserica Ortodoxă Română, Academia Română și-a manifestat, de-a lungul anilor, rolul fundamental de apărare și de dezvoltare a valorilor

spirituale naționale, a limbii, a tradițiilor și moștenirii trecutului. Episcopul Melchisedec Ștefănescu o caracteriza ca „*un centru de lumină și știință românească*”. Marile realizări ale Academiei Române în toate domeniile culturii și științei au definit-o ca un corp de elită al inteligenței românești, dar, mai înainte de toate, un focar de unitate și spiritualitate românească.

În acest an se împlinesc 500 de ani de la reforma lui Martin Luther, moment dureros pentru bisericile surori. Această reformă a adus însă și un puternic imbold în studiul mai profund al *Bibliei* (Luther fiind un teolog foarte serios) și la o mișcare de traducere și răspândire prin tipar (Guttenberg) a *Bibliei* în limbile popoarelor (inclusiv în limba română). Suntem în Săptămâna de Rugăciune pentru Unitatea Creștină și creștinii din lumea întreagă se roagă împreună. Tema Săptămânii de Rugăciune pentru Unitatea Creștină din anul 2017 este „*Împăcarea – dragostea lui Hristos ne stăpânește*” (2 Corinteni 5,14). Cred în puterea Cuvântului de învățătură care se ține la fiecare altar și care poate aduce Pacea, binele comun și unitatea, acolo unde există vrajbă. Noi, românii, avem nevoie de ele într-o lume prea secularizată și învrăjbită.

Academia Română a încheiat în decembrie 2016 „**Strategia de dezvoltare a României pentru următorii 20 de ani**”. Lucrarea este o strategie de post-aderare la Uniunea Europeană bazată pe trei concepte fundamentale: *convergența (unitatea) internă, păstrarea culturii românești și echilibrul între integrarea demnă până la o poziție a Țării în Uniunea Europeană la nivelul resurselor ei și al identității sale naționale*.

Academia Română afirmă în Strategie realizarea unuia dintre cele mai de seamă proiecte de dezvoltare a României pe termen lung: **cel legat de cultura românească privită între național și universal**, cu obiective bine definite în domeniul școlii și al educației, al atragerii spre cultură a populației țării, în special a tinerei generații, al culturii electronice, al afirmării contribuțiilor oamenilor de știință și de cultură români la patrimoniul cultural universal. Astfel, **Academia Română a fost și continuă să fie garantul menținerii și promovării culturii naționale și al afirmării ei în lume**.

Unirea din 24 ianuarie 1859 – „*actul energic al națiunii române*” – să fie pentru toți model și îndemn de urmat.

Doamne, binecuvântează România, luminează-ne și unește-ne în ceea ce facem pentru Țară!

Învățămintele unei „zile de aur”*

Acad. Dan Berindei

Președintele Secției de științe istorice și arheologie

În existența fiecărui popor există date memorabile, puncte de reper pentru a urmări etapele ființării și momentele de vârf ale evoluției sale. La români o astfel de dată este și 24 ianuarie 1859, ziua Unirii, când cele două principate, ființând de aproape o jumătate de mileniu, s-au unificat, contopindu-se într-o singură entitate statală – România. Introducerea acestei date printre sărbătorile naționale și aniversarea ei în fiecare an sunt menite să țină trează o conștiință națională față de un factor fondator esențial.

Ne aflăm în fața unui paradox istoric! Timp de veacuri românii și-au dus o existență în state și chiar în țări diferite. Situați „în calea răutăților”, la o margine de continent, ei nu s-au putut strânge într-o singură entitate, cum au putut s-o facă vecinii ai lor, și au fost sortiți la existențe paralele. Dar, totodată, situația lor insulară, fiind singurul popor din această parte a Europei care a purtat pecetea Romei, a determinat ca unitatea lor spirituală, trăsăturile specifice și unitatea ființării să fie constant evidente. Lipsiți de dialecte în spațiul dacic, vorbind și conservând limba lor romanică, uniți prin tradiții și obiceiuri și purtând un nume amintitor al Cetății Eterne, ei și-au conservat ființarea și o statornică conștiință de neam.

O efemeră unificare prin îndrăzneala, curajul și dibăcia lui Mihai Viteazul a rămas în conștiința românilor ca un moment crucial al ființării lor, dar strângerea lor ireversibilă în cadrul unui singur stat n-a putut fi inițiată decât în 1859, moment memorabil, fondator, pe care românii sunt dator să-l cinstească în tot cursul existenței lor. A fost însă vorba de un proces laborios, de lungă durată, care n-a putut fi finalizat decât în perioada

modernă, când, succesiv, numeroase popoare ajunse la un stadiu de evoluție corespunzător au devenit națiuni moderne și s-au realizat state naționale.

Pentru români a fost un fenomen firesc, înfăptuit aproape de la sine, legăturile interromânești fiind constante și limba comună unindu-i, ca și singularitatea lor, situația lor insulară, o cultură comună, un fel de a fi și un lanț de tradiții și obiceiuri, unele cu rădăcini milenare, o importanță deosebită unificatoare avându-l și fenomenul transhumanței.

Cu toate acestea, lucrurile nu s-au desfășurat de la sine, condițiile istorice generale fiind departe de a favoriza procesul unificării românilor, mai ales când întreaga arie a ființării lor a fost supusă presiunilor constante ale unor mari puteri, care-și urmăreau, ca totdeauna, propriile obiective de expansiune. Părți însemnate ale românilor au fost supuse în mod nemijlocit dominației străine, dar ei au izbutit, cu toate acestea, ca pe circa două treimi din teritoriul lor să întemeieze state ale lor: Țara Românească și Moldova și atunci când Europa de Sud-Est a fost cucerită de otomani aceste mici state au reușit să-și păstreze ființa și mai mult decât atât: domni, clasa stăpânitoare, propria administrație.

Timp de veacuri, cele două state românești au avut o existență paralelă și „împletită” și odată cu perioada modernă au fost polii statali ai națiunii. Semnificative au fost și domniile alternative sau succesive în cele două capitale și deplasările – ca și legăturile matrimoniale – clasei conducătoare boierești dintr-o țară românească în cealaltă. Dar legături au fost păstrate și dezvoltate la nivelul întregii românități, Transilvania reprezentând un

*Alocuțiune susținută la sesiunea organizată cu ocazia sărbătoririi Unirii Principatelor Române (24 ianuarie 2017, Palatul Patriarhiei Române)

neconținut izvor de românitate pentru întreaga arie a vechii Dacii.

Sentimentul unicității, ca și propria denumire evocatoare a originii, reprezentau cu veacuri în urmă expresii ale unor profunde convingeri. „*Rumân înseamnă romanus și unul, când întreabă pe celălalt despre limbă – evidenția Miron Costin în a doua jumătate a veacului al XVII-lea, acum aproape patru veacuri – zice până în ziua de azi: știi rumânești? ceea ce este aproape: «scis romanică?!», nu zice «moldovenește». Și numai acei care au trecut în aceste două țări și-au schimbat numele în muntean și moldovean, dar cei rămași pe loc în Ardeal au păstrat neschimbat numele cel vechi și se mândresc și astăzi cu numele rumâni...»*

Trecerea de la sentimentul de neam la cel de națiune a însemnat și adoptarea unei noi atitudini. De la o convingere oarecum pasivă, purtată timp de veacuri, s-a trecut treptat la urmărirea unor obiective întemeiate pe ființarea unitară a tuturor românilor, ceea ce va deschide drumul constituirii unei *Românie*, patrie unică a românilor. Deschizătoare de drum a fost Școala Ardeleană, cărturarii transilvani fiind stegarii deșteptării națiunii. Din veacul al XVIII-lea a început să fie dată bătălia unificării, în care aveau să se angajeze românii de pe tot întinsul teritoriilor locuite de ei, exclusiv sau majoritar.

În secolul al XIX-lea, veac al naționalităților, obiectivul realizării unității confundându-se cu întreaga națiune a fost însușit treptat de ea. Deși în mod constant gândul unității integrale s-a accentuat, primul obiectiv al luptei naționale a fost ceea ce intra în ordinea firească: unirea celor două state rumânești existente, aflate într-o situație apropiată în privința rânduielilor interne, dar și a ordinii internaționale. Beneficiind timp de veacuri de statalitate, supuse amândouă suzeranității sultanului otoman, care a cunoscut un proces de slăbire în acel veac eliberator – al XIX-lea –, având structuri identice sau foarte apropiate pe toate planurile, Țara Românească și Moldova au ales calea unificării ca obiectiv fundamental.

N-a fost un drum ușor, deoarece constituirea unui stat național venea în contradicție cu țelurile expansioniste ale marilor puteri învecinate, dar clasa conducătoare a vremii s-a dovedit la înălțimea împrejurărilor, unificarea fiind pregătită cu tact și înțelepciune.

Un rol hotărâtor în generalizarea sentimentelor naționale l-a avut Revoluția din 1848, pregătind procesul istoric care se impunea neapărat societății românești în ansamblu și în primul rând unirea celor două principate. Deplasarea atenției marilor puteri, inclusiv a celor care nu erau vecine spațiului românesc, spre Sud-Estul Europei a contribuit la perfectarea primei etape a procesului de unificare. Zona a devenit predilectă și pentru alte puteri și n-a mai rămas un monopol al marilor ei vecini. Importantă a fost și trecerea problemei viitorului românilor în atenția Franței, care avea să fie favorabilă constituirii unui stat de sorginte latină în această parte a continentului.

Dar factorul principal al înfăptuirii unității rumânești pe plan statal aveau să fie românii ei înșiși. Obiectivul Unirii Principatelor a devenit țelul fundamental pentru toți românii, nu doar pentru moldoveni și munteni, cu toții văzând în mod îndrituit în realizarea acestei unificări un temei pentru desăvârșirea Unirii celei Mari. Este greu ca astăzi, când, din păcate, nepăsarea domină societatea românească, să putem înțelege forța pe care au avut-o atunci românii în a-și exprima dorința de unificare, reflectată în adunările publice, în cuvântările susținute în presa vremii, în înfruntarea cu mult curaj a adversarilor Unirii, interni și externi. Impresionantă a fost și constanța, timp de mai mulți ani, a acestor simțăminte. Oricum, un mic popor, împărțit sub oblăduiri diferite, a știut și a putut să impună soluția sa unei probleme care căpătase dimensiuni internaționale. Este o lecție a trecutului, care n-ar trebui uitată!

Un alt învățământ fundamental l-a reprezentat tăria societății – aflate și atunci în tranziție – de a se exprima cu dârzenie, *dar în limitele posibilului*. Au existat și separatiști, dar unioniștii au fost neîndoiește majoritari și au avut tactul și capacitatea de a-și impune punctul de vedere, ținând însă seama de conjunctură și reușind să evite intervenții ostile din afară. Ar mai fi de remarcat că și separatiștii aveau la temeiul opiniilor lor sentimente de dragoste de țară, văzute însă prea restrâns.

A fost vorba de o acțiune complexă, nu doar de ștergerea unui hotar anacronic. Unirea a fost legată de un amplu proces de reformă, de transformări fundamentale, unele aflate în curs, iar altele, care au putut fi inițiate tocmai în noile

împrejurări. România avea să fie o *altă* alcătuire statală, în comparație cu cele două state din care era formată. Procesul de unificare și modernizare a cunoscut un salt apreciabil și noul stat s-a înscris firesc printre statele care urmau să obțină într-un viitor apropiat un alt statut internațional.

Ziua de 24 ianuarie mai transmite un învățământ fundamental, acela al dăruirii către țară și al jertfei patriotice. Miile și zecile de mii de unioniști au reprezentat o realitate și lor li se datorează acea succesiune de evenimente și astăzi impresionantă. Alegerile pentru Adunările ad-hoc, activitatea acestora pentru construirea planului de acțiune al națiunii pe temeiul programului pașoptist, exprimarea cu tact, dar și cu îndrăzneală, a țărilor fundamentale menite să ducă la constituirea României moderne, noile alegeri pentru realizarea celor două Adunări electivă și apoi îndrăzneța alegere în fruntea noului stat a unui om al noilor timpuri deșteptătoare, atât la Iași, cât și la București – această din urmă elecțiune fiind de fapt cea a deplinei biruințe a țărilor noi – au fost tot atâtea evenimente decisive.

Simțămintele care au însuflețit în ansamblu societatea românească din acea vreme sunt vrednice de admirație și astăzi, la peste un veac și jumătate. Românii, indiferent de locul lor de ființare, s-au implicat spiritual în lanțul de evenimente și de eforturi, care au fost străbătute și asumate, cu pasiune și dăruire de la munteni și moldoveni la ardelenii care i-au susținut pe frații lor, unii dintre ei luptând chiar în primele rânduri. De asemenea, toate categoriile sociale ale acelor vremuri de tranziție au văzut în Unire leacul universal al problemelor lor specifice și trebuie mărturisit că aveau în mare măsură dreptate. De la boierii patrioți la clăcașii care-și așteptau eliberarea, de la pătura mijlocie care se dezvoltă la o

intelectualitate tânără și viguroasă, urmărindu-și propria ascensiune, dar cu însuflețire patriotică și mai puțin egocentrism, societatea românească a arătat din plin sentimentele ei de susținere a unei României care începuse a se afirma.

Prin bunăvoința și înaltele simțiri ale Preafericitului Patriarh Daniel, sărbătorim momentul festiv al „zilei de aur” – cum au caracterizat contemporanii evenimentele înnoitoare din 24 ianuarie 1859, când prin voința, curajul, dibăcia și mai ales dăruirea românilor pe harta Europei a apărut România, stat național și modern al unui popor mult încercat, dar și biruitor, prin dubla alegere a lui Alexandru Ioan Cuza – *chiar în locurile realizării marelui moment*. Este însă necesar ca lucrurile să fie văzute în desfășurarea lor exactă. Toți românii au fost implicați în lupta de neuitat a acelor ani, care s-a desfășurat, direct ori indirect, în întreg spațiul dacic și, în primul rând, în mod firesc, în Moldova și Țara Românească, dar zilele fierbinți din ianuarie 1859 au avut loc în viitoarea capitală a statului care lua ființă, *în București*.

Aici a fost dată bătălia hotărâtoare, care avea să încununeze o perioadă istorică. Era iarnă, dar mii de țărani din județele mai apropiate au venit și au stat neclintiți, înfruntând nopțile în cojoacele lor, mii de orășeni din toate categoriile sociale au susținut soluția gândită de conducătorii patrioți, iar Europa a asistat la manifestarea simțămintelor și dorințelor lor, exprimate intransigent de peste 30 000 de oameni, într-un oraș care nu număra decât puțin peste 100 000 de locuitori. Acelor oameni le datorăm, noi, generațiile succesoare, nepieritoare recunoștință.

Să nu uităm faptele înaintașilor, ale tuturor românilor acelor vremuri, să nu uităm – mai ales noi și urmașii noștri – cum s-a făurit această țară, iar jertfele și dăruirea lor să ne fie de nepieritoare învățături!

Biserica și Unirea Principatelor*

Acad. Mircea Păcurariu

În decursul istoriei noastre, n-a existat o unitate „politică-teritorială” a românilor, ci doar una de limbă, de credință și de cultură, dar care a constituit un factor puternic în pregătirea unirii din 1859 și apoi a celei din 1918. Această „unitate spirituală” s-a manifestat mai cu seamă printr-un schimb neîncetat de țărani, ciobani, negustori, preoți și călugări, copiiști de manuscrise, tipografi, zugravi de biserici, care circulau mereu prin trecătorile Carpaților dintr-o țară în alta, ducând cu ei același grai, aceeași credință și același suflet românesc. Țărani și ciobani transilvăneni au întemeiat sate noi, cu bisericile lor, la sud sau la răsărit de Carpați, până în Dobrogea; credincioși din Transilvania au întemeiat noi așezări monahale, mai ales în Țara Românească. La rândul lor, mai mulți domni munteni sau moldoveni au ctitorit biserici și mănăstiri în Transilvania, cum au fost catedrala și reședința mitropolitană din Alba Iulia, ctitorite de Mihai Viteazul, domnul Unirii, biserica din Turnu Roșu-Sibiu, a lui Matei Basarab, bisericile din Făgăraș și Ocna Sibiului și mănăstirea de la Sâmbăta de Sus ale lui Constantin Brâncoveanu, bisericile din Vad și Feleac, ctitorite de domnii moldoveni. Iar călugării și călugărițele din Transilvania au întemeiat noi așezări monahale dincolo de Carpați, sau au fost în mănăstirile din Predeal, Cheia, Suzana, Stănișoara sau Cocoș din Dobrogea. Unii ierarhi munteni sau moldoveni s-au ridicat întru apărarea ortodoxiei în Transilvania în fața prozelitismului altor culte. Între ei, pomenim doar pe mitropolitul Varlaam al Moldovei, cel care a convocat un sinod al ierarhilor din ambele țări extracarpătice, la Suceava sau la Iași și care a aprobat apoi cunoscuta lucrare *Răspuns împotriva Catehismului calvinesc*, tipărit la Târgoviște; în prefață mitropoli-

tul se adresa „creștinilor din Ardeal și cu noi de un neam”.

Un factor deosebit de important care a contribuit la formarea conștiinței de unitate românească și ortodoxă l-a constituit *cartea bisericească*, difuzată în toate teritoriile locuite de români. De pildă, *Cazania* lui Varlaam din 1643 a ajuns în peste 400 de exemplare în Ardeal, după cum s-a întâmplat și cu reeditarea ei de la Alba Iulia din 1699 (*Chiriadromionul*), tipărită cu sprijinul lui Constantin Brâncoveanu și al lui Antim Ivireanul și care s-a reeditat apoi la București și Râmnic.

Prefețele vechilor cărți bisericești au avut același rol în afirmarea și promovarea unității românești. Să ne gândim la „cuvântul înainte” al lui Vasile Lupu la *Cazania* lui Varlaam, la predosloviile *Noului Testament* de la Alba Iulia, la *Biblia* de la București, la cele 12 *Mineie* de la Râmnic din 1776–1780, care apoi au fost reeditate la Buda, Mănăstirea Neamț și Sibiu.

Conștiința unității apare în lucrările unor cărturari din toate cele trei țări: Grigore Ureche, Miron Costin, Dimitrie Cantemir, Constantin Stolnicul Cantacuzino, Inochentie Micu, Samuil Micu, Gheorghe Șincai și Petru Maior.

La începutul secolului al XIX-lea, Tudor Vladimirescu cerea colaborarea cu Divanul Moldovei „ca unii ce suntem de un neam și de o lege”. Ideea de unitate românească apare până și în Regulamentele Organice ale Țării Românești (art. 371) și ale Moldovei (art. 425), cu un cuprins aproape identic.

Conștiința unității românești se afirmă cu și mai multă putere, mai ales în cursul Revoluțiilor din 1848, prin Nicolae Bălcescu, Ion Heliade Rădulescu, C.A. Rosetti, Dimitrie Bolintineanu, Mihail

*Alocuțiune susținută la sesiunea organizată cu ocazia sărbătoririi Unirii Principatelor Române (24 ianuarie 2017, Palatul Patriarhiei Române)

*Palatul Patriarhiei Române
Unirea Principatelor Române – 24 ianuarie 2017*

Kogălniceanu, Costache Negri, August Treboniu Laurian, Aron Pumnul, Aaron Florian și alții.

Noi perspective care să ducă spre o unitate politică se înregistrează după Războiul Crimeii din 1853–1856. Tratatul de pace încheiat la Paris în februarie-martie 1856, între cele „șapte mari Puteri” ale Europei de atunci, s-a ocupat și de „Principatele dunărene”, Țara Românească și Moldova. Între altele, se prevedea:

1) Înființarea unei „Comisii europene” cu sediul la București, cu reprezentanți ai celor șapte Puteri, care să se ocupe cu situația Principatelor și să facă propuneri în vederea reorganizării lor.

2) Convocarea unor „Divanuri sau Adunări ad-hoc”, în ambele Principate care să facă propuneri pentru organizarea lor, conform dorinței românilor.

În iulie 1856, în locul celor doi domni care își încheiau domnia de șapte ani, au fost numiți „caimacami”, deci loțiitori, și anume: Alexandru Dimitrie Ghica în Țara Românească și Teodor Balș, urmat de Nicolae Vogoride în Moldova, amândoi conservatori și antiunioniști.

Datorită prevederilor Tratatului de pace de la Paris, s-a pus cu și mai multă însuflețire problema

unirii celor două țări. Pretutindeni s-au format comitete unioniste, la Iași, București și alte orașe, care urmăreau să asigure victoria unioniștilor în alegerile pentru Adunările Ad-hoc. Au apărut mai multe ziare care militau pentru Unire: „Dacia Literară”, „Steaua Dunării”, „Naționalul”, „Zimbrul” ș.a. Lupta cea mai dâră a dus-o partidul unionist din Moldova, care s-a confruntat cu împotrivirea și abuzurile caimacamilor Teodor Balș (1856–1857) și Nicolae Vogoride (1857–1858), sprijiniți de reprezentanții partidului separatist și mai ales de cele trei Puteri potrivnice Unirii (Austria, Anglia și Turcia), care, din interese economice și politice, doreau menținerea stărilor de lucruri existente. Atenția lor s-a îndreptat mai mult asupra Moldovei, căci era suficient refuzul unei țări, pentru a cădea plănuita combinație a Unirii.

În cursul acestor agitații și lupte pentru Unire, clerul s-a alăturat partidului unionist, sprijinindu-i cu căldură toate acțiunile. Printre cei mai de seamă susținători ai Unirii se numără chiar Întâistătătorul Bisericii moldovene, mitropolitul Sofronie Miclescu. La cererea sa, arhimandritul Neofit Scriban, pe atunci profesor la Seminarul

de la Socola, a scris lucrarea *Unirea și neunirea Principatelor*, în care prezenta avantajele de ordin bisericesc, politic, administrativ și economic pe care le-ar aduce Unirea. Fiind combătută de separatiști, Neofit Scriban a scris a doua lucrare, intitulată *Foloasele Unirii Principatelor Române* (ambele publicate inițial în ziarul „Zimbrul”).

Un alt distins slujitor al clerului, arhimandritul Melchisedec Ștefănescu, pe atunci rector al Seminarului din Huși, a rostit, în Catedrala episcopală din Huși, o înflăcărată predică în sprijinul Unirii, *Jertfă pentru Unirea Principatelor*, tipărită în ziarul „Steaua Dunării” de la Iași.

Înființându-se un Comitet al Unirii la Iași, format din patrioții timpului, s-au primit numeroase acte de adeziune la programul său din diferite zone ale țării. Între semnatari, apar și numele multor slujitori ai Bisericii: ierarhi, egumeni, profesori de seminar, protopopi, preoți de mir și călugări. Comitetul Unirii din Iași l-a trimis pe arhimandritul Neofit Scriban la București pentru a lua contact cu membrii Comitetului Unirii de acolo și a stabili acțiuni comune de urmat în viitor.

În anul 1857, ajungând la conducerea provizorie a țării caimacamul Nicolae Vogoride, s-a declanșat o prigoană dură împotriva unioniștilor. S-a propus chiar înlăturarea mitropolitului Sofronie din scaun, împotriva căreia a protestat până și ambasadorul francez la Istanbul. Alți clerici au fost înlăturați din posturile de conducere pe care le dețineau, cum a fost arhiereul Filaret Scriban, rectorul Seminarului de la Socola, reintegrat însă la scurt timp, preotul Gheorghe Dimitriu, protopopul ținutului Tecuci și alții.

În vara anului 1857, au avut loc alegerile pentru Divanul Ad-hoc. Din cauza abuzurilor și a falsurilor comise de caimacamul Nicolae Vogoride și de oamenii săi, mitropolitul Sofronie și numeroși egumeni și preoți care aveau drept de vot au refuzat să ia parte la alegeri; din 138 de preoți din Iași, 120 s-au abținut de la vot, iar la Roman din 25 de preoți, s-au prezentat numai doi. Alegerile reprezentanților clerului din Iași, Roman și Huși, precum și ai egumenilor mănăstirilor „neînchinat” s-au făcut cu amenințări, cu falsuri, cu înlăturarea unor preoți din listele de alegători. În același mod au avut loc și alegerile proprietarilor – mari și mici, – ale orașenilor și ale țăranilor clăcași, încât au ieșit biruitori separatiștii. În urma acestor alegeri, s-au ridicat numeroase proteste (între alții, a protestat energic și mitropolitul Sofronie) atât în țară, cât și din partea

(Franța, Rusia, Sardinia, Prusia). În fața acestora, Turcia a fost nevoită să anuleze alegerile ilegale și să se efectueze altele.

La noile alegeri, care s-au desfășurat în deplină legalitate, clerul și-a ales pe cei mai vrednici reprezentanți în Divanul Ad-hoc. Din partea ierarhiei erau membri de drept: mitropolitul Sofronie Miclescu, căruia îi era încredințată conducerea lucrărilor Divanului, arhiereul Nectarie Hermeziu Sotiriupoleos, loțiitor de episcop la Roman, și arhiereul Ghenadie Șendrea Tripoleos, loțiitor de episcop la Huși. Pe lângă acești trei membri de drept, au fost aleși alți doi deputați din partea egumenilor mănăstirilor neînchinat (arhiereii Filaret Scriban de la Socola și Calinic Miclescu de la Slatina) și trei deputați din partea clerului din orașele-reședințe de eparhii: arhimandritul Neofit Scriban la Iași, arhimandritul Melchisedec Ștefănescu la Huși și preotul Dimitrie Matcaș la Roman. Restul clerului de mir și monahal n-a avut dreptul să participe la alegeri.

Lucrările Divanului s-au deschis la 22 septembrie st. v. 1857, fiind precedate de Te-Deum la Biserica Sfântul Nicolae Domnesc din Iași, săvârșit de mitropolitul Sofronie, când arhimandritul Neofit Scriban a rostit o impresionantă predică, cu îndemnuri la unire. În celelalte biserici din Moldova s-au oficiat Te-Deum-uri, cu rostirea unei rugăciuni speciale pentru acest eveniment. Ședințele Divanului au fost deschise printr-o cuvântare a mitropolitului Sofronie, în care vorbea, între altele, și de unirea celor două țări: „*Moldo-românii de astăzi sunt toți tot una – spunea el –, ei au o origine, un sânge, o patrie, o istorie, o credință, un Dumnezeu. Să ne silim dată să fim așa, ca să fim vii și ca să învieze întru noi iubita noastră Patrie*”. Trebuie menționat că Divanul era format din 34 de reprezentanți ai marilor proprietari, 17 ai micilor proprietari, 31 de orașeni, 17 țărani și opt reprezentanți ai clerului.

Deputații clerului au avut un rol însemnat în lucrările Divanului, votând reformele și alte măsuri propuse și luând cuvântul pentru sprijinirea acestora.

În memorabila ședință din 7/19 octombrie 1857, Mihail Kogălniceanu a prezentat un proiect de rezoluție care cuprindea „dorințele fundamentale” ale românilor moldoveni:

- autonomia și neutralitatea celor două Principate;
- unirea lor într-un singur stat sub numele de România;
- prinț străin în fruntea țării;

– guvern reprezentativ și constituțional.

Proiectul a fost adoptat cu mare însuflețire, cu 81 de voturi. Au fost „împotriva” doar logofătul Alecu Balș, „*proprietar a 80 000 fălcii de pământ*”, și locțiitorul de episcop de Roman, Nectarie Hermeziu.

În ședințele din 20–21 decembrie s-a adoptat un program în 14 puncte, referitor la viitoarea organizare bisericească, între care, la loc de frunte, figura și autocefalia Bisericii moldovene. În ședințele care au avut loc cu privire la raporturile dintre proprietari și săteni – cu citirea unei impresionante jalbe a sătenilor – aceștia au fost sprijiniți de mai mulți deputați clerici, ei înșiși provenind din familii de preoți sau de țărani, deci care cunoșteau viața țăranilor clăcași.

În adunarea electivă, care a ales pe Alexandru Ioan Cuza ca domn, clerul a fost reprezentat numai prin mitropolitul Sofronie, care era președintele ei. Întrucât în ședința din 5/17 ianuarie 1859 urma să se aleagă noul domnitor, s-a săvârșit Te-Deum la Biserica Sfântul Nicolae Domnesc, unde a rostit o predică tot arhimandritul Neofit Scriban. Mitropolitul Sofronie, care a prezidat ședința, a proclamat domn pe colonelul Alexandru Ioan Cuza.

Lucrările Adunării Ad-hoc de la București s-au deschis la 30 septembrie st. v. 1857. Erau aleși 28 de mari proprietari, 14 mici proprietari, 20 de orașeni, 15 țărani și zece reprezentanți ai clerului.

Clerul din Țara Românească a avut aceeași atitudine patriotică între anii 1856–1859. Episcopii Calinic al Râmnicului și Filotei al Buzăului au adresat câte o circulară protopopilor, îndemnându-i să ceară preoțimii să înalțe rugăciuni pentru unirea românilor. Arhimandritul Iosafat Snagoveanu, care participase și la Revoluția de la 1848, deși se afla la Paris, ca slujitor al capelei române de acolo, a adresat un cald îndemn preoților din țară, pentru unire.

Alegerile de deputați în Divanul Ad-hoc s-au desfășurat fără incidente. Pe lângă cei patru membri de drept, adică mitropolitul Nifon și episcopii Calinic al Râmnicului, Filotei al Buzăului și Climent al Argeșului, au mai fost aleși: arhimandriții Atanasie Stoenescu de la Sadova și Ieronim de la Bistrița, din partea egumenilor mănăstirilor neînchinat, și protopopii Iancu Sachelarie din București, Constantin „protonotariul” Episcopiei de la Râmnic, Vasile Serea „catihetul” de la Buzău

și Constantin iconomul de la Argeș din partea preoților din orașele-reședințe de eparhii. Ca și la Iași, la 30 septembrie 1857, ziua deschiderii Divanului, s-a oficiat un Te-Deum la Mitropolie, cu citirea unei rugăciuni anume întocmite pentru acest important eveniment (tipărite și împărțite și la celelalte biserici).

Deschizând lucrările Divanului, mitropolitul Nifon a rostit o cuvântare ocazională, în care spunea, între altele: „*Toți suntem români. Aceleași simțăminte ne leagă, același sânge ne unește. Toți avem o patrie înaintea. Să avem și un cuget și un scop, să ne însuflețim de aceeași dragoste și de aceeași sfântă credință, ca cerul să binecuvânteze ostenele noastre*”.

În Divanul Ad-hoc al Țării Românești n-au fost discuții atât de rodnice ca la Iași. De fapt, nici n-a luat în dezbatere reformele interne, ci s-a limitat la formularea punctelor fundamentale în privința viitoarei organizări a țării, între care și Unirea Principatelor. Un rol mai activ a avut episcopul Filotei, care a lucrat în diferite comisii. Ceilalți au votat cu însuflețire toate măsurile propuse.

Mitropolitul Nifon și cei trei sufragani ai săi au făcut parte și din Adunarea electivă a Țării Românești. Ședința din 24 ianuarie 1859 a fost prezidată de mitropolitul Nifon, care a proclamat domn pe Alexandru Ioan Cuza. O delegație a Adunării, în frunte cu episcopul Climent, s-a deplasat la Iași, prezentând lui Alexandru Ioan Cuza actul de alegere ca domn al Țării Românești. La venirea în Țara Românească, la începutul lunii februarie 1859, Cuza a fost întâmpinat cu mare însuflețire de populație, în frunte cu slujitorii altarelor.

Ierarhii și clerul din Țara Românească și Moldova au adus o contribuție importantă la realizarea Unirii celor două țări românești, ca deputați în Divanurile Ad-hoc și în Adunările electivă, prin trimiterea de pastorale, prin articole și apeluri în presa timpului, prin întocmirea și săvârșirea de rugăciuni speciale, prin îndrumarea credincioșilor.

Slujitorii Bisericii au avut aceeași atitudine patriotică și în cursul Războiului de Independență din 1877/1878, dar mai ales în anii Primului Război Mondial, care s-a încheiat cu actul memorabil al unirii tuturor românilor de la 1 Decembrie 1918.

Rolul spiritual al romanului românesc*

Acad. Nicolae Breban

Sunt extrem de onorat și de emoționat de această alăturare a două mari instituții ale națiunii și statului român, instituții organice amândouă, pentru că au un scop comun – unitatea și legitimitatea acestui neam – Biserica Ortodoxă Română și Academia Română.

Se unesc aici două principii fundamentale, cel de credință și cel de vocație. Credința creștină, credința pe care o slujește de secole această mare Biserică Națională, stâlp al neamului nostru, Biserica Ortodoxă Română, eu o văd în primul rând ca o credință, ca o certitudine a mântuirii individuale, a originii divine a lui Iisus și a învățăturilor creștine și a cutumelor, a tradițiilor Sfinților Părinți, dar o văd și ca o credință a acestui neam.

Am fost prea umiliți, prea loviți, prea nebăgați în seamă, noi cei care visam odată să fim împreună de o parte și de alta a Carpaților, la nord de Dunăre, noi care printr-un miracol am păstrat acest idiom latin, după *latina vulgata*, noi ce eram uniți doar de felul în care vorbeam. Vă dați seama de câtă luptă a fost nevoie ca să devenim lucizi și mândri în cele câteva secole în care ne-am rupt de grafia și de limba slavonă, de grecii care ne-au stăpânit câteva secole aici în sudul României, sau de austro-ungarii noștri din Ardeal, sau de turcii, de tătarii și de rușii care năvăleau peste satele, peste bisericile și peste copiii moldovenilor.

Vocația noastră la Academie este și ea un fel de credință. Vocația cred că este forma cea mai înaltă a unui destin, capacitatea unui individ de a se dedica total, plener și uneori într-un dispreț desăvârșit față de toate atracțiile și necesitățile firești umane, pentru a îndeplini un scop care servește colectivității, neamului.

Acad. Nicolae Breban

Voi vorbi pe scurt despre rolul spiritual al romanului românesc – pentru că eu servesc de șazeci de ani această specie literară – și în ideea Unirii Principatelor, care a fost prima piatră de temelie a ceea ce urma să fie frumosul, mândrul și încă o dată luptătorul stat român, încă o dată prins și astăzi după atâtea talazuri ale istoriei și ale politicii europene, prins încă o dată într-o aparentă, cred eu, incertitudine a identității sale.

Romanul este și el o instituție europeană uriașă, fondată pe la 1830–1840 de un francez, Honoré de Balzac și de un rus, Conte Tolstoi. Ei doi, acești titani ai romanului, au scos această specie literară dintr-o zonă secundă și au instalat-o pe un altar foarte înalt până astăzi, ceea ce numim *alt roman*,

*Alocuțiune susținută la sesiunea organizată cu ocazia sărbătoririi Unirii Principatelor Române (24 ianuarie 2017, Palatul Patriarhiei Române)

ceea ce înțeleg eu, mai ales prin roman, capacitatea de construcție, de asamblare a unor elemente heteroclitice și crearea mai ales, de tipologie, crearea unor personaje emblematice, puternice, care prin ele însele își certifică existența.

Noi, românii, târziu am ajuns totuși să ctitorim un roman. După Primul Război Mondial, fiul învățătorului din satul Magheru, de lângă Năsăud, Liviu Rebreanu, a reușit după o tinerețe aventuroasă să încropească, să sudeze, să creeze prima construcție epică ce stă până astăzi în picioare, *Ion*. Acest roman a fost unul dintre stâlpii literaturii viitoare române, care a avut între cele două războaie o înflorire formidabilă și o galerie enormă de personalități. Dar în literatura lui Rebreanu se găsesc cel puțin două elemente, să le zicem așa, spirituale. Este acea scenă formidabilă pe care unii își permit să o ironizeze, momentul în care Ion sărută pământul. Și noi, ardelenii, în acest gest vedem și o altă semnificație, nu numai iubirea, nevoia, dorul de pământ al lui Coșbuc și Rebreanu și al altora, dar vedem și sărutul pământului românesc, care pentru acest Ion era, ca și pentru noi toți, un vis, un ideal. Vedeți, un cuvânt care astăzi nu se mai folosește, un cuvânt extrem de important în viața unui individ și a unei națiuni.

A doua formă de spiritualitate la Rebreanu este, bineînțeles, în *Pădurea spânzuraților*, în drama lui Apostol Bologa, care a ilustrat într-un fel drama fratelui său Emil, cel care a fugit din Imperiu. A vrut să fugă din Imperiu ca să ajungă la frații săi români și a fost spânzurat. Noi și astăzi fugim mereu din imperii. Este o fugă continuă, imperiile nu ne slăbesc, ba din dreapta, ba din stânga, nu ne găsim nici astăzi stabilitatea pe care o visau întemeietorii noștri.

În Moldova, stâlpul romanului a fost bădița Mihail Sadoveanu, un om de o imensă prolificitate epică, probabil cel mai mare scriitor – nu scriitor, că Eminescu este alături de el – cel mai mare prozator român, pentru că a reușit în toată opera sa să îmbine formele orizontale, de descriere a societății, a tipologiei, dar și pe cele verticale, ale istoriei.

La Sadoveanu vedem mai ales elementul istoric, cu Ștefăniță Vodă și toată istoria luptelor și a psihologiei războaielor, pe care s-a sprijinit Ștefan și ceilalți domnitori, și capacitatea de pictură, cum se spunea altădată în școli de pictură a acestui relief formidabil de armonios și teribil de bogat. Bogăția pământului nostru românesc ne este astăzi ca o fantomă, pentru că foarte multe corporații și foarte multe interese din altă parte vin la noi, tocmai interesate și incitate de această bogăție a subsolului și a solului. Bădița Mihail Sadoveanu a descris, a cântat ca și marele nostru Eminescu, pe care nu-l pomenesc aici. *Sigur, e și el atacat, cum este atacată Academia, cum este atacată Biserica noastră și Eminescu a fost atacat. Or, ce înseamnă de fapt o valoare istorică, când este acerb atacată? Nu este și asta un semn al valorii? Atacul continuu asupra aceluiași punct înseamnă că acel punct este un moment de rezistență, care unora li se pare absurd, altora li se pare depășit.*

Faptul că noi, bătrânii, – acum suntem cu toții mai mult sau mai puțin veterani ai unei idei, – credem încă în necesitatea unei națiuni. Și eu cred, sper și o spun în textele mele ultime; sper că Europa în viitor va avea un alt punct de atenție, de gravitație decât punctul economic și financiar, că va fi o Europă a națiunilor, cum o visa Friedrich Nietzsche: „*Das eine Europa*” – Europa Unită într-o comunitate care să nu-și piardă particularitatea, istoria, credința și neamul.

Costa Roșu, membru de onoare al Academiei Române, la 70 de ani

Nicu Ciobanu*

Lucrări monumentale țesute din firele nevăzute ale cunoașterii

Calea celui care prin scris încearcă să renască o lume, să însufle viață albului hârtiei, e tot atât de incertă precum drumul spre soare al florii de cais în diminețile reci de primăvară timpurie, cu atât mai mult dacă acesta este etnic minoritar și, în plus, român.

Am cunoscut pe atâția care, pe orizontul multicolor, dar înșelător, al minoritarului, nu că ar fi renăscut alte lumi, ci, de-a dreptul, posterității au lăsat raze de lumină intelectuală, literară, valori ale unei culturi, au creat opere de referință, repere incontestabile. Paradoxal, niciodată nu s-au bucurat de respectul acelei lumi pe care au scos-o din anonim! Și nu doar al acelei lumi, ci mai larg. Astăzi, însă, grație unei alte lumi care reprezintă un înalt reper intelectual, grație unei instituții, simbol al spiritualității – Academiei Române – asistăm la o cu totul altă experiență. Astăzi, înțelegem că înaltele recunoștințe sunt posibile, concrete și nu întârzie nici confirmarea lor. Astăzi, suntem martori, în cazul domnului Costa Roșu, că fructificarea deceniilor de scriere publicistică, de bibliograf, folclorist, este încununată cu cea mai valoroasă recunoștință – membru de onoare al Academiei Române. Pentru noi, românii din Banatul sârbesc, acest moment unic este de-a dreptul istoric.

Costa Roșu face parte dintre cei care au înțeles că decât să ne alegem cu tăcerea, care oricum se va așeza peste noi, mai întâi trebuie ca în câmpia bănățeană a spiritualității românești să renaști în semne – valori – care vor sfinți locul și omul. Prin care mâine posteritatea va recunoaște ziua de astăzi. Desigur, lucrările sale de referință sunt opere de o importanță incontestabilă, de o certă valoare documentaristică, inevitabile pentru valorificarea momentului românesc din Banatul sârbesc. *Dicționarul scriitorilor*

români din Voivodina, Lexiconul jurnalisticii românești, Lexiconul personalităților românești din Voivodina sau Bibliografia românilor din Voivodina, respectiv lucrările cu subiecte din folclorul literar, apoi Bisericile Ortodoxe Românești din Banatul sârbesc, Patrimoniul cultural al românilor din Voivodina, Vlahii din Muntenegru, Istroromânii sau pe urmele vlahilor din Croația, Românii din Voivodina și altele, sunt opere care concurează pentru locul de frunte în Biblioteca cărților noastre, care nu vor putea lipsi din reperele despre noi.

Astăzi, când vorbim despre contribuția lui Costa Roșu la cunoașterea și promovarea ființei identitare a românilor din Banatul sârbesc, desigur că vom greși dacă ne vom reține doar la un aspect, la cel de folclorist, sau publicist, la cel de bibliograf, la cel de jurnalist sau la cel de președinte fondator al Fundației Române de Etnografie și Folclor din Voivodina etc. Vom greși, pentru că este cu neputință ca azi și aici să elaborăm toate aspectele amintite, dar să cuprindem și totul ceea ce este relevant. De aceea, onorând momentul întâlnirii noastre, ne vom rezuma doar la constatarea că domnul Costa Roșu a conștientizat că ceea ce nu este înregistrat împărtășește soarta faptelor care nu s-au petrecut. Știm că nu puține sunt paginile scrise care au dispărut. Le mai putem recupera? Prea multe documente/evenimente au fost date uitării pentru totdeauna. Acestea sunt petele negre pe harta spiritualității noastre, uneori chiar cuvintele de legătură, necesare, în rostirea despre noi. Iată de ce erau necesare cărțile pe care le-a scris Costa Roșu.

Costa Roșu, în esență, nu a făcut altceva decât să nască lumi în care trebuiau să prindă viață dragostea și respectul față de propria ființă identitară, în care să germineze grija față de neuitarea de sine, să accentueze valorile, patrimoniul nostru cultural și spiritual. Prin acele lucrări, care sunt de referință,

ne-a oferit pagini de importanță capitală pentru lumea românului din Banatul de dincolo de Banat. Am fi nedrepti să cerem mai mult, pentru a-i recunoaște meritele incontestabile, dar să nu admitem că toate cele rămân adevărate repere, mărturii prețioase despre frământările, creația și valorile unei colectivități.

Pe Costa Roșu îl regăsim printre cei puțini, conștienți de mesajul care trebuie dat semenilor și posterității, astfel că întreaga operă pe care a reușit să o conceapă, chiar dacă este variată și complexă ca studiu de cercetare, se înscrie pe linia mesajului la baza căruia este respectul profund față de înaintași și admirația față de valorile contemporanilor, însă toate cele au un numitor comun – dragostea de neam.

Există o energie fascinantă, atunci când îl găsim de-a dreptul obsedat de folclorul literar pe care îl cercetează încă din adolescență (atât la românii din Banatul sârbesc, cât și în satele din Serbia de Răsărit). În cadrul Societății de Limba Română își aduce aportul la întocmirea celor două volume masive de folclor literar bănățean, iar la finele secolului trecut editează și prima carte de colinde românești, în anul 1999, pe care o amintim aici, pentru că vine în vremea când se petrece o renaștere a practicării obiceiurilor tradiționale. Această frumoasă „slăbiciune” față de folclorul literar face ca să-l găsim drept fondator și primul redactor responsabil al revistei „Tradiția” – unica publicație de etnografie și folclor, în limba română, din Serbia. Prin culegerea de folclor românesc din Banatul sârbesc (Colecție de folclor literar bănățean în versuri și în proză, apărută la Editura Eurostampa, Timișoara, 2010), Costa Roșu, ne oferă o culegere completă de folclor literar nu numai prin varietatea genurilor, ci și prin faptul că autorul ei vine cu amănunte, descrieri extrem de utile pentru reușita receptării textului. Această culegere renaște o lume aproape dispărută a românului așezat în Banatul sârbesc.

Un document eclatant al persistenței noastre în timp și spațiu, un monument al patrimoniului nostru cultural, creat din respirațiile atâtor generații necunoscute nouă și care cuprinde o paletă multicoloră de trăiri – unele creații fiind chiar mici perle literare. Fiecare culegere poartă „amprenta” spui-torului, vârsta, anul când a fost culeasă și localitatea, iar Costa Roșu, evident, s-a străduit ca în *Colecția de folclor literar bănățean* să cuprindă toate așezările populate cu români, astfel indicând aria de răspândire a creațiilor folclorice și care, în esență,

cuprinde cele trei zone folclorice românești (cea bănățeană, ardelenescă și oltenească) de pe teritoriul Banatului sârbesc. Acea lume a românului bănățean, transpusă în creațiile folclorice, atestă spiritul creator, extrem de nuanțat, iar culorile în care sunt îmbrăcate sunt o dovadă a profunzimii și diversității trăirilor, precum și a modalităților de exprimare. Într-o lume arhaică, creatorul popular nu întârzie la miracolul existențial, iar viața este trăită precum un spectacol pe care îl regizează conform imaginației și cunoștințelor sale despre lume, oarecum modeste, precare, primitive, însă, în plan creativ se dovedește a fi stăpân pe o puternică forță de imaginație și exprimare.

Creațiile populare cuprinse în această colecție, impresionante prin tematică, prin prezența pe o arie socială extrem de pestriță, prin momentele și trăirile pentru care au fost zămislite, sunt parte integrantă a ființei românului bănățean, fără de care nu s-a putut concepe viața de zi cu zi. Culegerea de folclor românesc din Banatul sârbesc o înțelegem drept elogiul care trebuie adus spiritului nemărginit, poetului popular – vocea căruia transmite vibrațiile unei întregi colectivități. Era necesar ca o parte din creația folclorică relevantă, prin acest volum, să fie smulsă din hăul uitării și al disprețului.

Totuși, se pare că opera capitală – măcar prin dimensiunile ei – care îi va marca întreaga activitate este *Bibliografia Românilor din Voivodina*. Concepută în douăsprezece volume, respectiv 22 de cărți masive și cu un total de aproximativ zece mii de pagini, ar trebui să aducă o imagine pe cât posibil de reală a vieții și creației spirituale a românilor de pe aceste meleaguri, de-a lungul unei perioade îndelungate de aproape două secole, oferind date concrete pentru valorificarea trecutului cultural și istoric al minorității noastre. Pornind de la mesajul, pulsațiile pe care, în timp, le-a adus mai cu seamă ziarul „Libertatea”, s-a inițiat editarea *Bibliografiei Românilor din Voivodina*, inclusiv a săptămânalului nostru, precum și a celorlalte publicații ale Casei. Proiectul bibliografiilor se naște în perioada anilor '90 ai secolului trecut, conștienți de sfârșitul secolului și al mileniului, și când, prin câteva proiecte editoriale, la Editura Libertatea, ne-am propus să lăsăm posterității date relevante despre noi. Desigur că *Bibliografia* amintită este cel mai ambițios proiect, inițiat prin 1993/94.

În cazul *Bibliografiei*, pe lângă importanța și valoarea pe care o are, în mod aparte trebuie subliniat și faptul că se respectă metodologia științifică de abordare a materialului bibliografic, ceea ce îi

asigură credibilitate, în plus toate bibliografiile sunt întocmite de echipe numeroase de bibliografi, ori, în cazul nostru, ele sunt alcătuite de un singur om – Costa Roșu, care, evident, și-a asumat acest risc în sensul eforturilor care trebuiau depuse la reușita proiectului. *Bibliografia* este o mică istorie în date *despre* și *cu* românii din Voivodina, despre oameni, locuri, fapte, evenimente. *Bibliografia* este și un bun „instrument”, prin care putem determina și evoluția presei noastre scrise, a genurilor care, de asemenea, au evoluat în timp, pe măsura în care, atât libertatea presei, cât și libertatea de gândire, era posibilă, acceptată și promovată tocmai de ziaristii „Libertății”. În paginile *Bibliografiei* vom descoperi pulsațiile etnicilor minoritari români, ale vieții sociale, politice, culturale, ale evoluției pe scara unor realizări, ca ansamblu, în zonele populate de români. Azi putem zice, de ce nu, că titlurile din paginile ziarului, precum niște notițe de subsol, cuprinse de *Bibliografia* săptămânalului „Libertatea”, ne atrag atenția și asupra unor rătăcirii de-a lungul timpului, pe care conținutul articolelor ni le dezvăluie ca și cum lumina descoperă petele acoperite de umbrele întinericului. De aceea, apreciem „cartea săptămânalului «Libertatea»”, precum o publicație a memoriei noastre mai sofisticate, la care va trebui să apelăm ori de câte ori peste criteriile valorice se depune praful vremii și al ignoranței.

Astăzi, datorită celor două cărți ale *Bibliografiei* Editurii Libertatea, precum și a *Bibliografiei* revistei „Lumina”, vom gusta atât din răcoarea dimineților timide, ale unor începuturi în care cuvântul scris, imprimat între copertele unei cărți, nu numai că și-a găsit respirația, cât și din consistența celor câteva zeci de mii de pagini care ne atestă continuitatea de peste jumătate de secol de carte care conturează spațiul vital al spiritului identitar. Cartea românească a cunoscut o evoluție atât în raport de etapa istorică, cât și cu mesajul și conținutul adus, în ritmul și pe măsura contextului și conjuncturii în care s-a manifestat întreaga comunitate etnică. Cei 60 de ani de carte românească ai Casei Libertatea au fost încununați cu peste 800 de unități bibliografice, reprezentând, în mare parte, 402 titluri cartea originală, 251 de traduceri, 159 de manuale școlare.

Cărțile editate de Costa Roșu au accentuat mai nuanțat varietatea prin care ființa minoritarului român a căutat să-și modeleze expresivitatea și setea de confirmare. Astfel, ne-am bucurat de următoarele apariții editoriale: *Dicționarul literaturii române din*

Voivodina, Personalități românești din Voivodina 1734–2004, Dicționar cronologic, Libertatea 1945–2010 etc., cărți prin care Costa Roșu s-a dovedit a fi singurul care a persistat și timp de câteva decenii a manifestat un interes continuu față de lexicografie. Însă, atunci când cercetătorul însetat de investigații cedează în fața jurnalistului, Costa Roșu dă viață unor pagini de reportaj, ne împărtășește dragostea repovestirii unor trăiri inedite ale spațiului fizic. Concret, ne dăruiește oglinzi prin care cunoaștem lumea prin sensibilitatea peniței.

Niciodată nu vom putea ști care din dăruirile sale îi sunt cele mai îndrăgite, mai valoroase. Cele pe care le aduce jurnalistul, publicistul, bibliograful, lexicograful, etnograful și folcloristul, antologatorul, prefațatorul și redactorul coordonator, întemeietorul de instituții culturale românești, de manifestări și publicații, sau poate cele care țin de cercetare? Nu ne îndoim de faptul că un loc ales este rezervat cercetărilor, activitate care îi aduce o importantă distincție, Premiul Academiei Române pentru *Cartea veche românească din Voivodina*, în categoria cărților de mare valoare ale culturii române, îndeobște. Dacă de unele cărți ne putem lipsi, la această carte nu mai putem renunța. Fără de *cartea veche*, scrisă împreună cu Valeriu Leu, biografia noastră spirituală ar fi altceva – greu de identificat în dimensiunea autenticului, parte fără de care conceptul despre noi ar deveni mai opac. Este cartea care constituie un adevărat tezaur cultural scris. Grație acestei cărți astăzi avem acces la patrimoniul bibliofil din bisericile românești ale Banatului sârbesc. Ne ajută să înțelegem că populația românească prin biserică și cărțile bisericești, și nu numai, a avut acces la inițierea în lumea scrisului și cunoașterii, a participat la „programul național de Luminare”. În materie de studii-cercetare, o altă lucrare, *Patrimoniul cultural al românilor din Voivodina*, rotunjește întreaga activitate, un fel de sublim travaliu în edificarea ființei noastre identitare.

Pe Costa Roșu îl putem căuta în nemărginitul univers al minoritarului ca model și experiență existențială. Este interesat de povestea unei populații care persistă, sau care încă mai persistă, și care deși are aerul unei fermități, nu este deloc optimistă, dar este una mai mult decât reală și necesară, iar faptul că persistă este și un mic avertisment, o afirmație prevestitoare. Această populație care stăruie sunt românii din Voivodina. Singurul subiect de o reală continuitate în cercetările noastre, care încă ne captează atenția, spiritul

de permanentă investigație, este trecutul și prezentul acestei populații, el persistă, printr-o energie inepuizabilă în cercetările și lucrările monografice, ca subiect al reuniunilor științifice, în presa noastră etc. Lucrările pe această temă au o diversitate tematică extrem de variată, de la cele cu caracter cultural, literar, lingvistic, istoric, până la cele care țin de spiritualitate, etnografie, folclor etc. Dacă am apela la datele statistice, vom constata că cele mai multe lucrări, din ultimii 50 de ani, țin tocmai de acest subiect, sunt scrieri care tratează diversitatea și imaginea românilor din Banatul sârbesc, respectiv totalitatea vieții minoritarului român și promovarea acestuia, iar Costa Roșu este cel care, la acest capitol – printre cei care au abordat diversele aspecte ale realității noastre și au susținut lucrări relevante cu un asemenea conținut – are cea mai impozantă bibliografie, fiind și cel mai avizat autor.

Avantajul lui Costa Roșu, în fața multora, ține și de faptul că, referitor la perioada contemporană, a fost unul dintre cei care a participat direct la viața publică a românilor din Voivodina, astfel că o cunoaște și din prisma martorului ocular, respectiv i-a cunoscut și a fost aproape de cei care au avut un rol important în perioada interbelică și mai ales postbelică. De aici rezultă și relevanța albumului monografic, *Românii din Voivodina*, care este de parte de a fi un album; dimpotrivă. Mai degrabă, îl vom caracteriza drept un scurt tratat de istorie culturală, fiind o lucrare de sinteză despre aspectele semnificative, care constituie ființa românului minoritar din Voivodina.

Conținutul cărții poate fi și unul intrigant, determinat de derularea faptelor istorice, prin destinul populației românești, care, timp de câteva secole, și-a urmat firul, ancorat în labirintul istoriei, prin Banatul sârbesc, respectiv Voivodina și încă mai persistă în fața atâtor vicisitudini. Citită dincolo de conținutul propriu-zis – de urcușurile, de realizările, de eșecurile, de tumultul unei involuții de care, în perspectiva timpului, este pândită această populație –, cartea poate fi și o replică la absurditatea unor evenimente și perioade istorice. Este clar că între copertele acestei cărți ni se înfățișează o populație, care, cu înverșunare și mândrie, se opune uitării.

Există două lucrări deosebit de generoase la capitolul identitar românesc, care nu țin în mod special de românii din Banatul sârbesc, dar care sunt importante pentru fenomenul identitar. Cea care ne vorbește de vlahii din Muntenegru și care se referă la transhumanță, ca element de coagulare în con-

turarea spațiului istoric și civilizatoric muntenegrean, firesc strâns legată de elementul românesc în acest spațiu și cealaltă care ne vorbește despre istro-români, un subiect care a incitat mai multe generații de cercetători atât din fosta Iugoslavie, cât și din România, dar și mai larg.

A vorbi astăzi despre vlahii care în secolele XIV și XV au populat ținuturile muntenegrene ar putea fi o afirmație care mai întâi trezește o curiozitate ce se poate mărgini cu incredibilul, un enunț de rangul unor falsități, improvizații. Însă, realitatea istorică, la baza căreia sunt documentele păstrate în arhivele din Dubrovnik – și nu numai – sau Carta cneazului muntenegrean Ivan Crnojević, păstrată din anul 1485 la Mănăstirea din Cetinje, ne confirmă că existența vlahilor pe întreg teritoriul muntenegrean a fost o realitate care nu poate fi negată sub nicio formă. Prezența vlahilor poate fi atestată pe o arie impozantă, începând de la muntele Orjen, apoi Zubac, Riđan, Nikšić, Bratonožić, Vasojević, Kuča, iar pe coasta adriatică muntenegreană în orașele Kotor, Bar și Ulcinj. Vlahii au fost primii locuitori ai orașului Cetinje, astăzi oraș de reședință. Chiar și primul lăcaș de rugăciuni din Cetinje a fost ridicat de vlahi. Toponimele de origine vlahă ne vorbesc de prezența lor impunătoare în zona muntelui Lovćen etc.

Este clar că în trecutul îndepărtat altele erau relațiile, valorile, realitățile dintre așezările umane. Originea vlahilor în Muntenegru se datorează transhumanței, acelei migrații periodice, care se practică de secole, a păstorilor și a turmelor de oi, iar oierii legați de transhumanță au fost un grup social apreciabil al comunității românești. Tocmai pe acest suport al transhumanței, dincolo de spațiul românesc, se naște și originea vlahilor în Muntenegru.

Cartea *Vlahii din Muntenegru* de Costa Roșu și Cvetko Pavlović este un important document despre originea, evoluția, contribuția și rolul vlahilor în conturarea spațiului istoric și civilizatoric muntenegrean, de la primele atestări și până la asimilarea lor care se finalizează în secolul al XVII-lea. Autorii cărții ne oferă noi realități în cunoașterea unei colectivități care a populat un spațiu nu pentru a-l supune, dimpotrivă. Au fost aliații de încredere ai muntenegrenilor, stăvilind atacurile oastelor otomane și chiar au conviețuit împreună, uneori nu și în afara unor practici obișnuite ale timpului în care relațiile de rudenie nu au fost un obstacol în obținerea anumitor scopuri majore. Cartea este mai mult decât incitantă, ne dovedește că Evul Mediu, în spațiul muntene-

grean, nici nu era atât de întunecat, atât de lipsit de fiorul creativ – dovadă este existența unei civilizații care și-a găsit rostul prin preajma bisericilor, care în acea vreme funcționau ca flux spiritual al societății – dar nici fără de avantajele comunicării cu restul lumii, dimpotrivă, relațiile cu muntele Athos, Veneția, Dubrovnik etc. erau o realitate consemnată. Plecarea lui Makarie la Veneția pentru a învăța arta tiparului și legăturile acestuia cu Țara Românească și Moldova ocupă un loc bine definit în carte. Detaliile, pe care autorii cărții ni le aduc cu un lux de amănunte, ne sunt extrem de valoroase în cunoașterea primelor tipărituri în spațiul nostru spiritual; ele completează izvoarele cunoscute până în prezent.

Albumul monografic despre istroromâni – prin amploare și dimensiunea realității concrete, a suportului științific, documentaristic – este o carte unică, ce apare la cinci ani de la primele investigații, întreprinse de Costa Roșu, este și un rezumat al celor șase campanii de documentare pe urmele vlahilor de pe litoralul croat al Mării Adriatice. Au fost consultate vechi documente și publicații de patrimoniu, privind prezența acestei populații străvechi pe coasta croată și cea muntenească a Mării Adriatice, în arhivele și bibliotecile din Rijeka, Rovinj, Kastav, Dubrovnik, Cetinje, Kotor și Bar. Însă, contactele și timpul petrecut alături de această populație, de care a avut parte autorul acestui manual de admirație, ne asigură de veridicitatea și dimensiunea realității obiective a conținutului. Campaniile de documentare au rezultat cu aproximativ trei mii de imagini electronice și fotografii document. Albumul monografic prin conținut este și o mică, dar relevantă, istorie despre o populație crispată în timp, în cotloanele istoriei, care în vremurile noastre nu mai prezintă un interes major decât pentru cei îndrăgostiți de farmecul decupării unor importante file care aparțin trecutului.

Despre istroromâni mereu se vorbește ca despre o comunitate etnică ce dispare; este un fel de dispariție perpetuă, lentă, în surdină. Despre această populație străveche, astăzi așezată la nord și la sud de Munții Učka Gora, respectiv Monte Maggiore, dintotdeauna s-a vorbit în contextul dispariției, din unghiul existenței exotice, care trezește interesul cunoașterii pe un fundal de admirație și compasiune. Oare acesta să fie și adevărul? Atâta vreme cât istroromânii persistă în căutările noastre, ei n-au cum să dispară!

Un al proiect de cercetare, care mulți ani a persistat drept unul dintre cele mai importante proiecte ale Societății/Fundației Române de Etnografie și Folclor din Voivodina, *Bisericile Ortodoxe*

Românești din Banatul sârbesc de Costa Roșu și Adrian Negru, astăzi este o operă capitală de care am avut nevoie și care ne aduce date esențiale despre dănuirea noastră în timp. Lucrarea, dincolo de valoarea intrinsecă, este un act civilizatoric, cultural, de atestări istorice indiscutabile, elaborată în baza unor cercetări în teren efectuate pe parcursul a două decenii. Cunosc îndeaproape energia și entuziasmul, tenacitatea cu care Costa Roșu a efectuat cercetările, în unele cazuri deloc plăcute, pentru acest proiect monumental. Prin dimensiunea și spațiul abordat, prin complexitate și datele inedite care ne sunt relevate este atotcuprinzătoare, însă este și o completare firească a altor lucrări similare, dar de dimensiuni mai reduse, cum ar fi: *Biserica Ortodoxă Română din Banatul sârbesc și de la Sud de Dunăre* (Costa Roșu), *Dicționar al preoților români din Banatul sârbesc* (Costa Roșu), *Cartea veche românească din Voivodina* (de Valeriu Leu și Costa Roșu) – distinsă cu Premiul Academiei Române în categoria cărților de mare valoare ale culturii române îndeobște –, *Cronici bisericești. Manuscrise din Banat secolele XIX–XX* (Valeriu Leu și Costa Roșu), *Bisericile Ortodoxe Românești din Banatul sârbesc, Album monografic* (Marius Roșu) etc.

Paginile acestei lucrări de referință immortalizează ceea ce este veșnic prin definiție – biserica. Cartea este și un memento autentic înaintașilor, prin care se confirmă că faptele lor nu rămân necunoscute, mai mult decât atât, niciodată nu vor fi uitate. Fiecare biserică imprimată în paginile cărții ne întâmpină, atât prin cuvânt, cât și prin imagine, cu neștrămutata evlavie pe care biserica românească și creștinii din satele noastre o păstrează cu multă sfințenie și cu vigoarea credinței lor. Vom înțelege că aici sunt adăpostite firele de istorie, timpurile în care biserica era drept călăuză prin fapte și ținută. Prin biserică și cărțile bisericești am avut acces la inițierea în lumea scrisului și a cunoașterii; astfel, alături de datele relevante pentru fiecare biserică este trecut și registrul cărților vechi bisericești.

Bisericile sunt dovada cea mai eclatantă a unui spațiu geografic identitar românesc, caracterizat printr-o conștiință comună despre propria existență, susținută prin unitatea lingvistică, religie, printr-o istorie comună. De aici vom deduce că ființa românească s-a coagulat în jurul a două elemente esențiale – limbă, drept cucerire civilizatorică și biserică – care, în același timp, este și aducătoarea mesajului divinității.

Lumea satului românesc, chiar dacă n-a avut parte de multă lumină intelectuală, s-a bucurat totuși de scilipiri aduse de preoții care au slujit sfântul altar. Aceștia au fost conștienți de perenitatea documentelor scrise, chiar mai mult, de necesitatea și importanța consemnării unor momente importante, de misiunea de a călăuzi muritorii de rând prin spațiul nemărginit al învățaturii.

Sub o formă sau alta, biserica este și va fi singura care, cu certitudine, va dăinui și-atunci când nu vor mai fi cei care astăzi sau mâine o vor sluji. Bisericile rămân singurele însemne distincte ale locurilor noastre natale, neschimbate, drepte în fața judecății timpului și a lui Dumnezeu. Vor continua să vorbească despre vremurile în care am fost, despre întunerice și lumină.

Dilemele despre noi înșine și specificul național, despre locul minoritarului român în istorie, despre valorile care vor rezista, sau nu, judecății timpului, reprezintă elementele componente ale unor realități umane și sociale, care, pe cât par de incitante, cu atât mai mult ne invită la un dialog permanent, deschis. Costa Roșu a răspuns acestei provocări. Întrebările noastre referitoare la etnicia români din afara României, mai precis, la românii din Banatul sârbesc, întrebări care caută să definească locul nostru în timp și spațiu, de fiecare dată s-au lovit de un răspuns lipsit de vigoarea necesară, fiind, mai degrabă un ecou la o întrebare încă nerostită. Cine suntem noi? Un fel de braț amputat, un afluent al unui râu care își pierde cursul și se rupe de trup, o întâmplare, o eroare a istoriei...? Nu ne-am pus niciodată această întrebare, despre ceea ce suntem și ce am mai putea fi, așa cum nici rostul nostru – de la 1918 încoace – nu s-a petrecut sub semnul unor asemenea întrebări. Aceste dileme nu și-au găsit niciodată corespondențe, dimpotrivă, au fost în afara oricărui interes, deși întreaga noastră existență s-a desfășurat, inconștient, spontan, sub semnul acestei întrebări și, paradoxal, sub semnul unor mărturii făcute în grabă, ca și cum ne este dat să trăim o viață de om, într-un singur anotimp, în care ne naștem, creștem, învățăm, dar nu ajungem să ne cunoaștem. Pentru a răspunde la aceste întrebări este indicat să cercetăm lucrările domnului Costa Roșu, lucrări capitale, țesute din firele nevăzute ale cunoașterii.

Bibliografie

Leu V., Roșu C., 2007, *Cartea veche românească din Voivodina*, prefață de prof. univ. dr. Nicolae Edroiu, membru corespondent al Academiei Române, Editura Fundației, Novi Sad, 288 p.

Leu V., Roșu C., 2012, *Cărți vechi românești și cronici bisericești din Banat*, prefață de acad. Ioan-Aurel Pop, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, România, 420 p.

Roșu C., 2012, *Patrimoniul cultural al românilor din Voivodina. Mărturii*, Editura ALTIP, Alba Iulia, Editura ICRV, Zrenianin, 326 p.

Roșu C., *Dicționarul literaturii române din Iugoslavia*, Editura Libertatea, Panciova, 200 p.

Agache C., 2010, *Literatura română din Voivodina*, prefață de Nicu Ciobanu, Editura Libertatea, Panciova, 384 p.

Barbu V., Ciobanu N., 2016, *65 de ani de beletristică (1947–2012)*, prefață de Marina Ancaitan, Editura Libertatea, Panciova, 220 p.

Roșu C., 1998, *Lexiconul jurnalisticii românești din Iugoslavia*, prefață de prof. univ. dr Radmila Milentijević, Editura Libertatea, Panciova, 358 p.

Roșu C., 2004, *Personalități românești din Voivodina*, Dicționar, prefață de dr. Valeriu Leu, Editura Libertatea, Panciova, 300 p.

Roșu C., 2011, *Dicționarul preoților români din Banatul sârbesc 1761–2011*, prefață de dr. Costin Feneșan, Editura ICRV, Zrenianin, Serbia, 228 p.

Datcu I., 2006, *Dicționarul etnologilor români*, ediția a III-a revăzută și adăugită, prefață de Ovidiu Bârlea, Editura Saeculum 10, București, 980 p.

Roșu C., 2010, *Folclor românesc din Banatul sârbesc, I, Colecție de folclor literar bănățean în versuri și în proză*, culegere, selecție și note explicative de Costa Roșu, prefață de Nicu Ciobanu, Editura Eurostampa, Timișoara, 538 p.

Roșu C., Negru A., 2013, *Bisericile Ortodoxe Românești din Banatul sârbesc*, fotografii de Marius Roșu, precuvântare de Daniil, Episcop-loctiitor al Daciei Felix, Editura Fundației, Novi Sad – Editura ICRV, Zrenianin, 420 p.

Roșu C., 2014, *Istroromânii – povestea unei populații străvechi care dispăre*, prefață de Nicu Ciobanu, Editura ALTIP, Alba Iulia, România – Editura ICRV, Zrenianin, Serbia, 168 p.

Roșu C., 2015, *Românii din Voivodina, Povestea unei populații care persistă*, prefață de Nicu Ciobanu, Editura ALTIP, Alba Iulia, România – Editura ICRV, Zrenianin, Serbia, 294 p.

Roșu C., Pavlović C., 2015, *Vlahii din Muntenegru, Povestea unei populații străvechi care dispăre*, prefață de Nicu Ciobanu, Editura ALTIP, Alba Iulia, România – Editura ICRV, Zrenianin, Serbia, 176 p.

Roșu C., 2016, *Vlahii, istroromânii și morlaci din zona Mării Adriatice (Istria, Dalmația și Muntenegru)*, prefață de Nicu Ciobanu, postfață de Ervin Dubrović, Editura ALTIP, Alba Iulia, România – Editura ICRV, Zrenianin, Serbia, 226 p.

Roșu C., 1995, 2005, 2016, *Bibliografia românilor din Voivodina, Bibliografia* Editurii Libertatea, volumul I (1945–1995); volumul II (1995–2005); volumul III (2005–2015), Editura Libertatea, Panciova, 882 p.

Roșu C., 1970, 1980, 1990, 2000, 2006, 2010, 2011, *Bibliografia românilor din Voivodina, Bibliografia săptămânalului „Libertatea”* volumul I (1945–1970); volumul II (1971–1980); volumul III (1981–1990); volumul IV (1991–2000); volumul V (2001–2006); volumul VI (2007–2011); volumul VII (Suplimente 1945–2010), Editura Libertatea, Panciova, 3588 p.

Roșu C., 2007, 2007, *Bibliografia românilor din Voivodina, Bibliografia revistei „Lumina”*, volumul I (1947–1977); volumul II (1978–2007), Editura Libertatea, 888 p.

Activitatea Institutului de Istorie „A.D. Xenopol” în anul 2016

Alexandru Schipor*

Misiunea Institutului de Istorie „A.D. Xenopol” o constituie cercetarea istoriei românilor, în strânsă conexiune cu evoluțiile istorice europene din imediata noastră proximitate sau din spații mai îndepărtate. O atenție specială se acordă editării izvoarelor medievale în prestigioasa colecție națională *Documenta Romaniae Historica*, studiilor privind structura socială a societății românești, evoluția satului și orașului moldovenesc, instituțiile și arta medievală, demografia istorică, constituirea și evoluția statului român modern, problematica elitelor, a naționalismului, a minorităților, a politicilor culturale, a holocaustului ori a totalitarismului, adică trecutul românesc de la începuturile Evului Mediu la finele regimului comunist. Aceste preocupări, asimilate programelor și proiectelor de cercetare ale Institutului, sunt atributul celor cinci departamente de cercetare: istoria medievală, istoria modernă, istoria contemporană, istoria relațiilor internaționale și istoria culturii.

Activitatea științifică a membrilor Institutului de Istorie „A.D. Xenopol” s-a desfășurat și pe timpul anului 2016 în conformitate cu normele specifice cercetării academice, consacrate și confirmate până acum, de fiecare dată, prin rezultate deosebite. Astfel, programele și proiectele de cercetare asumate, elaborarea, editarea ori coordonarea unui număr de volume, participarea la proiecte de cercetare interne și internaționale, publicarea a numeroase studii și articole de specialitate, bine primite în lumea academică, patronarea unor periodice consacrate sau participarea la diverse schimburi interacademice dovedesc, din nou, calitatea și continuitatea eforturilor de cercetare ale membrilor Institutului ieșean, confirmând astfel un efort științific susținut.

Ca și până acum, principala coordonată a activității științifice la Institutul de Istorie „A.D. Xenopol” o constituie programele și proiectele, fiecare dintre ele cu o durată de execuție ce variază în raport cu tema asumată și numărul de cercetători implicați. Rezultatele cercetărilor sunt valorificate prin intermediul studiilor și articolelor, al comunicărilor prezentate la diverse manifestări științifice sau prin tipărirea unor volume. În anul 2016 s-au derulat cinci programe, fiecare cuprinzând mai multe proiecte, după cum urmează:

I.a. „Izvoarele Evului Mediu Românesc și Istorie Socială”

În cadrul acestui program, tema de cercetare din plan, *Documenta Romaniae Historica*, seria A. *Moldova*, volumul XI (1604–1606), perioada (2015–2017) reprezintă un proiect fundamental al Academiei Române, asumat de către un colectiv format din: prof. univ. dr. Petronel Zahariuc, cercetător științific II, dr. Silviu Văcaru, cercetător științific I, dr. Marius Chelcu, cercetător științific II, dr. Cătălina Chelcu, cercetător științific III, dr. Sorin Grigoruță, cercetător științific.

I.b. „Repertoriul numismatic românesc, 1822–1859/1867”

Programul este coordonat și asumat de către dr. Viorel Butnariu, cercetător științific I, tema de cercetare pentru anul 2016 fiind *Bibliografie numismatică pentru Moldova (1359–1859)*.

II. „Stat și societate în perioada modernizării și construcției naționale românești, secolele XIX–XX”

Programul, coordonat de către dr. Mihai-Ștefan Ceaușu, cercetător științific I, cuprinde trei proiecte,

după cum urmează: *Modernizarea societății românești din Bucovina habsburgică. Orizont politic și cultural (1848–1918)*, dr. Mihai Ștefan Ceaușu, cercetător științific I; *Schimbări de paradigmă în viața politică românească (1900–1914)*, dr. Liviu Brătescu, cercetător științific II; *Elita conservatoare românească la jumătatea secolului al XIX-lea: Lascăr Catargiu*, dr. Alexandru Gavriș, AC.

III. „Cultură și modernizare în România, secolele XIX–XX”

Programul, coordonat de dr. Leonidas Rados, cercetător științific II, cuprinde șase proiecte: „*Aproape... cetățeni*”. *Studențimea ieșeană în epoca modernă: particularități, forme de coagulare, viață academică și implicare politică*, dr. Leonidas Rados, cercetător științific I; *Literatura autobiografică românească: sursă a studiilor patriomoniale*, dr. Andi Mihalache, cercetător științific I; *Antisemitism economic în Iași (1859–1918)*, dr. Mihai Chipper, cercetător științific III; *O istorie a inspecțiilor școlare, în România secolului XX. Partea I: tipuri de documente și modalități de interpretare a lor*; dr. Cătălina Mihalache, cercetător științific II; *Reclădirea istoriei. Intenții privind conservarea și refacerea monumentelor istorice românești în a doua jumătate a secolului XX*, dr. Alexandru Istrate, cercetător științific III; *Istoriografia română: de la cronistică la discursul postmodern*, acad. Alexandru Zub.

IV. „Public și privat în România secolului XX”

Programul, coordonat de către dr. Cătălin Turliuc, cercetător științific I, cuprinde șase proiecte: *Metode de obținere și stocare a informațiilor utilizate de Securitate în perioada 1948–1989*, dr. Sorin D. Ivănescu, cercetător științific III; *Regimul comunist din România și drepturile omului. Cazul libertății religioase (1965–1989)*, dr. Dorin Dobrințu, cercetător științific III; *Activitatea subversivă și de propagandă a Legației RPR din Washington (1955–1960)*, dr. Paul Nistor, cercetător științific II; *Asociaționismul fraternalist în primele două decenii ale secolului trecut*, dr. Cătălin Turliuc, cercetător științific I; *Holocaustul prin gloanțe. Masacrele antisemite din România și Basarabia comise în vara anului 1941*, Adrian Cioflâncă, cercetător științific III; *România în proiecte de securitate pentru Europa de Răsărit în anii '30 ai secolului al XX-lea*, dr. Bogdan Alexandru Schipor, cercetător științific II.

V. „România în relațiile internaționale (secolele XIX–XX)”

Programul cuprinde un proiect fundamental al Academiei Române, intitulat *Documente consulare și diplomatice străine privitoare la Domnia lui Carol I. 1866–1914*, acesta având ca responsabili pe prof. univ. dr. Gheorghe Cliveti (coordonator), dr. Mihai-Ștefan Ceaușu, cercetător științific I, dr. Flavius Solomon, cercetător științific I. În cadrul aceluiași program figurează pentru anul 2016 două teme: *Unirea Românilor și emergența Europei statelor naționale*, prof. univ. dr. Gheorghe Cliveti, cercetător științific I; *Marile Puteri, România și chestiunea neutralității (1914–1916)*, dr. Flavius Solomon, cercetător științific I.

O altă coordonată importantă a activității științifice, una care conferă și demonstrează, deopotrivă, atât valoarea individuală a cercetătorilor, cât și calitatea colaborărilor, a constituit-o, ca de obicei, editarea de volume de specialitate, fie ele lucrări de autor, culegeri de studii sau volume de documente. Dintre cele 15 astfel de lucrări tipărite în cursul anului 2016, apreciem ca fiind reprezentative următoarele: *România și statele vecine la începutul Primului Război Mondial. Viziuni, percepții, interpretări*, volum editat de Flavius Solomon, Andrei Cușco, Mihai-Ștefan Ceaușu, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2016, 426 p.; Marius Chelcu, *Istoria orașelor din Moldova de la jumătatea secolului al XVI-lea până la jumătatea secolului al XVIII-lea. Studii și documente*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2015, 311 p.; Mihai Chipper, *Pe câmpul de onoare. O istorie a duelului la români*, București, Editura Humanitas, 2016, 355 p.; Gheorghe Cliveti, *România și „alianțele germane” (1879–1914)*, Iași, Editura Junimea, 2015 (apariție 2016); Constantin Stere. *Prozator, publicist, jurist și om politic. 150 de ani de la naștere*, coordonator Gheorghe Cliveti și Gheorghe Cojocaru, Iași, Editura Vasiliana, 565 p.; *Through the Diplomats' Eyes: Romanian Social Life in the Late 19th and Early 20th Century*, eds. Claudiu-Lucian Topor, Daniel Cain, Alexandru Istrate, Parthenon Verlag Kaiserslautern und Mehlingen, 2016, 430 p.; Cătălina Mihalache, *Copilărie, familie, școală: politici educaționale și receptări sociale*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2016, 354 p.; *Documenta Romaniae Historica*, seria A, Moldova, volumul XI (1604–1606), realizat de Petronel

Zahariuc, Marius Chelcu, Silviu Văcaru, Cătălina Chelcu și Sorin Grigoriuță.

În afară de programele și proiectele individuale, cercetătorii de la Institutul de Istorie „A.D. Xenopol” au obținut sau au participat în anul 2016 la un număr de 12 proiecte de cercetare și granturi, dintre care două internaționale.

Institutul, pe lângă ședințele de comunicări periodice, a organizat, singur sau prin colaborare, mai multe manifestări științifice, naționale ori internaționale:

- conferința internațională „Istoricul și istoria”, sub egida Institutului de Istorie „A.D. Xenopol”, Filiala Academiei Române din Iași și a Institutului de Istorie al Academiei de Științe a Moldovei (Chișinău, 1 iunie 2016), organizatori: prof. univ. dr. Gheorghe Cliveti și conf. univ. dr. abilitat Gheorghe Cojocaru;

- simpozionul național „Institutul de Istorie „A.D. Xenopol” – 75 de ani”, la Academia Română, Filiala Iași (26 februarie 2016);

- masa rotundă „Colaborarea dintre istoricii germani și români. Note de bilanț și perspective”, Institutul de Istorie „A.D. Xenopol” (13 aprilie 2016);

- simpozionul „Copiii și copilăria românească în Primul Război Mondial”, organizat de Institutul „A.D. Xenopol”, Institutul „Nicolae Iorga”, Facultatea de Istorie a Universității „Al. I. Cuza” și Muzeul Universității „Al. I. Cuza” (30 mai 2016);

- simpozionul „150 de ani de la instaurarea monarhiei în România: istorie, cultură, patrimoniu”, sub egida Institutului de Istorie „A.D. Xenopol”, a Facultății de Istorie a Universității „Al. I. Cuza” și a Asociației „Est Democrația” (20–21 octombrie 2016).

Cercetătorii Institutului au susținut numeroase comunicări la diverse simpozioane, seminarii, congrese ori conferințe, între care 83 la manifestări științifice naționale și 26 la manifestări științifice internaționale, desfășurate atât în țară, cât și în străinătate. Totodată, în cadrul unor manifestări științifice internaționale, al unor stagii de documentare sau al schimburilor interacademice desfășurate în anul 2016, șapte cercetători de la Institutul de Istorie „A.D. Xenopol” au efectuat deplasări în Austria, Republica Populară Chineză, Germania, Italia, Marea Britanie, Republica Moldova, Polonia și Federația Rusă. Aceste deplasări au facilitat completarea unor colecții de documente, investigații în arhive și biblioteci, documentări în vederea realizării și concretizării la un nivel științific ridicat a proiectelor de cercetare în care sunt implicați cercetătorii Institutului „A.D. Xenopol”.

De asemenea, trebuie menționat faptul că o bună parte dintre rezultatele muncii de cercetare depuse de membrii Institutului de Istorie „A.D. Xenopol” în anul 2016 a văzut lumina tiparului în periodicele consacrate, care sunt scoase sub egida instituției; trei dintre cercetători sunt îndrumători de doctorat – Alexandru Zub, Gheorghe Cliveti, Mihai-Ștefan Ceaușu; unii cercetători fac parte din Comisia Mixtă de Istorie Româno-Cehă.

Mai adăugăm faptul că cinci dintre cercetătorii Institutului au obținut în anul 2016 un număr de zece premii, medalii, diplome, ceea ce demonstrează o dată în plus calitatea și performanța muncii de cercetare desfășurate în cadrul unității noastre de profil academic.

Anastasiu Fătu – promotor al dezvoltării științelor naturii în România

Acad. Constantin Toma

Cătălin Tănase*

Tiberius Balaeș**

Destinul personalității lui Anastasiu Fătu avea să devină, într-o bună măsură, destinul unei țări. Contribuțiile marelui cărturar în diferite ramuri ale științelor, în evoluția societăților științifice și Academiei Române, în perioada de debut, precum și în organizarea sistemului medical, a primelor orfelinate și a miliției în Moldova, dezvoltarea botanicii și organizarea Facultății de Medicină în cadrul Universității din Iași, dar și înființarea din fonduri proprii a primei grădini botanice, aveau să marcheze, alături de contribuțiile altor personalități ale vremurilor, modernizarea Moldovei și a României.

Anastasiu Fătu s-a născut la 2 ianuarie 1816 în satul Mușata, comuna Berezeni, județul Fălciu (actualul județ Vaslui), a urmat Școala Episcopală din Huși, apoi a devenit absolvent premiant al Gimnaziului Vasilian din Iași, în anul 1834. Rezultatele foarte bune obținute și spiritul dornic de cunoaștere și afirmare profesională l-au recomandat spre – și a obținut din partea statului – o bursă pentru a studia la Universitatea din Viena, fiind așteptat să ocupe la finalizarea acestor studii un post devenit vacant la Academia Mihăileană, înființată în anul 1835.

Anastasiu Fătu avea înclinații deosebite spre cunoaștere, dar mai cu seamă spre științele naturale, și a urmat concomitent cu studiile în drept și filosofie și cursuri de medicină, în cadrul Universității din Viena. A obținut titlul de doctor în filosofie și drept în anul 1842, însă, cunoscând situația din țara natală, a realizat că nu va putea afirma concepțiile pe care le dobândise în timpul anilor de studiu și a cerut acordarea unei noi burse, pentru a continua studiile în medicină la Universita-

Doctor Anastasiu Fătu

tea Sorbona din Paris. Rezultatele excepționale ale tânărului studios l-au recomandat către o nouă oportunitate și i s-a acordat bursa, pentru a se perfecționa în tainele medicinei și ale științelor naturale. A devenit doctor în medicină, în anul 1847, cu lucrarea *Des signes des maladies du cœur en général fournis par l'auscultation, la percussion, l'inspection et la mensuration*, titlu acordat de reputata universitate franceză.

Activitatea medicală și socială

Întors în țară, Anastasiu Fătu a avut o activitate științifică și organizatorică cu totul deosebită,

*Prof. univ. dr., directorul Grădinii botanice „Anastasiu Fătu”, Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași

**Cercetător științific, dr., Grădina botanică „Anastasiu Fătu”, Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași

depunând eforturi neobosite în cadrul multor instituții medicale și de învățământ. După finalizarea studiilor la Facultatea de Medicină din Paris, a solicitat acordarea dreptului de liberă practică în medicină, cu hotărârea de a-și dăruia timpul și energia în scopul organizării sistemului medical din Moldova. Comitetul Sănătății din Moldova a aprobat solicitarea și, în urma unui examen riguros, cu probă scrisă și probă orală, comisia a conferit doctorului Anastasie Fătu dreptul de liberă practică medicală, apreciind că „...este înzestrat cu științele vrednice de prețuire și i se poate învoi libera practică de doctor în medicină...”¹

Primele preocupări la întoarcerea în țară au fost îndreptate spre domeniul medical și a ocupat în perioada 1848–1852 poziția de medic de *cvartal* (de cartier). Acțiunile sale pline de devotament au lăsat amprente remarcabile asupra evoluției științelor medicale și a sistemului sanitar din Moldova. În anul 1849 a fost numit medic al Regimentului 2 de miliție și în această calitate a publicat în anul 1853 un proiect pentru organizarea miliției în Moldova.

Orientarea sa spre problemele sociale și medicale l-au recomandat pentru a fi administrator al Institutului Gregorian din Iași (fiind numit de domnitorul Grigore Al. Ghica în anul 1852), unde a fost profesor de obstetrică și ginecologie (1852–1885), a înființat o școală de moșit și a elaborat *Manualul pentru învățătura moașelor*. Doctorul Anastasie Fătu a ocupat funcția de medic la Spitalul Sfântul Spiridon (1855–1863) și pe cea de epitrop al Casei Sfântul Spiridon (1877 și 1880).

Contribuțiile sale la dezvoltarea medicinei în Moldova au fost completate cu poziția de profesor de medicină populară la Seminarul Teologic „Veniamin Costachi” de la Socola, în anul 1872, organizarea sistemului spitalicesc ieșean și înființarea unei secții pentru asistență maternală infantilă, ce va funcționa și drept creșă pentru copiii abandonati.

A participat, alături de medicii Gheorghe Cuciureanu și Nicolae Negură, la organizarea Facultății de Medicină a Universității din Iași. Drept apreciere pentru rezultatele remarcabile obținute i s-a oferit un post de profesor la Facultatea de Medicină, de curând înființată (1879), pe care, însă, l-a refuzat.

Gândirea marelui cărturar privind rolul său în viața medicală și socială a Moldovei reiese din prefața lucrării *Manual de medicină populară*, elaborat și publicat în timpul profesării la Seminarul Teologic: „...ca preoții să dea sfaturi poporului în lipsa medicilor de la țară. Preoții să cunoască cauzele producătoare de boli și simptomele lor, spre a

se feri de ele și, totodată, să dea îndrumări oamenilor din popor...”¹

Spiritul filantropic și aplecarea către problemele sociale sunt dovedite nu doar de eforturile depuse ca medic, ci și prin sacrificiile materiale pe care le-a făcut în acest sens, donând Casei Sfântul Spiridon suma de 17 000 de franci, la 1 noiembrie 1876, pentru întreținerea a cinci paturi de copii bolnavi, donație acceptată. Secția pediatrică a funcționat pe strada Pașcanu, iar funcționarea acesteia a fost guvernată de un regulament elaborat de Anastasie Fătu.

Publicarea în anul 1863 a unui cod sanitar intitulat *Proiect de organizare a poliției sanitare și a igienei publice în România* reprezintă un pas cu însemnătate deosebită în evoluția sistemului sanitar, lucrarea fiind un veritabil codex ce evidențiază legile din domeniul sanitar din Moldova și Țara Românească, dar având și elemente preluate din legislația altor state mai avansate din acest punct de vedere. Eforturile depuse pentru modernizarea sistemului medical au continuat prin coordonarea, alături de Iacob Felix, a Comisiei medicale însărcinate cu elaborarea legii pentru organizarea serviciului sanitar din Principatele Unite. Legea a fost aprobată de Senat în anul 1872 și de Camera Deputaților în anul 1874.²

Filantrop și om dedicat mediului social, Anastasie Fătu a fost implicat și în activități politice, fiind preocupat de bunăstarea și evoluția societății și a țării pe care o iubea cu loialitate. Cunoscut pentru implicarea sa în numeroase acțiuni cu scop social, educațional și științific, Anastasie Fătu a fost apreciat de contemporanii săi. Pentru spiritul progresist de care dădea dovadă, a fost ales deputat de Iași în Divanul ad-hoc în anul 1858 și a făcut parte din Adunarea Electivă care l-a ales domn pe Alexandru Ioan Cuza. A fost ulterior deputat, președinte al Adunării Deputaților (1868) și senator în următoarele alegeri legislative.

Fondatorul Grădinii botanice

Activitatea prodigioasă a savantului Anastasie Fătu acoperea domenii foarte variate. Printre acțiunile remarcabile se numără și înființarea primei Grădini botanice din România, la Iași, în anul 1856. Demersul a fost realizat prin eforturi financiare proprii, iar grădina avea să se contureze pe o suprafață de aproximativ un hectar, situată în apropierea monumentului Râpa Galbenă și a Palatului Criminalu (fosta închisoare a orașului), într-o zonă mlăștinoasă. Înființarea aceste instituții a marcat un

moment important în evoluția științelor naturale, contribuind la îmbogățirea bazei materiale științifice și didactice în învățământul ieșean, iar evenimentul a fost marcat în presa vremii și salutat de personalitățile culturale ale timpului.

Existența Grădinii botanice a oferit tinerilor studenți posibilitatea de a analiza material viu, iar coroborarea oportunităților de studiu, practic oferite de această instituție, cu cele oferite de Muzeul de Istorie Naturală (înființat în anul 1834 la Iași), prin colecțiile științifice găzduite, au creat cadrul adecvat dezvoltării și învățării științelor naturale în vechea cetate Moldavă. Prezența celor două instituții a contribuit la dezvoltarea învățământului universitar la Iași, în prima universitate modernă din România, înființată în anul 1860.

Scopul înființării grădinii de către naturalistul Anastasie Fătu a fost multiplu, așa cum susținea fondatorul însuși: „...de a îmbunătăți salubritatea Iașilor și...a îndemna junimea studioasă la învățarea botanicii și a procura iubitorilor de științe naturale ocaziunea de a contempla frumusețile naturii în momentele lor de repaus...”³

Dezvoltarea grădinii a fost realizată prin eforturile neconținute ale fondatorului, dar și prin colaborări cu botaniști recunoscuți ai vremii, precum Dimitrie Brândză, Dimitrie Grecescu sau Florian Porcius, dar mai ales Iosif Szabo, care i-a procurat numeroase plante în decursul expedițiilor întreprinse în zona Moldovei. Mica grădină înființată pe proprietatea lui Fătu avea să se contureze în scurt timp, numărând în anul 1870 peste 2500 de specii de plante autohtone și exotice, deopotrivă plante ierboase sau arbori și arbuști, plante cu importanță agricolă, ornamentală sau științifică, cultivate în spațiul extern sau în cele două corpuri de seră (o seră caldă pentru plante tropicale și una temperată pentru plante ornamentale, „flori”). Colecția de plante era organizată foarte riguros, pe criterii taxonomice ce respectau nomenclatura științifică latină, dublată de precizarea denumirilor populare ale plantelor. Motivația utilizării acestui sistem este precizată de Anastasie Fătu: „...distribuțiunea plantelor s-a făcut după metoda naturală...nomenclatura este cea latină adoptată de magistrul științei pe lângă care s-au înscris și cuvinte cunoscute de poporul român...”³

Introducerea și aclimatizarea unor specii exotice (de *Ficus*, *Acacia* și *Mesembryanthemum*), procurate de la Viena, sau provenite din schimb de la diferite grădini botanice din Germania, arată preocuparea savantului pentru dezvoltarea cunoștințelor botanice

în România. Grădina botanică asigura procurarea materialului vegetal proaspăt pentru cursurile de botanică oferite de profesorul Dimitrie Brândză, iar ulterior chiar de către profesorul Anastasie Fătu.

Inițiativa înființării grădinii a atras respectul intelectualilor vremii pentru rolul deosebit pe care îl asigura pentru instrucția și educația tinerilor. Organizatorul școlilor naționale din Moldova, Gheorghe Asachi, aprecia eforturile lui Anastasie Fătu pentru dezvoltarea acestei instituții, precum și implicarea și sprijinul oferit de românii generoși pentru întreținerea instituțiilor de știință, cultură și educație fondate la Iași. Importanța demersului botanistului Anastasie Fătu a fost remarcată și de profesorul Nicolae Leon, rectorul Universității: „...grădina avea o înfățișare simpatică...O plăcere nespuse de mare pentru noi era când găseam în grădină pe simpaticul profesor de botanică – și-l găseam foarte des printre tăblițele care indicau numele genurilor și al speciilor...”⁴

Rolul important jucat de grădina lui Anastasie Fătu atât pentru dezvoltarea științelor naturale, cât și pentru îmbunătățirea înfățișării orașului a atras recunoașterea oficialilor din administrație, precum Neculai Istrati, director în Ministerul Instrucțiunii Publice, care a donat salariul său timp de trei luni, în 1856, și a propus totodată acordarea unei subvenții anuale din fonduri publice, în scopul întreținerii grădinii. Suportul financiar a fost completat prin subvenția acordată de Primăria orașului Iași. Sprijinul financiar oferit de autorități va sista, începând cu anul 1872; ulterior, administrația orașului va cere desființarea grădinii, invocând necesitatea de dezvoltare urbanistică.⁴

Dorița botanistului Anastasie Fătu de a întreține o grădină botanică în Iași va continua prin organizarea, în colaborare cu botanistul Iosif Szabo, a unei mici grădini în apropierea Societății de Medici și Naturaliști conduse de profesorul Dimitrie Brândză, în anul 1872, unde multe plante cultivate aici au provenit din vechea grădină sau au fost aduse de Iosif Szabo în urma expedițiilor.

Profesorul și cercetătorul Anastasie Fătu

Activitatea didactică a profesorului Anastasie Fătu s-a desfășurat în instituții diferite, acoperind mai ales domeniile medical și botanic. Implicarea sa în calitate de profesor în activitatea multor instituții de învățământ a marcat evoluția acestora. Printre posturile ocupate de Anastasie Fătu se numără: profesor de medicină populară la Seminarul Teologic „Veniamin Costachi” de la Socola, profesor

de istorie naturală la Academia Mihăileană din Iași, profesor de botanică și zoologie în cadrul Facultății de Științe Naturale de la Universitatea din Iași (începând cu anul 1973).

Personalitatea complexă a savantului Anastasie Fătu a presupus abordări foarte variate. Dorința de stimulare a dezvoltării culturii românești l-a determinat pe cărturarul Anastasie Fătu să se implice în numeroase acțiuni ce au vizat dezvoltarea științei și a culturii sub diferite aspecte.

Devenit membru al Societății de Medici și Naturaliști din Iași (societate înființată în anul 1833), devotat progresului acesteia a fost ales președinte în anul 1872 și reales până în 1886, când s-a stins din viață. Anastasie Fătu a organizat această societate pe secții și, împreună cu agronomul Ion Ionescu de la Brad, a înființat Societatea pentru încurajarea junilor români la învățătură în străinătate, în anul 1855, donând din venituri proprii suma de 1000 ducăți (11 750 franci). Bursierii acestei societăți aveau obligația de a urma studii în domeniul științelor aplicate, să se formeze și să revină în țară pentru a promova cunoștințele cele mai noi din domeniile: fizică, chimie, agronomie, științe ingineresti și să contribuie nu doar la dezvoltarea culturală, ci și la creșterea bunăstării și prosperității economice. Printre tinerii care au beneficiat de sprijin financiar și au studiat la universități de prestigiu din lume s-a numărat și viitorul filosof Vasile Conta.⁶

Anastasie Fătu a devenit membru al mai multor societăți științifice „pământene și străine”, printre care Societatea de Științe Naturale din Frankfurt, Societatea Sileziană pentru dezvoltarea științelor, membru corespondent al Societății Medico-Chirurgicale din București.

Printre lucrările elaborate de marele cărturar fac parte și multe articole, cu precădere din domeniul medical, publicate în „Gazeta de Moldavia” sau în „Jurnalul de agricultură” (redactat de Ion Ionescu de la Brad, în anul 1857), dar și în alte periodice.

Profesorul Anastasie Fătu a publicat în anul 1851 lucrarea *Descrierea și întrebuințarea apei simple și a apelor minerale din Moldova*, tratat valoros ce evidențiază posibilitatea utilizării apelor minerale din România în variate scopuri, inclusiv curativ, autorul fiind adeptul dezvoltării unor stațiuni balneare în țară. Valoarea lucrării reiese și din traducerea ei în limba rusă de către medicul Isidor Copenicki în anul 1954.⁷

Odată cu dezvoltarea Grădinii botanice, fondate anterior, cărturarul înțelege necesitatea publicării unui catalog (1971), *Catalogus herbarii vivi et semi-*

num ex horto 1870, în care a menționat plantele cultivate în grădină, speciile fiind grupate în funcție de proveniența acestora (plante autohtone din zona Moldovei, plante exotice) sau de valoarea pe care o prezentau (plante ornamentale, agricole, medicinale). Lucrarea face mențiuni valoroase asupra florei indigene, dar și asupra plantelor ce prezentau importanță din punct de vedere agronomic.

În perioada în care a activat ca profesor de botanică și zoologie la Universitatea din Iași, Anastasie Fătu a elaborat un amplu *Manual de biologie vegetală*, operă complexă, foarte atent documentată, cu o bogată ilustrație (384 de figuri, majoritatea reproduse după planșe, pe care autorul le-a cumpărat de la Expoziția Universală de la Viena, organizată în anul 1873). Manualul este structurat în două volume: primul volum, *Elemente de botanică*, cuprinde informații de histologie, organografie și fiziologie vegetală; este tipărit în anul 1877 (prima ediție, apoi în 1880) și cuprinde 482 de pagini. Volumul este structurat în trei părți: partea I – *Anatomia și histologia vegetală (citologia, histologia și compoziția chimică a plantelor)*; partea a II-a – *Anatomia descriptivă (A – Fanerogame: organele de nutriție și organele de reproducere; B – Criptogame)*; partea a III-a – *Fiziologia plantelor*. Cel de-al doilea volum, ce tratează aspecte de taxonomie, fitografie și geografie botanică, nu este tipărit și a rămas ca manuscris, ajungând în arhiva Academiei Române în anul 1920.

Profesorul erudit justifică în prefața lucrării efortul depus: „...Dorința principală ce am avut la publicarea acestei opere, a fost de a cruța, după putință, prețiosul timp al studenților, ce se pierde prin copierea de manuscripte...”³

Tratatul elaborat de Anastasie Fătu a primit aprecierile contemporanilor săi, academicianul Emil Pop considerând că lucrarea lui Fătu: „...inaugurează literatura didactică academică românească într-o specialitate restrânsă de științe biologice, aducând servicii neprețuite studențimii de la facultățile de științe, medicină și agricultură din ultimele două decenii ale veacului trecut. În cartea sa, Fătu face și o foarte serioasă încercare de a crea și de a populariza o terminologie românească în toate disciplinele botanice. Mulți termeni creați de el au rămas până astăzi. Pe lângă altele, manualul se ocupă și de fiziologia plantelor, disciplină neglijată cu totul la noi înaintea lui Fătu”³.

În lucrarea elaborată, Anastasie Fătu a introdus o bogată terminologie de specialitate, utilizată în mare

parte și astăzi (acuminat, altern, cârcei axilari, cladodii, corimb, ensiform, epigine, fidat, filodii, hesperide, hipogine, hispide, inflorescențe, involucru, ligule, mezofil, muguri axilari, ochree, pețiole, racem, rădăcini vivace, sagitat, sesil, sicone, soroze, stipele, tulpini articulate, tulpini fastigiate, vaginule), fie prin importul de neologisme din alte limbi (mai ales din limba latină), fie prin adaptarea unor termeni autohtoni. Prin acest demers științific, atât în lucrarea *Elemente de botanică*, cât și în lucrarea *Enumerațiunea speciilor de plante cultivate în Grădina botanică din Iassy până în anul 1870* (publicată în „Revista științifică pentru vulgarizarea științelor naturale și fizice”), cărturarul pune bazele limbajului botanic academic românesc, consacrat ulterior în știința botanicii.

Ampla lucrare denotă o pregătire remarcabilă ca biolog: structurată în diviziuni ce tratează o problemă complexă, deschide calea abordării mai multor discipline-ramuri ale biologiei vegetale. Autorul nu se rezumă doar la a studia morfologia sau flora, ci integrează toate aspectele cunoscute privitoare la biologia vegetală într-un tot unitar, în acord cu cele mai moderne tendințe din Europa Occidentală. Elaborarea manualului a presupus o documentare vastă și comprehensivă, prin conspectul celor mai recente și mai importante lucrări ale timpului său (Jean Baptiste Payer, Achille Richard, Pierre Étienne Simon Duchartre, Julius von Sachs), dar și al unor studii de specialitate autohtone, precum lucrarea tânărului său coleg, profesorul Dimitrie Brândză, *Curs elementar de istorie naturală* (Iași, 1873).

Școlit timp de 13 ani la renumitele Universități din Viena și Paris, Anastasie Fătu a fost atent la evoluția culturală și științifică din țările respective și a înțeles necesitatea diversificării studiilor în domeniul științelor naturale din țara sa și, mai ales, necesitatea dezvoltării acestor științe pentru prosperitatea societății. Prin susținerea, cu precădere, a științelor aplicate, scopul ilustrului profesor a fost de a contribui la progresul științific și tehnic, pentru dezvoltarea societății, în general.

Opera integrală a eruditului profesor arată vastă preocupare a acestuia, de la domeniul medical și geologie, până la științele biologice și agronomice, marcând evoluția acestor științe, mai cu seamă a biologiei vegetale și a medicinei, atât în secolul său, cât și la începutul secolului următor. Opera sa a devenit de referință prin abordarea holistică și în egală măsură diversificatoare a studiilor întreprinse, precum și prin terminologia de specialitate consacrată în domeniul biologiei vegetale. Marele bota-

nist oferă, prin acțiunile sale, noi perspective pentru evoluția botanicii românești.

Personalitate marcantă a Academiei Române

Doctorul Anastasie Fătu a fost ales, la 11 septembrie 1871, membru titular în Societatea Academică Română (devenită Academia Română în anul 1879), la Secția de științele naturii, secție constituită de curând prin alegerea matematicianului Petre Poniar (1870, inventatorul tocului rezervor), a medicului Nicolae Kretzulescu și a economistului Petre S. Aurelian (ambii aleși în anul 1871).

După modelul Secțiilor de literatură și de istorie, Anastasie Fătu a organizat, în anul 1879, Secția de științele naturii. În discursul de recepție susținut în fața membrilor Societății Academice, Anastasie Fătu a expus situația științelor în România, acest document reprezentând un studiu amplu și foarte detaliat privind dezvoltarea științelor, a lucrărilor publicate în domeniul științelor naturale (geologie, apele minerale, flora României, fauna României), a periodicelor de specialitate, a societăților științifice active etc. Documentul are o valoare istorică remarcabilă, iar informațiile prezentate, însoțite de statistici cuprinzătoare, constituie o adevărată hartă a științei românești din vremea sa, a provocărilor și a progresului înregistrat în acest sens.⁸

Discursul, intitulat *Încercările pentru dezvoltarea științelor naturale în România*⁹, prezentat în ședința din 27 august 1872, constituie o lucrare de 22 de pagini, cu Anexe ce acoperă 150 de pagini și arată viziunea marelui erudit privind necesitățile de dezvoltare a științelor în România: propunerea de realizare a unei hărți științifice („*charte științifice a țării*”) care să cuprindă elemente de floră, faună, geologie și care să reliefeze bogăția naturală a țării, dar și potențialul agricol în concordanță cu factorii climatici, atât în scopuri științifice, cât și pentru bunăstarea societății. A susținut inițiativa propusă donând, din fondurile proprii economisite în timp, o sumă considerabilă, demonstrând tăria convingerilor sale cu privire la necesitatea acestui demers: „...ca să arăt cât de adânc sunt convins de necesitatea și utilitatea hărții științifice a țării noastre, din modestele resurse pe care le-am putut aduna prin muncă timp de 25 de ani, depun ca fond suma de zece mii de franci...”³ Suma donată de Anastasie Fătu pentru finanțarea proiectului, pusă la dispoziția Secției de științele naturii, era substanțială, echivalând cu fondurile alocate de stat pentru un an calendaristic.⁶

Viziunea progresistă a marelui cărturar asupra rolului științelor în dezvoltarea economică a României

reiese din pledoaria sa pentru cunoașterea „...*avușiei noastre geologice, zoologice, botanice și agricole...*” și a datelor „...*statistice asupra populației și a producției agricole a fiecărei regiuni*”.³ Cunoștințele aflate ar permite, astfel, progresul tehnic și economic, dar și elaborarea strategiilor adecvate pentru susținerea acestora. Aplecarea către cunoașterea influenței climatice asupra producției agricole, precum și încercările anterioare de aclimatizare a unor specii de plante în grădina fondată de el demonstrează dorința omului de știință de a susține dezvoltarea agricolă prin metode științifice.

În discursul susținut, a exprimat și concepția despre importanța diferitelor instituții culturale și științifice pentru promovarea științelor și a enumerat entitățile active în acest sens: Societatea de Medici și Naturaliști din Iași, Societatea de Științe Naturale din București, Societatea Academică Română, Societatea pentru învățătura poporului român etc.

Discursul evidențiază o foarte bună înțelegere a rolului culturii și științei pentru prosperitatea societății și progresul civilizației naționale. Analiza pertinentă a perspectivelor cercetării românești și a necesității diseminării și popularizării („vulgarizării”) rezultatelor științifice arată preocuparea omului erudit pentru „răpide avânt”-ul științei⁶ și enumeră trei mijloace pentru atingerea acestor obiective: activitatea individuală a oamenilor de știință, asociațiile private și formarea tinerilor specialiști în învățământul public. Profesorul vizionar a considerat Academia ca având un rol „regulator” și de „propulsor” al mișcării științifice: „...*ea va fi legământul și cimentul tuturor acestor asociațiuni științifice, ce trebuie să dea direcțiunea supremă și impulsivitatea vie a vieții tuturor acestor instrumente... ea trebuie să ia în mâinile sale interesele și progresul științei...*”⁶ De asemenea, a considerat implicarea statului absolut necesară, prin alocarea unor fonduri și prin suport logistic. În acest sens, a apreciat inițiativa privată, dar a considerat-o insuficientă, întrucât nici persoanele private, nici societățile, nu dispuneau de resurse adecvate unui progres accelerat.

Academicianul istoric V.A. Urechia, ca răspuns la discursul susținut de Anastasie Fătu, afirma: „...*aci este o fântână plină de notițe prețioase asupra dezvoltării științelor naturale între români, cu deosebire în secolul curgător. Abia ar fi ceva de adaus pentru un om de specialitate, necum pentru mine, la acest discurs...*”³ În continuarea acestor vorbe pline de elogiere, academicianul a urat profe-

sorului Anastasie Fătu: „...*să trăiești mulți ani Domnule Doctor, căci anii D-tale – ai dovedit-o – sunt ani ai țării și ai științei române!...*”³, subliniind implicarea cu dăruire a marelui cărturar pentru progresul științific național.

Activitatea marelui om de știință și de cultură a atras respectul și considerația contemporanilor. Economistul Petre S. Aurelian, membru al Academiei Române, considera aportul lui Anastasie Fătu la dezvoltarea științelor în România unul deosebit de important: „...*cât ar merge de repede dezvoltarea științelor în România, în cât de scurt timp ar fi studiată istoria naturală a patriei noastre când toți acei care s-au ocupat de știință au deținut importante funcții la o catedră universitară, ar imita pe neobositul dr. Anastasie Fătu dar, ce să zicem! Mulți chemați, puțini aleși...*”¹⁰

Personalitatea remarcabilă a academicianului, deschizătorului de noi perspective în domeniul științelor naturii, omului erudit Anastasie Fătu a atras atât respectul contemporanilor, cât și al intelectualilor ce i-au urmat.

Academicianul Emil Pop (1967) afirma că „...*noi, botaniștii, îl reclamăm pe Fătu ca al nostru, ca pe un botanist evoluat și deosebit de progresist pentru timpul său, care a pus temelii solide învățământului botanic universitar și care a jertfit pe altarul științei cu o rară generozitate și cu o fierbinte dragoste pentru cultura națională nu numai întreaga sa putere de muncă, ci și economiile agonisite cu multă trudă. Fătu este, în perioada de renaștere culturală a tinerei României, o superbă pildă a marilor inițiative particulare, în temeiul cărora dobândise dreptul și puțința de a chema intelectualitatea noastră de pe vremuri la mari acțiuni colective, hotărâtoare pentru progresul întârziat al cercetării științifice...*”³

Ilustrul om de știință și cultură s-a stins din viață la Iași, la 3 martie 1886, și a fost înmormântat la Cimitirul Eternitatea.⁷

Moștenirea culturală lăsată de marele cărturar este impresionantă, atât prin acțiunile sale și ideile avansate, cât și prin opera științifică ce cuprinde aproximativ 3000 de pagini de lucrări științifice din domenii variate, publicate în decursul a peste 40 de ani de activitate, atât în periodice de specialitate, cât și manuale și cursuri universitare.¹¹ Prin coordonarea științifică a Muzeului de Istorie Naturală și a Grădinii botanice, dar și prin activitatea didactică întreprinsă, a contribuit la formarea unei întregi generații de specialiști⁸ și a marcat evoluția științelor naturale în România. Academicianul eru-

Grădina botanică „Anastase Fătu” din Iași

dit s-a opus „învățăturii despre forța vitală”, promovând știința argumentativă și popularizarea cunoștințelor științifice pe toate căile.

Personalitatea marelui cărturar a fost evocată în volume^{2,3,6,7}, dicționare, reviste de specialitate^{8,10} sau în cadrul unor manifestări științifice (1981, cu ocazia aniversării a 125 de ani de la înființarea, la Iași, a primei Grădini botanice din România a fost dezvelit, în rondul din fața pavilionului administrativ bustul medicului Anastase Fătu, realizat și donat de sculptorul Eftimie Bârleanu; în anul 1986, la cel de-al III-lea Simpozion al Grădini botanice, Mandache Leocov, Gheorghe Zamfir, Petru Jitaru și Constantin Toma au evocat personalitatea lui Anastase Fătu).

În comuna Berezeni (județul Vaslui), Școala gimnazială și parcul dendrologic realizat în stil mixt păstrează, în semn de recunoștință, numele marelui cărturar.

Note

¹ M. Leocov, *120 de ani de la înființarea la Iași a primei grădini botanice din țară. Culegere de studii și articole de biologie*, Grădina Botanică Iași, 1979, 1: 5-14.

² O. Buda, *Școala de medicină legală la Iași, Anastase Fătu și George Bogdan*. În: *Identitate națională și medicină socială. Antropologie culturală, psihiatrie și eugenism în România, 1800–1945*, Editura Muzeului Național al Literaturii Române, Colecția „Aula Magna”, București, 2013, p. 102–108.

³ E. Pop, *Anastase Fătu (1816–1886)*. În: *Figuri de botaniști români*, Editura Științifică București, 1967, p. 36–43.

⁴ N. Leon, *Amintiri*, Editura Viața Românească, Iași, 1922, 1927, 1, 3.

⁵ C. Papp, C. Burduja, C. Dobrescu, *Din istoricul cercetărilor de botanică în cadrul Societății de Medici și Naturaliști din Iași, Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași (serie nouă), Secțiunea II. (Științe Naturale)*, 1955, IV(1-2): 235–244.

⁶ M. Aiftincă, *Timp și valoare. Studii de istorie a culturii și filosofiei românești*. Colecția „Opera Omnia”, Cartea de Filosofie. Editura Tipo Moldova, Iași, 2014, p. 146–149.

⁷ M. Mititiuc, Angela Toniuc, *Grădina Botanică „Anastase Fătu” Iași. File de istorie*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, 2006, p. 8–21; 82–84.

⁸ R. Constantinescu, *Doctorul Anastase Fătu – despre Societatea Junimea*, „Revista Română”, Iași, 2009, 1(55): 31-32.

⁹ A. Fătu, *Încercările pentru dezvoltarea științelor naturale în România, Discurs de recepțiune (27.08.1872)*, Societatea Academică Română, Imprimeria Statului, București, 1873.

¹⁰ C. Toma, 1987, *Profesor dr. Anastase Fătu – activitatea sa didactică. Culegere de studii și articole de biologie*, Grădina botanică Iași. 2: 19-24.

¹¹ I. Maței, *Fătu, Anastase (1816–1886). Medic și naturalist*. În: *Personalități ieșene*, volumul I, Omagiu, Comitetul de Cultură și Educație Socialistă al Județului Iași, 1972, p. 251–253.

Nicolae Ionescu-Pallas (1932–2017)

Academia Română, Secția de științe fizice anunță că, în ziua de 7 ianuarie 2017, s-a stins din viață fizicianul, omul de cultură, dr. Nicolae Ionescu-Pallas, membru de onoare al Academiei Române.

Nicolae Ionescu-Pallas a fost unul dintre cei mai renumiți și respectați fizicieni din Institutul de Fizică Atomică de la Măgurele. Cu o puternică înclinație pentru matematică, el a urmat cursurile Facultății de Matematică și Fizică din cadrul Universității din București (1951–1955). După obținerea licenței în științe fizice, Nicolae Ionescu-Pallas a fost repartizat la Laboratorul de spectroscopie al Institutului de Fizică al Academiei Române. În 1956, institutul și-a schimbat numele și direcțiile de cercetare, devenind Institutul de Fizică Atomică, iar tânărul cercetător a lucrat, ca teoretician, în Laboratorul de metode optice în fizica nucleară, condus de către profesorul Ion Agârbiceanu, membru al Academiei Române. În cadrul acestui laborator, a obținut rezultate valoroase în domeniul structurilor atomice hiperfine și izotopice, câștigând o mare recunoaștere internațională.

Lucrările sale sunt citate de către profesorii Alfred Kastler (laureat Nobel), Pierre Jacquinot (viitor președinte al „Académie des Sciences” Paris) și Louis de Broglie (laureat Nobel): *La systématique des déplacements isotopiques pour les atomes lourds*; Note de M. Nicolas Ionesco Pallas, présentée par Nobel laureate M. Louis de Broglie (séance du 10 dec. 1958); *Comptes rendus des séances de l'Académie des Sciences*, t. 248, p. 199–202 (1959); „Physik Review”, 117, 505 (1960); *Annalen der Physik*, 8, 9 (1961) and 10, 121 (1962). În anul 1962, acest laborator a avut o realizare cu totul remarcabilă: proiectarea și construcția, după o concepție originală, a primului laser cu He–Ne cu radiație infraroșie din România, doar cu un an mai târziu decât prima obținere a acestui laser de către A. Javan, W. R. Bennett, Jr și D.R. Herriott, la Bell Labs, în SUA.

Acest rezultat științific excepțional, obținut în vremuri grele și cu mijloace modeste, a fost publicat

sub titlul *Contributions à l'étude des lasers aux gas*, autori: I. Agârbiceanu, A. Agafiței, L. Blănaru, N. Ionescu-Pallas, I.M. Popescu, V. Vasiliu și V.G. Velculescu (Proc. 3d Inti. Congress on Quantum Electronics, Paris, Feb. 11-15, 1963). Este astfel marcat momentul de debut al unui lung și susținut efort în domeniul cercetării pentru dezvoltarea de noi tipuri de laseri și aplicații ale acestora în România.

O altă contribuție importantă a lui Nicolae Ionescu-Pallas a constat în calculul inversiei de populație într-un sistem atomic cu două nivele excitate cu timp de viață finit (Opt. i Spektroskopiya, XVII, 139 (1964).

Nicolae Ionescu-Pallas a primit Premiul „Dragomir Hurmuzescu” al Academiei Române în 1966 și Medalia „Meritul științific” în anul 1967. În același an a ținut un curs format din zece lecții despre „Metodele optice în fizica nucleară”, cu scopul de a defini mai clar obiectivele specifice ale laboratorului în care lucra.

În anul 1967, la doar 35 de ani, Nicolae Ionescu-Pallas a publicat cea mai importantă lucrare a sa în domeniul fizicii teoretice *Ecuatia Schrodinger relativistă pentru o particulă cu spin arbitrar* în Journ. Franklin Inst., 284, 243–250 (1967). Această lucrare a atras o apreciere deosebită din partea mai multor teoreticieni, dintre care îl menționăm pe prof. Gerard Petiau, de la Institutul „Henri Poincare” din Paris (autorul ecuației de undă pentru particule de spin 1).

În perioada 1970–1974, Nicolae Ionescu-Pallas a devenit șeful Laboratorului de lasere gazoase și holografie al Institutului Central de Fizică (același institut, dar cu o nouă denumire și o puternică orientare spre cercetarea experimentală). În acest timp, Ionescu-Pallas a inițiat un Curs de fizica laserilor în cinci volume (tipărit ca publicație internă a institutului), curs fundamental pentru înțelegerea fenomenelor fizice caracteristice laserilor. Competența sa a fost solicitată pentru calcule complexe, necesare pentru previziunea parametrilor critici în fuziunea nucleară produsă cu laseri de putere; Ionescu-Pallas a publicat printre primele teorii de acest fel pe plan internațional („Revue Roumaine de Physique” 18, 123/1973).

O lucrare foarte importantă a dr. Nicolae Ionescu-Pallas a fost dedicată *Mecanicii evolutive*, lucrare pe care a publicat-o, cu modestia sa caracteristică, în „Revue Roumaine de Physique” 21 (1065-86/1976).

O preocupare constantă a fost și a rămas cea legată de relativitatea generală și cosmologie, domeniu în care a publicat o monografie de referință în literatura românească de specialitate *General Relativity and Cosmology* (Editura Științifică și Enciclopedică, 1980, 630 p.). În acest domeniu a colaborat cu doi profesori de care l-a legat și o frumoasă prietenie: Liviu Sofonea și Ioan Gottlieb. (*Annals of the New York Academy of Sciences*, 470, 376/1986).

După accidentul de la Chernobyl, a studiat și calculat efectele norului radioactiv asupra corpului uman și a publicat, în colaborare cu prof. Mircea Oncescu, un raport intern cu rezultate de primă importanță și cu previziuni pe termen lung (Preprint Central Institute of Physics RB-19-1987, 26 p.).

O altă preocupare importantă a lui Ionescu-Pallas a fost tratarea unor probleme inverse ale opticii coerente: holografia, interferometria, focalizarea, metoda Schlieren, care au condus la elaborarea unor noi algoritmi de procesare a imaginilor în instru-

mente moderne optice („Revue Roumaine de Physique”, 36, 915 (1991), „Optical Engineering”, 35, 1305 (1996)). El a predat un Curs de analiză numerică a datelor fizice, curs care își propunea să familiarizeze pe fizicienii experimenterii cu interpretarea matematică a rezultatelor măsurătorilor. Cursul s-a bucurat de un mare interes și de o largă audiență în rândul cercetătorilor de la institutele de fizică, dar și al studenților și cadrelor didactice ale Facultății de Fizică a Universității din București.

După 1991, Nicolae Ionescu-Pallas a decis să se retragă de la Institut, din cauza unor probleme de sănătate, dar a rămas activ în munca de cercetare științifică. Acestei perioade îi aparține o importantă lucrare care tratează originea gravitației și care a fost publicată în „Romanian Reports in Physics”, 55, 7–42 (2003). A publicat o serie de alte lucrări în „Fortschritte der Physik”, 48, 657 (2000) și (2003), continuând lunga și fructuoasă colaborare cu acad. Ionel-Valentin Vlad în probleme legate de descrierea spectrului Planck discret în cavități cuantice și a spectrelor de fononi discrete în nanostructuri. Aceste lucrări au prezentat un rezultat extrem de important obținut și anume calculul exact al densității de energie totale a radiației emise de micro- și nanocavități și demonstrarea faptului că aceasta nu mai urmează legea Stefan-Boltzmann, ci o nouă lege exponențială, care depinde de invariantul adiabatic.

Nicolae Ionescu-Pallas a fost autorul a peste 250 de lucrări științifice, în care a abordat variate domenii ale fizicii și matematicii, precum mecanica clasică și cea relativistă, termodinamica, mecanica cuantică, fizica laserilor și cea a plasmei, cosmologia și matematicile aplicate. A publicat cărți de fizică teoretică: *Introduction in the Modern Theoretical Mechanics* (Editura Academiei Române, 1969), *General Relativity and Cosmology* (Editura Științifică și Enciclopedică, 1980, 630 p.) și *Quantum Mechanics* (Editura Institutului Central de Fizică, 1990).

Om de o vastă cultură, personalitate renașcentistă, Nicolae Ionescu-Pallas a câștigat respectul și admirația multora dintre colegii și prietenii săi pentru bogata sa activitate de creație poetică, ce a inclus versuri originale și traduceri.

Ionescu-Pallas a fost autorul unei antologii de poezie românească, precum și al unor traduceri din poezia străină. A fost membru activ al Societății Literare „Relief Românesc” (asociată la Institutul de Istorie și Critică Literară „G. Călinescu”) și membru

în conducerea revistei „Interferențe” a acestei societăți. Nicolae Ionescu-Pallas a scris multe lucrări în domeniul istoriei și filosofiei științei (incluzând studii despre Aristotel, Riemann, Helmholtz, Milne, Voigt, Dirac, Einstein, Hertz, Istoria Relativității și a Mecanicii Cuantice).

Ionescu-Pallas a studiat cu o dedicație unică, biografiile fizicienilor români, publicând multe dintre acestea în revista „Curierul de fizică”. Interesul lui în domenii legate de istoria și filosofia științei s-a materializat într-o serie de articole publicate în „Revue Roumaine de Philosophie et Logique”, „Revista de Filosofie”, „Noesis”, „Știință și tehnică”, „Revue Roumaine”, „Progresele științei”, „Revista de fizică și chimie”, „Contemporanul”.

Nicolae Ionescu-Pallas fost ales membru al Comitetului academic pentru filosofie și istorie a științei, membru al Societății Europene de Fizică (1971), membru al Grupului European pentru Spectroscopie Atomică (1970), membru al Institutului pentru Cultură Științifică „Ettore Majorana” (1976), membru al Societății Internaționale de Gravitatie și Relativitate Generală (1978), membru al Societății Astronomice din India (1982) și membru al

Consiliului Național pentru Enciclopedia de Fizică (1983).

O fațetă mai puțin cunoscută a personalității regretatului savant și om de cultură care a fost Nicolae Ionescu-Pallas este cea legată de pasiunea și sârguința cu care s-a aplecat asupra studiului muzicii psaltice din repertoriul coral românesc.

Împreună cu preotul prof. univ. dr. Nicu Moldoveanu a editat piese din repertoriul sacru al *Cântărilor Sfințelor Liturghii*:

1. *Prohodul Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos*, tipărit sub îngrijirea preotului Nicu Moldoveanu și a lui Nicolae Ionescu-Pallas, în Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române (E.I.B.M.B.O.R.), București, 2006, 86 p.

2. *Prohodul Adormirii Maicii Domnului*, apărut în același an, la aceeași editură și cu aceeași binecuvântare (67 p.), sub îngrijirea și diortosirea preotului Nicu Moldoveanu și a lui Nicolae Ionescu-Pallas, ediția a II-a (2007), ediția a III-a (2008).

Plecarea la cele veșnice a lui Nicolae Ionescu-Pallas reprezintă o imensă pierdere pentru comunitatea științifică și academică din România.

Roman Herzog

(1934–2017)

În ziua de 10 ianuarie 2017 s-a stins din viață Roman Herzog, membru de onoare al Academiei Române, președinte al Germaniei între anii 1994–1999.

Născut la 5 aprilie 1934, la Landshut, într-o familie protestantă, Roman Herzog a absolvit studii de drept, la München. În anul 1958 a susținut doctoratul, la München și a început cariera universitară: asistent, la Universitatea din München (1958–1964), a fost, apoi, lector, la Universitatea din München (1964–1966), profesor de drept constituțional și științe politice la Universitatea Liberă din Berlin (1966–1969), profesor de științe politice la Colegiul de Științe Administrative din Speyer (1969–1973).

Între anii 1971–1972, Roman Herzog a fost vicecancelar. În perioada 1971–1980 a fost președinte al Camerei de Responsabilitate Publică a Bisericii Evanghelice din Germania, iar din 1972 a devenit membru al Sinodului Bisericii Evanghelice Germane.

Potrivit volumului *Membrii Academiei Române/1866–2003*, a fost secretar de stat și reprezentant al landului Rhineland-Palatinate la Bonn (1973–1978), vicepreședinte al Grupului evanghelic de lucru al Uniunii Creștin-Democrate (UCD)/Uniunii Creștin-Sociale (UCS) (1976–1978) și membru în Consiliul federal de conducere al UCD (1978–1980).

Roman Herzog a fost ministru al Culturii și Sportului al landului Baden-Württemberg (1978–1980), membru în Parlamentul landului Baden-Württemberg și ministru de Interne al landului (1980–1983), vicepreședinte (1983–1987) și președinte (1987–1994) al Curții Constituționale Federale, apoi președinte federal (1994–1999).

A fost ales membru de onoare din străinătate al Academiei Române la 11 aprilie 1995.

Constantin Ciutacu

(1946–2017)

La 23 ianuarie 2017 s-a stins din viață cercetătorul și profesorul Constantin Ciutacu, personalitate remarcabilă a științei naționale, devotat până la sacrificiu cauzei devenirii valorilor românești, academismului militant și vizionar.

Născut la data de 3 iunie 1946, în comuna Stroești, județul Vâlcea, a absolvit școala primară din localitatea natală (1960), a urmat cursurile liceale în Baia Mare (1960–1964), după care, între anii 1965 și 1970, a absolvit Academia de Studii Economice, Facultatea de Economia Producției, cu o lucrare de licență apreciată cu nota zece.

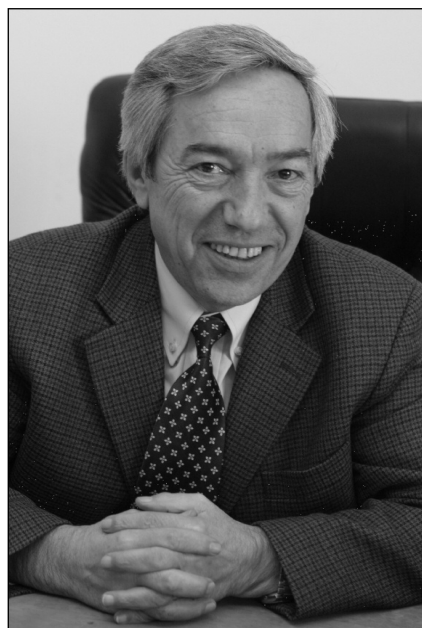
După absolvirea cursurilor universitare și-a început cariera în cercetarea științifică, în 1971, la Institutul de Economie Agrară, unde a activat până în anul 1977. În paralel și-a continuat pregătirea cu studii doctorale la ASE București, unde a dovedit capacitate superioară de valorificare a cunoștințelor dobândite, mai cu seamă în materia optimizării economico-matematice a proceselor tehnologice din agricultură. A obținut titlul de *doctor în economie* în anul 1987.

În perioada 1977 și 2013, a ocupat succesiv funcțiile de cercetător, cercetător principal cu toate gradele profesiei la Institutul de Economie Națională unde, din 1993 până în 2004, a fost director științific și director executiv.

În anul 2002, prin concurs, a fost numit director general adjunct al Institutului Național de Cercetări Economice, din al cărui Consiliu științific a făcut parte permanent încă din anul 1990.

Dr. Constantin Ciutacu a fost un cercetător cu o experiență pe cât de îndelungată (peste 45 ani), pe atât de fructuoasă în activitatea de cercetare economică, concretizată într-un număr semnificativ de lucrări de înaltă ținută științifică.

Diseminarea națională și internațională a rezultatelor acestei activități este probată printr-o mare varietate de forme: 13 cărți în edituri din străinătate; 43 de cărți în edituri din țară; peste 300 de articole/studii în baze de date internaționale recunoscute, dintre care peste 200 în limba engleză; participări la emisiuni și dezbateri pe probleme economice,

la posturile de radio și TV din România sau din străinătate (Radio France International, BBC, Europa Liberă, Radio Stockholm ș.a.); prezentarea de comunicări științifice în plenul a peste 15 conferințe internaționale și 20 de conferințe naționale.

Lucrările sale s-au remarcat prin profunzime, acuratețe și curaj științific, consacrându-l pe profesorul Ciutacu ca un purtător și promotor de opinii în deplină consonanță cu aspirațiile naționale pe care le-a prețuit și le-a înălțat în întreaga sa carieră de cercetător, cu rigoare și etică științifică și, deopotrivă, cu sfidarea plecăciunilor la care nu de puține ori a fost invitat să fie parte.

Ca recunoaștere a calităților de cercetător consacrat și de promotor al eticii și rigorii științifice, cariera i-a fost marcată de cooptarea sa ca membru în foruri naționale de cercetare științifică, atestare și etică, în consilii științifice ale institutelor de cercetări economice academice și ale unor conferințe științifice internaționale, în comitetele științifice ale unor reviste recunoscute pe plan internațional.

Constantin Ciutacu a dovedit și reale abilități de mediator, probate prin participarea ca membru în consilii de administrație, în calitate de reprezentant

al statului, relevantă fiind experiența de coordonare în echipe mixte alcătuite din cercetători, reprezentanți ai guvernului, sindicate și patronate, dar și în cea de coordonator sau de membru în colective interdisciplinare formate din cercetători, cadre didactice din învățământul superior, din reprezentanți ai administrației publice centrale, în consilii interministeriale, în agenții și organizații guvernamentale și neguvernamentale.

În paralel cu activitatea de cercetare științifică, Constantin Ciutacu a desfășurat și o bogată activitate didactică, structurată pe mai multe paliere, respectiv: debutul în anul 1972 în calitatea de cadru didactic asociat și evoluția în carieră până la gradul de profesor universitar la Facultatea de Economie Agrară, Facultatea de Contabilitate, Facultatea de Comerț, toate din cadrul Academiei de Studii Economice (1972–1988) și Facultatea de Administrarea Afacerilor și Facultatea de Finanțe-Contabilitate, din cadrul Universității de Petrol și Gaze Ploiești (1995–2013). Activitatea sa didactică s-a concretizat, între altele, în coordonarea a peste o sută de lucrări de diplomă, de licență și de masterat; formarea tinerilor cercetători prin calitatea de manager de proiect, de membru în Consiliul științific și de îndrumător în cadrul a trei școli doctorale și post-doctorale sub egida Academiei Române și a Institutului Național de Cercetări Economice „Costin C. Kirițescu”; coordonarea științifică a câtorva zeci de dizertații pentru obținerea titlului de doctor al Academiei Române la Institutul Național de Cercetări Economice „Costin C. Kirițescu”, precum și o contribuție, de asemenea remarcabilă, în susținerea cercetării la Academia de Studii Economice, Universitatea Politehnică București, Universitatea din Oradea, Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, Universitatea din Craiova, Universitatea „Lucian Blaga” Sibiu, Universitatea Petrol-Gaze Ploiești etc.

Experiența managerială dobândită pe parcursul mandatelor de director științific al Institutului de Economie Națională (începând cu anul 1993) și de director general adjunct al Institutului Național de Cercetări Economice „Costin C. Kirițescu” a fost completată cu experiența unui mandat de vicepreședinte, secretar de stat al Consiliului Concurenței (2004–2007), care s-a suprapus și cu etapa dificilă de închidere a capitolului de *Concurență și ajutor de stat*, specifică procesului de aderare.

În întreaga sa ostenire, în cercetare, în învățământ, în funcții administrative la cel mai înalt nivel, dr. Constantin Ciutacu a dovedit atașament față de Academia Română și institutele economice, altruism, sacrificând de multe ori din timpul alocat preocupărilor sale științifice soluționării unor probleme instituționale, fiind un apărător și promotor în țară și în străinătate al bunei imagini a Academiei, institutelor și cercetării științifice academice, atât din domeniul economic, dar și din celelalte ramuri ale științei românești.

A fost un cercetător care prin preocuparea pentru interesul național a avut un cuvânt important în construcția instituțională a tranziției, cu recunoașteri semnificative și bine primite de societatea românească, dacă avem în vedere elaborarea de regulamente, standarde, proceduri și coduri specifice unui sistem intern de control managerial modern, adaptat cerințelor din reglementările naționale și practicile europene.

Contribuțiile sale au fost de multe ori decisive la cooptarea Institutului Național de Cercetări Economice „Costin C. Kirițescu” în rețeaua Organizației Națiunilor Unite prin UN Global Compact; CE-ONU pentru Europa; UE-PHARE; UE-COST.

A fost membru fondator al Cartei Sociale Europene și a înscris România pe harta țărilor aparținătoare European Industrial Relations Observatory, European Restructuring Monitor, European Working Conditions Observatory ale European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions (Dublin) CE.

Respectat și prețuit de întregul corpus de cercetători și colaboratori ai Institutului Național de Cercetări Economice „Costin C. Kirițescu”, Constantin Ciutacu s-a bucurat de recunoașteri la cel mai înalt nivel, fiind onorat cu premii și distincții de excelență, dintre care cea mai dragă inimii sale i-a fost „Meritul Academic”, cea mai înaltă distincție a Academiei Române.

Prin plecarea atât de neașteptată a doctorului Constantin Ciutacu, cercetarea românească, știința economică și cultura națională rămân mai singure și mai sărace, îmbogățite însă de lucrarea sa fără odihnă, de aproape cinci decenii, și de amintirea pe care i-o vor purta în lumină și nesfârșire prietenii cu care a avut grijă să se înconjoare.

Un gând de dragoste și împărtășită tristețe familiei.

Ianuarie

13 ianuarie: Acad. Ionel-Valentin Vlad, președintele Academiei Române, a participat la o recepție organizată la Ambasada Rusă, prilejuită de sărbătorirea Anului Nou pe stil vechi.

14 ianuarie: Acad. Ionel-Valentin Vlad, președintele Academiei Române, a participat la sărbătorirea zilei de naștere a domnului dr. Aurel Vainer, președintele Comunității Evreiești.

15 ianuarie: Aula Academiei Române a găzduit sesiunea solemnă dedicată Zilei Culturii Naționale, eveniment organizat de cel mai înalt for de știință și cultură al țării și Fundația Națională pentru Știință și Artă. Sesiunea a fost deschisă cu alocuțiunea domnului acad. Ionel-Valentin Vlad, președintele Academiei Române. A urmat mesajul transmis de domnul Klaus Werner Iohannis, președintele României, citit de domnul Sergiu Nistor, consilier prezidențial. Mesajul PF Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, a fost prezentat de preot dr. Florin Șerbănescu, consilier patriarhal. Monseniorul Cornel Damian a prezentat mesajul ES Ioan Robu, Arhiepiscop, Mitropolit al Arhiepiscopiei Catolice de București.

În continuare, au susținut comunicări: Ionuț Vulpescu, ministrul Culturii și Identității Naționale, acad. Eugen Simion, președintele Secției de filologie și literatură, președintele Fundației Naționale pentru Știință și Artă, Pavel Năstase, ministrul Educației Naționale, acad. Răzvan Theodorescu, președintele Secției de artă, arhitectură și audiovizual, acad. Victor Spinei, vicepreședinte al Academiei Române, acad. Bogdan Simionescu, vicepreședinte al Aca-

miei Române, Mihai Cimpoi, membru de onoare al Academiei Române, acad. Nicolae Breban, acad. Ioan-Aurel Pop, rectorul Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, acad. Sabina Ispas, directorul Institutului de Etnografie și Folclor „C. Brăiloiu” al Academiei Române și Mircea Martin, membru corespondent al Academiei Române.

16 ianuarie: Amfiteatrul „Ion Heliade Rădulescu” al Bibliotecii Academiei Române a găzduit sesiunea științifică „Valori culturale românești în lista reprezentativă a patrimoniului cultural imaterial al umanității UNESCO”.

24 ianuarie: La Patriarhia Română – construită pe locul fostei clădiri a Adunării Deputaților, unde Alexandru Ioan Cuza, după alegerea sa ca domnitor al Moldovei la Iași, a fost ales și domnitor al Țării Românești – a fost sărbătorită Unirea Principatelor Române. Au susținut alocuțiuni domnul acad. Ionel-Valentin Vlad, președintele Academiei Române, Preafericitul Daniel, patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, acad. Dan Berindei, președintele Secției de științe istorice și arheologie, acad. Mircea Păcurariu și acad. Nicolae Breban.

În acest cadru, a fost lansat volumul II din lucrarea *Monahismul românesc*, amplă monografie istorică realizată de Patriarhia Română și Academia Română. O ceremonie specială a fost dedicată acordării Medaliei „Antim Ivireanul” autorilor lucrării *Monahismul românesc*. Dintre membrii Academiei, au fost distinși acad. Ionel-Valentin Vlad, președintele Academiei Române, acad. Dan Berindei, acad. Mircea Păcurariu și prof. univ. dr. Nicolae Edroiu, membru corespondent al Academiei Române.

30 ianuarie: În Aula Academiei Române, doamna profesor Catherine Bréchnignac, secretar perpetuu al Academiei de Științe din Franța, membru de onoare al Academiei Române, a prezentat comunicarea intitulată *Les nanoparticules; l'émergence d'effets collectifs*.

**CRESTOMAȚIA
LIMBII ROMÂNE VECHI
Volumul I (1521–1639)**

Alexandru MAREȘ (coordonator)

Lucrarea reprezintă o culegere selectivă de vechi texte românești, care reunește cele mai reprezentative scrieri ale literaturii, înțelese în sensul larg al cuvântului, dar și texte neliterare, ce reflectă, într-o mai mare măsură decât primele, limba vorbită. Ea urmărește să mijlocească o vedere de ansamblu asupra stadiilor succesive atinse de limba și literatura scrisă în intervalul 1521 (data primului text românesc cunoscut) – 1780 (dată considerată, în general, a încheia epoca veche a culturii și literaturii române vechi).

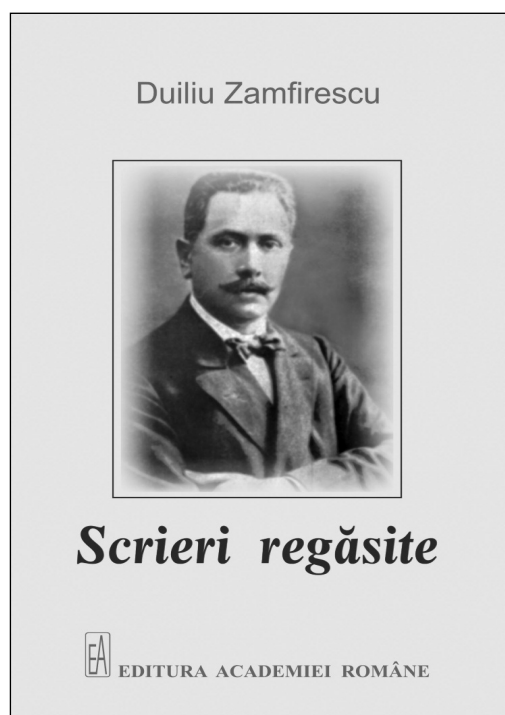
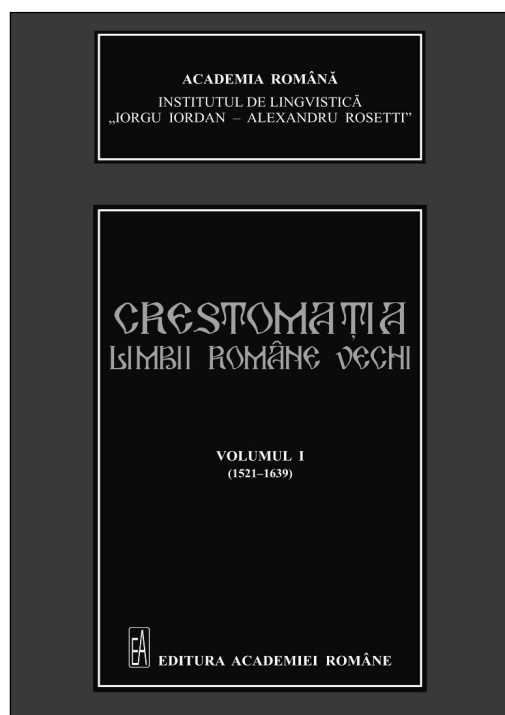
Scrierile reținute, 74 la număr, publicate integral sau fragmentar, sunt ordonate cronologic și reproduse în transcriere interpretativă. Pentru fiecare text se indică titlul, localitatea și data scrierii și se face, în rubrici speciale, sinteza informațiilor istorico-literare, respectiv a datelor bibliografice esențiale.

**DUILIU ZAMFIRESCU
SCRIERI REGĂSITE**

Ioan ADAM (sub îngrijire)

Volumul apărut sub îngrijirea istoricului literar Ioan Adam se circumscrie preocupării sale de realizare a integralei zamfiresciene – demers restituitiv început cu mai bine de patru decenii în urmă, dar pe care interdicțiile și imixtiunile cenzurii totalitare, cărora li s-au adăugat dezinteresul și precaritatea resurselor financiare alocate culturii au întârziat-o nepermis. Lucrarea cuprinde texte care, în bună parte, văd pentru prima oară lumina tiparului, articole publicate sub propria semnătură, sub pseudonim sau nesemnate, legate cu precădere de participarea României la Primul Război Mondial, reprezentând fața ascunsă – necercetată sau insuficient cercetată – a bibliografiei zamfiresciene.

O restituire necesară, căreia comentariile și notele lui Ioan Adam îi conferă substanță, armătură științifică și acuratețe filologică, marcând un pas important spre cunoașterea exhaustivă a creației unui scriitor român de prim rang.

**„HARTA SONORĂ” A GRAIURILOR
DACOROMÂNE VORBITE
ÎN AFARA GRANIȚELOR ROMÂNIEI**

Lucrarea valorifică materialul dialectal din *Arhiva fonogramică a limbii române (AFLR)*, cules din comunități de români din toate țările din jurul României (Republica Moldova, Ucraina, Ungaria, Serbia, Bulgaria), dar și din spațiul situat la est de Nistru până în sud-estul Ucrainei și din regiunea Krasnodar din sudul Federației Ruse. Volumul cuprinde mostre de grai redată în transcriere fonetică, însoțite de o variantă „decriptată” prin literarizare și de un DVD, menit să ilustreze sonor materialul scris.

Cartea și DVD-ul audio au apărut cu sprijinul Ministerului Afacerilor Externe – Departamentul Politici pentru Relația cu Românii de Pretutindeni.

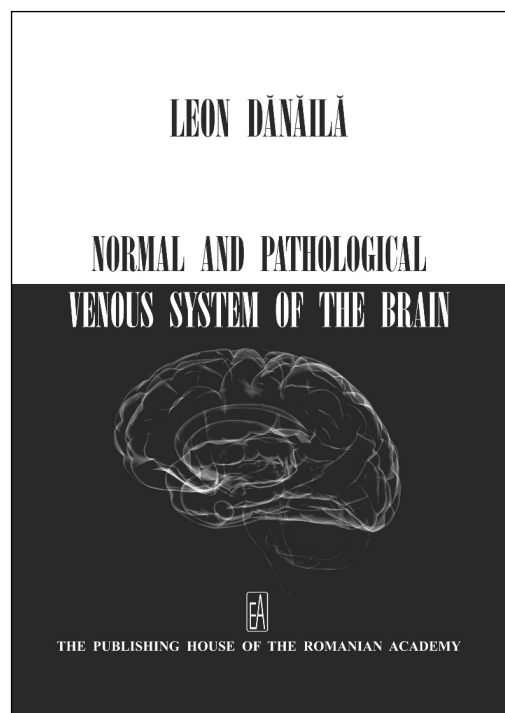
**NORMAL AND PATHOLOGICAL
VENOUS SYSTEM OF THE BRAIN**

Leon DĂNĂILĂ

Lucrarea are ca obiectiv principal utilizarea informațiilor din literatura de specialitate și a observațiilor personale ale autorului pentru facilitarea unei diagnosticări cât mai prompte a leziunilor venoase, cu scopul administrării unui tratament rapid și eficient.

Cartea – rezultatul a peste șase ani de cercetare intensă – include informații despre embriologia sistemului venos cerebral și despre modul în care a evoluat arhitectura creierului, punându-se accentul pe importanța unei bune cunoașteri a anatomiei venelor în stadiul preoperator.

Autorul recomandă conservarea tuturor venelor care apar permeabile la efectuarea venografiei sau a angio-RMN-ului, dat fiind că reconstrucția acestora devine mai apoi aproape imposibil de realizat și subliniază rolul decisiv jucat de angiografia cu substrație digitală în evaluarea angioarhitecturii.

GHID PENTRU AUTORI

Propunerile de articole se predau la redacție în format electronic (CD, stick) sau se trimit prin e-mail, ca fișiere atașate.

Sunt returnate autorilor propunerile de articole care nu corespund indicațiilor din prezentul ghid, care nu sunt culese cu toate semnele diacritice pentru limba română sau franceză și care nu sunt corect scrise în limba română sau străină.

Sunt respinse propunerile de articole care au fost publicate (parțial sau integral), care nu au conținut științific pertinent, elemente originale, resurse bibliografice relevante și de actualitate.

Consiliul editorial decide acceptarea sau respingerea manuscrisului. Autorii sunt singurii responsabili asupra opiniilor și ideilor exprimate.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază!

Din cauza volumului mare de lucru, nu se primesc materiale dactilografiate sau scrise de mână care necesită culegere.

Pentru a scurta timpul de pregătire editorială, lucrările trebuie redactate, după cum urmează:

- Redactarea manuscriselor va respecta standardele precizate de Dicționarul explicativ al limbii române – DEX (ediția 2007, Editura Univers Enciclopedic sau <http://dexonline.ro/>), Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române – DOOM (ediția 2005, Editura Univers Enciclopedic), Hotărârea Adunării generale a Academiei Române din 17.02.1993 privind revenirea la grafia cu „â”, și „sunt”, în grafia limbii române (www.acad.ro/alte-Info/pag_norme_orto.htm).

- Cuvintele străine inserate în textul în limba română se vor culege italic.

- Se menționează referințele despre autori: titlul științific, prenumele și numele de familie ale autorilor, funcția, locul de muncă, localitatea, țara și datele de contact (telefon, e-mail etc.).

- Referințele bibliografice se scriu la sfârșitul articolului, în ordinea citării în text, numerotându-se cu cifre arabe, urmate de punct.

- Citările se scriu cu caractere italice. Fiecare citare trebuie să fie însoțită de sursa bibliografică, obligatoriu, menționată în lista de referințe bibliografice.

- Materialul ilustrativ se va prezenta separat de textul articolului, scanat cu rezoluția de 300 dpi, alb-negru cu extensia TIFF, sau se vor prezenta originalele ilustrațiilor, care vor fi scanate și prelucrate la redacție, după care se vor înapoia sub semnătură, autorului.

- În cuprinsul articolului se va menționa locul unde se va plasa figura sau tabelul, precum și legenda figurilor sau titlul tabelului.

- Tabelele trebuie să fie alb-negru fără coloane evidențiate cu alte culori.

De asemenea, dacă există scheme nu trebuie să aibă evidențieri în alte culori.

Dimensiunile unui articol trebuie să fie 5–6 pagini calculator, corp 12 și 3–4 ilustrații.

Redacția revistei „Academica“
Casa Academiei – Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5, București, tel: 021.318.81.06/2712, 2713

**Abonamentele la revista „Academica“ se pot face prin mandat poștal pe adresa
revistei „Academica“, serviciul difuzare (Popa Aurora)
sau cu ordin de plată în contul RO64TREZ7055005XXX006462,
Trezoreria sector 5, București.
Prețul unui abonament pentru 12 luni este 36 lei.**

ISSN 1220-5737 86 PAGINI

PREȚUL 3 lei